

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**YENİ MEDYA ÇAĞINDA NOSTALJİ: BİR BELLEK MEKÂNI
OLARAK OLD LAİK DAYS**

Sema AYDENİZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

YENİ MEDYA ÇAĞINDA NOSTALJİ: BİR BELLEK MEKÂNI OLARAK OLD LAİK
DAYS

Sema AYDENİZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Sema AYDENİZ tarafından hazırlanan “YENİ MEDYA ÇAĞINDA NOSTALJİ: BİR BELLEK MEKÂNI OLARAK OLD LAİK DAYS” başlıklı bu çalışma, 12.06.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Oğuzhan Taş (Başkan)

Doç. Dr. Kadir Dede (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Göze Orhon (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŐEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Sema Aydeniz

I “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* *Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Kadir DEDE** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Sema AYDENİZ

TEŞEKKÜR

Ders döneminde bana aktardıkları, tez konusu belirleme sürecindeki desteği ve tez yazım sürecindeki sabrı ve ilgisi için değerli hocam ve danışmanım Kadir Dede'ye, tez jürimde bulunmayı kabul ederek yapıcı eleştirileriyle çalışma ile ilgili ufkumu genişleten Göze Orhon ve Oğuzhan Taş hocalarıma teşekkür ederim.

Öğrenciliği meslek haline getirmiş olmamdan bir an olsun şikâyet etmeyen, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen canım ve geniş aileme, “Ödevlerin ne zaman bitecek?” “Büyünce ne olacaksın?” gibi sorularıyla yetişkin gibi gözükmemden kaçınmama yardımcı olan en sevdiğim kuzenim Ada'ya, bu süreçte kaygılarımla başını ağrıtip varlıklarından güç bulduğum tüm dostlarıma ve bugünümü güzel kılarak teselliği geçmişte aramamamı sağlayan tüm sevdiklerime bir teşekkür borçluyum. Son olarak biraz nostaljik bir imayla: “Arada bir dilimiz sürçer ise affola!”

ÖZET

Aydeniz Sema. *Yeni Medya Çağında Nostalji: Bir Bellek Mekânı Olarak Old Laik Days*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda geçirmiş olduğu toplumsal ve siyasal dönüşümü açıklamada eski Türkiye anahtar kavramdır. Eski Türkiye söylemi geçmiş ve bugün arasındaki kıyası beraberinde getirir. Bu kıyas hem gündelik hayatta hem de siyasette sıklıkla kullanılır hale gelir. Geçmişin problemleri bugünün idealleştirilmesinde işlev görürken geçmişe özlem duyanlar da görünürdür. Bu durum farklı geçmiş görüntülerinin birlikteliğine işaret eder. Bu birliktelik, hatırlamanın toplumsal yönüne dair imada bulunur. Tanıklıklar ve aktarılanlar, kişilerin geçmişe bakışını etkiler. Böylece kişinin dahil olduğu grup, onun hatırlama biçimini şekillendirir. Hatırlananlar, unutulmuşlar ve görmezden gelinenler kişi ve grupların geçmişe bakışlarını etkileyecektir.

Çalışmanın konusunu bir sosyal medya platformu olan Instagram'da, geçmişini olumlu tonda çağırarak nostalji üreten *Old Laik Days* hesabı oluşturur. Bu anlamıyla hesap bir hafıza mekânı olarak ele alınmıştır. Yeni medya teknolojilerinin getirmiş olduğu olanaklarla, nostalji kendisine geniş bir yayılma alanı bulur ve kitleleşir. Bir diğer yandan yeni medya ortamında karşılıklı etkileşimin mümkün olması, nostaljinin canlı kalmasını sağlar. Bu anlamıyla çalışmada, yeni medya ve nostalji arasındaki ilişkisi üzerine düşünmeyi hedefler.

Çalışmada *Old Laik Days* hesabında ortaya çıkan nostaljinin, bugünün krizlerinin bir yansıması olarak ele alınması hedeflenmiştir. Bu anlamıyla nostalji, geçmişin değil bugünün ürünüdür. Nostalji, altın çağın kaybedildiği fikrine dayanır. Böylece çalışma *Old Laik Days'in* altın çağı/çağlarının ve kayıplarının izlerini sürmeyi hedefler. Bir diğer yandan çalışma, ortaya çıkan bu güncel nostaljinin gelecek üzerindeki etkisi üzerine düşünmeyi içerir. Ortaya çıkan nostalji bir yas biçiminde midir yoksa geleceğin inşa edilmesi fikrinde belirleyici midir?

Anahtar Sözcükler:

Nostalji, Toplumsal Bellek, Laiklik, Eski Türkiye

ABSTRACT

Aydeniz Sema. *Nostalgia In The New Media Age: Old Laik Days As A Memory Place*, Master's Thesis, Ankara, 2023.

The key concept in explaining Turkey's social and political transformation in the 2000s is the "old Turkey." The discourse of the old Turkey brings a comparison between the past and the present. This comparison becomes frequently used both in everyday life and in politics. While the problems of the past serve a function in idealizing the present, there are also those who yearn for the past. This situation indicates the coexistence of different images of the past. This coexistence implies a social aspect of remembering. Testimonies and narratives influence individuals' perspectives on the past. Thus, the group to which an individual belongs shapes their way of remembering. What is remembered, forgotten, and ignored will influence individuals' and groups' perspectives on the past.

The subject of the thesis is *the Old Laik Days* account on the social media platform Instagram, which generates nostalgia by invoking the past in a positive tone. In this sense, the account is considered as a memory place. With the opportunities brought by new media technologies, nostalgia finds a wide dissemination space and becomes popularized. On the other hand, the possibility of mutual interaction in the new media environment allows nostalgia to stay alive. Therefore, the aim of the thesis is to reflect on the relationship between new media and nostalgia.

The aim of the thesis is to approach the nostalgia emerging from the Old Laik Days account as a reflection of today's crises. In this sense, nostalgia is seen as a product of the present, rather than the past. Nostalgia is based on the idea that the golden age has been lost. Thus, the study aims to reach the traces of the golden age(s) and losses of Old Laik Days. On the other hand, the study also involves reflecting on the impact of this emerging nostalgia on the future. Is the nostalgia that emerges in a form of mourning, or does it play a decisive role in constructing the future?

Keywords:

Nostalgia, Collective Memory, Laicism, Old Turkey

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1.NOSTALJİ KAVRAMI VE NOSTALJİNİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ	7
1.2. KRİZ DÖNEMİNDE YÜKSELEN NOSTALJİ DALGALARI	9
1.3.NOSTALJİNİN TÜRLERİ	12
1.4. NOSTALJİ BELLEK İLİŞKİSİ	14
1.5. YENİ MEDYADA NOSTALJİNİN KULLANIMI VE İŞLEVİ.....	18
2. BÖLÜM: CUMHURİYETİN YİTİRİLEN DEĞERLERİ	23
2.1. ERKEN CUMHURİYET VE YENİ OSMANLILIK GERİLİMİ	29
2.2. LAİKLİĞİN SEYRİ, LAİKLİK TARTIŞMALARI.....	33
2.2. MÜZAKERE, TARTIŞMA PROGRAMLARI VE MİZAH: SİYASETİN ESKİ HALİ	43
2.2.1. Eskinin Mizahı: Karikatürler, Tiyatro Oyunları ve Televizyon Programları	43
2.2.2. Siyasetin Eski Hali.....	53
2.3. “TRT’nin TRT Olduğu Zamanlar”: KÜLTÜR SANAT, YERLİ DİZİLER, TÜRKÇE’NİN DOĞRU KULLANIMI HASSASİYETİ	56

2.3.1. Kùltür/Sanatın Sağlayıcısı Olarak TRT	57
2.3.2. TRT'nin Yerli Dizileri	61
2.3.3 TRT ile Sokak Röportajları: Türkçe'nin Doğru Kullanımı Hassasiyeti	66
2.4. BÖLÜM DEğERLENDİRMEĞİ	69
3. BÖLÜM: BİR ÜTOPYA OLARAK 90'LI YILLAR VE ERKEN 2000'LER OLD LAİK DAYS'İN ESKİ TÜRKİYESİ	71
3.1. ÖZEL TELEVİZYONLARIN GETİRDİğİ İMKANLAR, TÜRKÇE POP VE CİNSELLİK PATLAMASI	72
3.1.1. Haberin Magazinleşmesi, Magazin Haberleri	74
3.1.2. Türkiye Ünlülerini Yakından Tanıyor: Yükselen Talk Show Kùltürü	80
3.1.3. Yükselen Pop Müzik Dalgası ve Klip Kùltürü	85
3.2. 1993: KONSERLER FIRTINASI VE KATLIAMLAR YILI	93
3.3 AVRUPALILAŞMAK-ARAPLAŞMAK ARASINDA KİMLİK KRİZİ	105
3.3.1. BBC'nin Gözünden Türkiye	107
3.3.2. Eurovision Özlemi	110
3.3.3. Dünya Kupasında Türkiye Etkisi	115
3.4. MEKANSAL DÖNÜŞÜM ÜZERİNDEN SİYASİ VE KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMÜ ANLAMAK	118
3.4.1. Eski İstanbul Özlemi	119
3.4.2. İstiklal Caddesi	122
3.5. "MARKET SEPETİ KAÇ LİRAYA DOLUYOR?" ALIM GÜCÜ VE DOLAR KURU TARTIŞMALARI	129
3.5.1. Eski Türkiye'den Yeni Türkiye'ye Ekonominin Seyri	129
3.5.2. Enflasyon, Döviz Kuru ve Alım Gücü Tartışmaları Eşliğinde Nostalji	132
3.6. ALKOL YASAğI VE ZAMLARI: "ŞİMDİ ADINI BİLE SANSÜRLÜYÖRLER"	140
3.6.1. Eski Alışkanlıklar, "Milli İçki" Tartışmaları	143

3.7. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ.....	147
SONUÇ.....	149
KAYNAKÇA	c154
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	175
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU.....	177

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

BBC: British Broadcasting Corporation

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

MGK: Milli Güvenlik Kurulu

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

RTÜK: Radyo Televizyon Üst Kurulu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TOKİ: Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Afgan gazeteci Nazira Karimi'nin Mustafa Kemal Atatürk hakkındaki sözleri.....	25
Görsel 2. 19 Ağustos 2021 tarihli gönderi yorumları.....	25
Görsel 3. “Satıyorsun satıyorsun bitmiyor!” 26 Ocak 2023 tarihli hesap gönderisi.....	27
Görsel 4. 26 Ocak 2023 tarihli gönderi yorumları.....	27
Görsel 5. 26 Ocak 2023 tarihli gönderi yorumları.....	28
Görsel 6. 26 Ocak 2023 tarihli gönderi yorumları.....	29
Görsel 7. Mehmed Orhan Osmanoğlu'nun Atatürk hakkındaki düşünceleri.....	32
Görsel 8. 20 Nisan 2019 tarihli gönderi yorumları.....	32
Görsel 9. “Hilafetin Kaldırılması” 3 Mart 2021 tarihli hesap gönderisi.....	38
Görsel 10. 3 Mart 2021 tarihli gönderi yorumları.....	39
Görsel 11. “Vehbi Koç Belgeseli” 6 Temmuz 2022 tarihli hesap gönderisi.....	40
Görsel 12. 6 Temmuz 2022 tarihli gönderi yorumları.....	40
Görsel 13. 6 Temmuz 2022 tarihli gönderi yorumları.....	41
Görsel 14. “Tarkan-Bir Oluruz Yolunda”.....	42
Görsel 15. “Çarşaf-1976” 4 Kasım 2021 tarihli hesap gönderisi.....	45
Görsel 16. 4 Kasım 2021 tarihli gönderi yorumları.....	46
Görsel 17. “Çarşaf-1987” 13 Eylül 2021 tarihli hesap gönderisi.....	47
Görsel 18. 13 Eylül 2021 tarihli gönderi yorumları.....	47
Görsel 19. “Aşk Olsun-1985” 22 Ocak 2022 tarihli hesap gönderisi.....	49
Görsel 20. 22 Ocak 2022 tarihli gönderi yorumları.....	49
Görsel 21. “Olacak O Kadar” 28 Nisan 2022 tarihli hesap gönderisi.....	51
Görsel 22. 28 Nisan 2022 tarihli gönderi yorumları.....	51

Görsel 23. “Levent Kırca’nın 1993 senesine ait skeci” 12 Ekim 2018 tarihli hesap gönderisi.....	52
Görsel 24. 12 Ekim 2018 tarihli gönderi yorumları.....	52
Görsel 25. “1991 yılı Açıkoturum programı” 6 Mayıs 2022 tarihli hesap gönderisi.....	53
Görsel 26. 6 Mayıs 2022 tarihli gönderi yorumları.....	54
Görsel 27. 6 Mayıs 2022 tarihli gönderi yorumları.....	54
Görsel 28. “1987 yılı Erdal İnönü Meclis konuşması” 29 Mayıs 2021 tarihli hesap gönderisi.....	55
Görsel 29. 29 Mayıs 2021 tarihli gönderi yorumları.....	56
Görsel 30. “Cemal Süreya TRT 2’de” 9 Nisan 2019 tarihli hesap gönderisi.....	58
Görsel 31. 9 Nisan 2019 tarihli gönderi yorumları.....	59
Görsel 32. “Fazıl Say 26 yaşında” 2 Mayıs 2019 tarihli hesap gönderisi.....	60
Görsel 33. 2 Mayıs 2019 tarihli gönderi yorumları.....	60
Görsel 34. “Bizimkiler dizisi” 20 Temmuz 2021 tarihli gönderi hesap gönderisi.....	62
Görsel 35. “Şaşıfelek Çıkmazı dizisi” 26 Şubat 2022 tarihli hesap gönderisi.....	63
Görsel 36. 26 Şubat 2022 tarihli gönderi yorumları.....	63
Görsel 37. 26 Şubat 2022 tarihli gönderi yorumları.....	64
Görsel 38. 26 Şubat 2022 tarihli gönderi yorumları.....	64
Görsel 39. “Yedi Numara dizisi” 1 Ağustos 2019 tarihli hesap gönderisi.....	65
Görsel 40. 1 Ağustos 2019 tarihli gönderi yorumları.....	66
Görsel 41. “TRT Sokak Röportajı-1985” 8 Temmuz 2019 tarihli hesap gönderisi.....	67
Görsel 42. 8 Temmuz 2019 tarihli gönderi yorumları.....	67
Görsel 43. “TRT Sokak Röportajı-1981” 11 Mayıs 2019 tarihli hesap gönderisi.....	68
Görsel 44. 11 Mayıs 2019 tarihli gönderi yorumları.....	68

Görsel 45. “Reha Muhtar’ın Murat Kekilli’ye söyledikleri” 20 Ocak 2022 tarihli hesap gönderisi.....	75
Görsel 46. 20 Ocak 2022 tarihli gönderi yorumları.....	76
Görsel 47. “Sıcağı Sıcağına reality show programı” 12 Temmuz 2019 tarihli hesap gönderisi.....	77
Görsel 48. 12 Temmuz 2019 tarihli gönderi yorumları.....	77
Görsel 49. “Televole tanıtım filmi” 23 Eylül 2019 tarihli hesap gönderisi.....	79
Görsel 50. 23 Eylül 2019 tarihli gönderi yorumları.....	79
Görsel 51. “Beyaz Show-1999” 23 Kasım 2019 tarihli hesap gönderisi.....	81
Görsel 52. “Televizyon Çocuğu” 19 Ağustos 2022 tarihli hesap gönderisi.....	82
Görsel 53. 19 Ağustos 2022 tarihli gönderi yorumları.....	82
Görsel 54. “İki Kere Kiki” 28 Eylül 2020 tarihli hesap gönderisi.....	83
Görsel 55. “Barış Manço 90’lar” 27 Mayıs 2020 tarihli hesap gönderisi.....	84
Görsel 56. 27 Mayıs 2020 tarihli gönderi yorumları.....	85
Görsel 57. “Favori 90’lar Şarkıları” 2 Aralık 2020 tarihli hesap gönderisi.....	87
Görsel 58. “Demet Sağıroğlu-Arnavut Kaldırımı” 12 Ağustos 2020 tarihli hesap gönderisi.....	87
Görsel 59. “Tarkan-Salina Salına Sinsice” 23 Aralık 2022 tarihli hesap gönderisi.....	88
Görsel 60. 23 Aralık 2022 tarihli gönderi yorumları.....	88
Görsel 61. 23 Aralık 2022 tarihli gönderi yorumları.....	89
Görsel 62. 7 Ağustos 2022 tarihli gönderi yorumları.....	89
Görsel 63. “Tarkan’dan RTÜK tepkisi” 12 Ocak 2022 tarihli hesap gönderisi.....	90
Görsel 64. “1996 Kral TV Müzik Ödülleri” 12 Mayıs 2019 tarihli hesap gönderisi.....	91
Görsel 65. “Rock’n Coke festivali 2006” 23 Ağustos 2022 tarihli hesap gönderisi.....	94

Görsel 66. “Rock’n Coke 2006 festival afişi” 16 Haziran 2021 tarihli hesap gönderisi ..95	
Görsel 67. 16 Haziran 2021 tarihli gönderi yorumları.....	96
Görsel 68. “1997 ODTÜ Bahar Şenlikleri” 18 Mayıs 2022 tarihli hesap gönderisi.....	97
Görsel 69. 18 Mayıs 2022 tarihli gönderi yorumları.....	97
Görsel 70. 10 Ağustos 2022 tarihli gönderi yorumları.....	98
Görsel 71. 10 Ağustos 2022 tarihli gönderi yorumları.....	98
Görsel 72. “1993 yılında İstanbul’da gerçekleşen konserlerin listesi”.....	99
Görsel 73. “Metallica İstanbul Konseri” 16 Mart 2019 tarihli hesap gönderisi.....	100
Görsel 74. 16 Mart 2019 tarihli gönderi yorumları.....	100
Görsel 75. 16 Mart 2019 tarihli gönderi yorumları.....	100
Görsel 76. “Uğur Mumcu’nun cenaze töreni” 24 Ocak 2022 tarihli hesap gönderisi..	101
Görsel 77. 24 Ocak 2022 tarihli gönderi yorumları.....	102
Görsel 78. “Uğur Mumcu anması” 23 Ocak 2023 tarihli hesap gönderisi.....	102
Görsel 79. 23 Ocak 2023 tarihli gönderi yorumları.....	103
Görsel 80. “Aziz Nesin ve Sivas Katliamı” 31 Ocak 2023 tarihli hesap gönderisi.....	104
Görsel 81. 31 Ocak 2023 tarihli gönderi yorumları.....	104
Görsel 82. “Zeynep Tunuslu ve BBC” 6 Şubat 2021 tarihli hesap gönderisi.....	108
Görsel 83. 6 Şubat 2021 tarihli gönderi yorumları.....	108
Görsel 84. “BBC 1971 İngiliz çocuğun İstanbul ziyareti” 29 Haziran 2021 tarihli hesap gönderisi.....	109
Görsel 85. 29 Haziran 2021 tarihli gönderi yorumları.....	110
Görsel 86. “Türkiye’nin en iyi 7 Eurovision derecesi” 18 Ocak 2023 tarihli hesap gönderisi.....	112

Görsel 87. 18. Ocak 2023 tarihli gönderi yorumları.....	113
Görsel 88. “Eurovision’da birincilik” 24 Mayıs 2022 tarihli hesap gönderisi.....	114
Görsel 89. 24 Mayıs 2022 tarihli gönderi yorumları.....	114
Görsel 90. “2002 Dünya Kupası” 22 Haziran 2022 tarihli hesap gönderisi.....	115
Görsel 91. 22 Haziran 2022 tarihli gönderi yorumları.....	116
Görsel 92. 22 Haziran 2022 tarihli gönderi yorumları.....	116
Görsel 93. “Filenin Sultanları” 24 Ağustos 2021 tarihli hesap gönderisi.....	117
Görsel 94. 24 Ağustos 2021 tarihli gönderi yorumları.....	117
Görsel 95. “1960’lar İstanbul’un plajları” 4 Mayıs 2022 tarihli hesap gönderisi.....	119
Görsel 96. 4 Mayıs 2022 tarihli gönderi yorumları.....	120
Görsel 97. 4 Mayıs 2022 tarihli gönderi yorumları.....	120
Görsel 98. “Tenten ve Altın Post 1961” 17 Ağustos 2020 tarihli hesap gönderisi.....	121
Görsel 99. 17 Ağustos 2020 tarihli gönderi yorumları.....	122
Görsel 100. 14 Kasım 2022 tarihli gönderi yorumları.....	123
Görsel 101. “İstiklal Caddesi 2001” 14 Kasım 2022 tarihli hesap gönderisi.....	123
Görsel 102. 14 Kasım 2022 tarihli gönderi yorumları.....	124
Görsel 103. “Candan Erçetin’in İstiklal Caddesi’nde çektiği klip” 5 Şubat 2021 tarihli hesap gönderisi.....	125
Görsel 104. 5 Şubat 2021 tarihli gönderi yorumları.....	126
Görsel 105. 5 Şubat 2021 tarihli gönderi yorumları.....	126
Görsel 106. “Teoman, Şebnem Ferah ve Özlem Tekin Kemancı’yı anlatıyor.” 7 Ağustos 2022 tarihli hesap gönderisi.....	128
Görsel 107. 7 Ağustos 2022 tarihli gönderi yorumları.....	128

Görsel 108. “Yazarkasa Eylemcisi ile yapılan röportaj” 7 Ocak 2023 tarihli hesap gönderisi.....	130
Görsel 109. “Tatlı Hayat dizisi” 21 Mart 2021 tarihli hesap gönderisi.....	133
Görsel 110. “Yaz geldi. Kuru dondurduk!” 17 Nisan 2023 tarihli hesap gönderisi.....	134
Görsel 111. 17 Nisan 2023 tarihli gönderi yorumları.....	134
Görsel 112. “Eski 100 bin lira.” 19 Ekim 2021 tarihli hesap gönderisi.....	135
Görsel 113. 19 Ekim 2021 tarihli gönderi yorumları.....	136
Görsel 114. “2000 yılına ait ürün fiyat listesi” 5 Ekim 2021 tarihli hesap gönderisi...	136
Görsel 115. “2011 yılından yılbaşı sepetleri.” 8 Kasım 2022 tarihli hesap gönderisi..	137
Görsel 116. 8 Kasım 2022 tarihli gönderi yorumları.....	138
Görsel 117. “Bizimkiler altın sahnesi” 19 Aralık 2021 tarihli hesap gönderisi.....	138
Görsel 118. 19 Aralık 2021 tarihli gönderi yorumları.....	139
Görsel 119. “Veda reklamları” 5 Ocak 2021 tarihli hesap gönderisi.....	141
Görsel 120. “1995 yılı kampanya.” 7 Ekim 2021 tarihli hesap gönderisi.....	142
Görsel 121. 7 Ekim 2021 tarihli gönderi yorumları.....	142
Görsel 122. “Ekranlarda şampanya.” 5 Ekim 2022 tarihli hesap gönderisi.....	143
Görsel 123. 5 Ekim 2022 tarihli gönderi yorumları.....	143
Görsel 124. “Ankara birası.” 4 Şubat 2023 tarihli hesap gönderisi.....	144
Görsel 125. 4 Şubat 2023 tarihli gönderi yorumları.....	145
Görsel 126. “İnhisar Likörleri-1938” 1 Mayıs 2022 tarihli hesap gönderisi.....	146
Görsel 127. 1 Mayıs 2022 tarihli gönderi yorumları.....	146
Görsel 128. “Elbet bir gün.” 27 Ekim 2021 tarihli hesap gönderisi.....	147
Görsel 129. 27 Ekim 2021 tarihli gönderi yorumları.....	147

GİRİŞ

Çalışma, bugün yeni medya ortamlarında yaygın olarak kullanılan nostalji temasını bir Instagram hesabı olan *Old Laik Days* hesabı üzerinden incelemektedir. Yeni medya ortamında karşılıklı etkileşimin mümkün olmasıyla, nostalji hızla yaygınlaşarak kitleleşir. Bu nedenle çalışma, yeni medyanın nostalji için sunduğu imkanlar üzerine düşünmeyi amaçlar.

Nostalji; değişim, kriz ve kopuş anlarında yükselir. Yaşanan nostalji dalgasını Türkiye'nin yaşamış olduğu siyasi, sosyal ve kültürel değişimler üzerinden yorumlamak bu çalışmanın amaçları arasındadır. Bu nedenle çalışma, "*Eski ve yeni arasındaki kopuş ne zaman gerçekleşmiştir? "Yitirildiği için yası tutulanlar nelerdir?"*" sorularını yanıtlamayı hedefler.

Nostalji varoluşu gereği belleğe yani hatırlamaya ilişkindir. Farklı nostaljilerin ortaya çıkması, farklı toplumsal ve kültürel belleklerin varlığına işaret eder. Bu hatırlama sürecinde öne çıkanlar, geride kalanlar ve unutulanlar olacaktır. Bu doğrultuda çalışmanın amaçlarından bir diğeri, nostalji/bellek/kimlik arasındaki ilişkiyi incelemektir. Sınırlı bir dönem veya sabit bir olay temel alındığında bile, bireylerin döneme veya olaya ilişkin farklı hatırlama biçimleri ortaya koydukları görülür. Bu noktada bireyin kendini tanımlama biçimi, içerisinde yer aldığı grup, etnik kökeni ve inancı geçmişini ele alma biçiminde belirleyici olacaktır. Bu çalışmanın amaçlarından bir diğeri, kişinin hissetmiş olduğu nostaljinin toplumun geri kalanından ve sosyal ilişkilerden bağımsız olmadığını ortaya koymaktır. Bir anlamda, çalışmada nostaljinin toplumsal yönünün ortaya konulması hedeflenir.

Nostalji geleceğe dair umudu ve umutsuzluğu içerisinde barındırır. Bu açıdan, nostalji kaybedilene karşı tutulan yasin ötesinde geleceğin inşası için bir rota işlevi görebilir. Bir dönem için istikrar ve düzenin sağlandığına duyulan inanç, geleceği tahayyül etme biçimleri üzerinde etkili olabilir. Bu noktada, tezin amaçlarından bir diğeri nostaljinin işlevi üzerine düşünmek olacaktır. *Çalışmada, nostaljinin geçmişi geri getirememenin yası ile bireyi umutsuzluğa sürükleyen bir duygu olmanın ötesinde, bireyleri ortak bir*

özlem etrafında toplayarak geleceği inşa etme konusunda harekete geçirici bir unsur olarak ele almanın mümkün olup olmadığının ortaya konması amaçlanır.

Nostalji dalgalarının en güncel örneklerini bugün yeni medya ortamında gözlemlemek mümkündür. İnternet üzerinde farklı dönemleri konu alan siteler, bloglar ve sosyal medya hesapları bulunur. Nostaljik içerik üreten web siteleri, bloglar ve sosyal medya hesapları sunduğu içeriklerle takipçileri için etkileşimin mümkün olduğu yeni bir hafıza mekânı yaratır. Bu türden içerik üreten hesapların sayıca fazla olması, geçmişe duyulan ilgi ile paraleldir. Tersinden düşünülecek olursa, bu hesapların sunmuş olduğu renkli içerikler geçmişe yönelik ilgiyi besleyecektir. Bu ilgi ve ortaya çıkan yeni nostalji dalgası, Türkiye’ye özgü değildir. Örneğin *Lisa’s Nostalgia Cafe* isimli blog sayfası on yıllık dönemselleştirmelerle ABD’nin popüler kültürüne dair nostaljik bir içerik sunar. Sayfanın ziyaretçileri zaman makinesi şablonu ile seçtikleri on yılı ziyaret edebilir ve retro bağlantı sayesinde forumlara katılım sağlayabilir. Bu anlamıyla, yeni medya sunmuş olduğu imkanlarla kişi veya grupların nostaljilerini besler. Bu güncel nostaljinin, Türkiye’deki yansıması da çeşitlidir. Bu türden içerik üreten hesaplar, çoğunlukla sosyal medya platformlarını kullanırlar. Bir sosyal medya platformu olan Instagram üzerinden nostaljik içerik üreten *ahogunler*, *nostalji_ruzgari*, *doksanlarkaset*, *secularturkey* gibi farklı hesaplara rastlanılır. Bu hesapların sunmuş olduğu içerikler belirli konseptlere dayanır. Bazı örneklerde dönem müzikleri öne çıkarılır, bazı örnekler ise belirli dönemlerin sembolik nesnelere üzerinden bir nostalji sunar. Bu örnekler karşısında, çalışmanın kapsamı için *Old Laik Days* hesabının seçilmesi sayfanın müzikten tartışma programlarına kadar sunduğu içerik çeşitliliğidir. 1950’li yıllardan bir fotoğraf veya 2010’lu yıllardan bir video, peş peşe sayfa akışında yer alabilir. Bu açıdan *Old Laik Days*’in sunmuş olduğu nostalji, belirli on yıllık dönem nostaljinin ötesindedir. Bu sebeplerle, çalışmanın konusunu *Old Laik Days* hesabı oluşturur. Hesap hem Instagram hem de Twitter üzerinden içerik üretir. *Old Laik Days* hesabının Twitter ve Instagram’daki takipçi sayıları birbirlerine yakındır ve her iki farklı platformda ortak içerikler paylaşılır. Ancak Twitter’da takipçi etkileşiminin sınırlı kalmasıyla, çalışmanın kapsamı *Old Laik Days*’in Instagram hesabı ile sınırlı tutulmuştur. Instagram, fotoğraf ve videoların paylaşıldığı bir platform olmasıyla görsel içerikleri öne çıkaran bir yapıya sahiptir. *Old Laik Days* hesabı yeni medyanın dijitallik, etkileşimsellik, multimedya biçimselliği ve kullanıcı türevli içerik üretimi, hipermetinsellik, yayılım ve sanallık

(Binark&Löker, 2011: 9) özelliklerini taşır. Hesabın tüm içeriklerinin herkes için erişilebilir olmasıyla açık bir grup olma özelliği gösterir. Bu anlamıyla kullanıcıların gönderilere erişim sağlaması ve yorum yapması için sayfayı takip etmesi gerekli değildir. Bu durum hesabın içeriklerinin görüntülenme sayısının artmasına neden olurken hesap takipçilerinin dışında kalan kullanıcıların da etkileşime katılmasına olanak tanır.

Old Laik Days hesabının nostaljik tutumu daha isim seçiminde kendisini gösterir. *Old Laik Days*, geçmişe yönelik özlemi dile getirmeye yönelik bir kalıba dönüşmüş, bugün internet ortamında yaygınlıkla kullanılan “The Good Old Days” kalıbını çağırıştır. Bu örnekte “good” kelimesinin yerini ise “laik” kelimesi almıştır. Böylelikle hesap daha ismiyle içeriğine dair bir ipucu sunmuş olur. Ancak bu dil oyunu ile sayfa, eski günlerin güzel olduğunu düşüncesini dışlamaz. Aksine, eski günlerin güzel olmasının nedenini, daha en başından ismiyle kullanıcılara sunmuş olur. Ortaya çıkan özlemin esas tetikleyicisi de laikliğin kaybedildiği düşüncesi olacaktır. Bu anlamıyla, hesap tarafından kullanıcılara sunulan içerikler Türkiye’nin bir zamanlar laik olduğunu kanıtlama ve hatırlatma amacı taşır. Bu noktada, laiklik ve sekülerizm kavramlarının derin anlamları ve tartışmaları kapsadığını belirtmek gerekir. Ancak hesapta laiklik kavramı, teorik ve tarihsel arka planından arındırarak gündelik bir anlama bürünmüştür. Bu anlamıyla kavram, özünden uzaklaşmıştır. Bir diğer yandan, bu durum *Old Laik Days* hesabındaki kullanımla sınırlı değildir. Türkiye’de laik kavramı, gündelik hayatta sıklıkla dolaşımdadır. Hesabın paylaşımlarda eski fotoğraflar, reklam afişleri, dizi ve filmlerden alınan kesitler, haberler, klipler, televizyon programları gibi farklı türlerden içeriklere yer verilir. Tüm bu içeriklerin ortak özelliği, bugün kaybedildiği düşünen bir yaşam tarzını hatırlatmasıdır. Hesabın açıklamasında yer alan “Geçmişe Dair Her Şey” ifadesi hesapta yer alan içeriklerin çeşitliliğin altını çizerken hesabın geçmişe ait her şeyi bütünüyle sunduğu iddiasını barındırır.

Hesabın ilk paylaşımı 4 Ağustos 2018 tarihinde yapılmıştır. 5 Haziran 2023 tarihi itibarıyla sayfada 3014 gönderi paylaşılmıştır ve hesap güncel olarak 272 bin takipçi sayısına ulaşmıştır. Ancak bu 3014 gönderi, belirli aralıklarla tekrar paylaşılan içerikleri de kapsar. Hemen her içerik birden fazla kez paylaşılmıştır. Hesabın son dönemdeki

paylaşımlarında da daha önce paylaşılmış olan içeriklerin bazen farklı açıklamalarla bazen de tekrar eden açıklamalarla paylaşıldığı görülür. Hesap 20 Mayıs 2023 tarihinde paylaşmış olduğu gönderisini sabitleyerek üstte kalmasını sağlamıştır. Gönderi “*Tayyip Erdoğan’ın 1994 yılında %25 oy oranıyla İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçilmesinin ardından yapılan sokak röportajı.*” açıklamasıyla kullanıcılara sunulur. İçerikte 1994 Yerel Seçimleri sonrasında düşüncelerini paylaşan bir seçmenin sözlerine yer verilir. Bu anlamıyla, hesabın sabit gönderisini 2023 Genel Seçimleri atmosferinde seçtiği yorumu yapılabilir. Hesabın içerik paylaşım sıklığına dair net bir tablo çizmek güçtür ancak genel olarak paylaşımlar arasında uzun araların verildiği söylenemez. Yine sayfanın öne çıkarılanlarında “Gazete/Dergi”, “Sinema”, “TV”, “Müzik”, “Eski İstanbul” başlıklarıyla beş kategori altında sunulmuş içerikler sunulur. Instagram’da öne çıkarılanlar kısmı, normal koşullarda görüntülenme süresi 24 saatle sınırlı olan Instagram hikayelerinin sabit bir şekilde profilde kalmasını sağlar. Öne çıkarılanlar kısmındaki hikayeler, yine hesapta bulunan içeriklerle paralellik gösterir. Öne çıkarılanlar kısmı, hesabın içerik çeşitliliğini ve kullanıcılarına neyi vadettiğini sergilemesi açısından önemlidir. Instagram platformunda yüksek takipçili hesapların içeriklerine reklam alması sıklıkla rastlanılan bir durumken *Old Laik Days* hesabında böyle bir eğilim gözlenmez.

“Hesap tek bir kişi tarafından mı yönetiliyor?” “Paylaşılan içeriğin seçimi konusunda belirleyici olan nedir?” “Hesabın takipçilerinin yaş dağılımı nedir?” sorularının yanıtlanması için sayfa yöneticisi Instagram üzerinden irtibat kurulmaya çalışılsa da herhangi bir yanıt alınmamıştır.¹ Tekrar eden gönderiler de dahil olmak üzere, çalışmada 2300 gönderi yorumlarıyla incelenmiştir. Hesabın ilk gönderilerinde kullanıcı etkileşimi sınırlı düzeydedir. Hesabın takipçi sayısının artmasıyla kullanıcıların sayfa içerikleriyle etkileşimi artar ve kullanıcıların yaptıkları yorumlarla ortaya çıkan nostaljiyi pekiştirdikleri görülür. Bu haliyle *Old Laik Days*, içeriklerle ve içeriklere eklediği açıklamalarla kullanıcılara nostaljinin ana çerçevesini sunar. İçeriğe ait başlık ve açıklamalar belirli yönlendirmeler içerir. Ancak içeriklerin yoruma açık olmasıyla, bazı örneklerde sunulan bu çerçevenin dışına çıkılır ve kullanıcılar bağlamın dışında

¹ Hesap admininden tez savunması sonrasında, 1 Temmuz 2023 tarihinde dönüş alınmıştır. Yapılan görüşme sonrasında hesabın tek bir kişi tarafından yönetildiği, hesabın takipçilerinin %49,7’sinin 25-34 ve %27’sinin 35-44 yaş aralığında olduğu bilgisi edinilmiştir.

yeni nostaljiler ortaya koyar. Paylaşımların güncel tartışmalarla paralellik gösterecek şekilde sık sık tekrar hatırlatıldığı görülür. Bu anlamıyla, sayfa nostaljik karakterinin yanında güncel gelişmelerden, tartışmalardan ve polemiklerden beslenir. Bugünün tartışmalarına geçmişten örnekler sunar. Örneğin 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Gaziantep ve Kahramanmaraş Depremleri'nin ardından hesap 1999 Depremi'nden görüntüler sunmuştur. Sayfanın bu tutumuyla geçmiş ve bugün arasındaki kıyaslamayı sürekli olarak canlı tutar.

Çalışmada kullanılan içerikler, hesabın ilk gönderisinden 31 Nisan 2023 tarihine kadar olan gönderiler arasından seçilmiştir. İncelenen içerikler, araştırmanın amacına uygun bir biçimde kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler, ortaya çıkan nostaljinin siyasi ve kültürel bağlamını sunmak üzere belirlenmiştir ancak kategoriler hesap içeriklerinin bütününe kapsar nitelikte değildir. Her bir kategori, nostaljinin ortaya çıkmasında etkili olan farklı bir değişkeni içerir. Birbirleriyle benzer tartışmalar içeren kategoriler çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. İçerikler sosyal, siyasi ve kültürel değişimlerin izlerinde ele alınmıştır. İçerikler güncel tartışmalarla birlikte ele alınırken içeriklere gelen kullanıcı yorumları da göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmada yer paylaşımlar, ekran görüntüsü alınarak kaydedilmiştir ve tez metninde de bu görüntüler kullanılmıştır. Bu sayede paylaşılan içeriğin, beğeni ve yorum sayıları üzerinden almış olduğu etkileşim gözlemlenebilir. Hesaptaki içerikler ve kullanıcı yorumları katılımsız gözlem ile incelenmiştir. Bir forumun katılımsız gözlem ile incelenmesi lurk (pusuculuk, pusuya yatmak) olarak adlandırılır, bu yöntem inceleme grubun kültürünü ve ortak pratiklerinin öğrenilmesine olanak tanır (Binark, 2007:35). Çalışmanın verilerinin toplanmasında, internet ortamındaki sosyal grupların davranışlarını incelemeye yönelik olarak kullanılan netnografi yönteminin veri toplama yöntemlerinden yararlanılmıştır. Netnografi yöntemi ile web sitelerindeki, haber gruplarındaki ve ortak ilgi alanlarına göre yaratılmış e-posta listelerinde kişiler arasındaki etkileşim incelenir. Netnografik yöntemde arayüzeyde üretilen metin gözlemlenir. Toplanan bilgiler kodlanır, karşılaştırılır, sınıflandırılır ve anlamlandırılır (Çomu & Islam, 2021:70-71).

Old Laik Days hesabındaki paylaşımların ağırlığını 1990'lı ve 2000'li yıllara ait görüntüler oluştursa da hesabın spesifik bir döneme yönelik nostalji ürettiğini söylemek

güçtür. İsminde de belirtildiği gibi, özlenen eski laik günlerdir. Bu kavramsallaştırma belirli bir dönemselleştirmeyi içermez. Öyle ki güzel günlerin ne zaman kaybedildiğine dair vurgu bile belirsiz kalacaktır. Hesapta Cumhuriyet'in erken döneminden yakın döneme, farklı zamanları işaret eden içeriklere rastlanılır. Bu nedenle, hesap belirli bir on yıla ait nostaljik içerik üreten diğer örneklerden ayrılır. Hesapta kaybedildiği düşünülen geçmiş bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu durum ortaya çıkan nostaljinin niteliğinin belirlenmesini güçleştirir. Bu güçlüğü aşmak için hesapta sunulan içerikler "Cumhuriyet'in Yitirilen Değerleri" ve "Bir Ütopya Olarak 90'lı Yıllar ve Erken 2000'ler: Old Laik Days'in Eski Türkiyesi" başlıkları altında iki temel kategoride ele alınmıştır. İlk kategoride değerlere odaklanan, daha soyut bir nostalji gözlemlenirken ikinci kategoride dönemin ya da dönemlerin popüler kültürü etrafında şekillenen bir nostalji incelenir. Bu anlamıyla, ikinci kategoride yer alan içerikler daha somut bir nostaljiyi işaret eder.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.NOSTALJİ KAVRAMI VE NOSTALJİNİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

Nostalji, nostos (eve dönüş) ve algia (özlem) kelimelerinin birleşiminden oluşur. Boym nostaljiyi artık olmayan veya hiç var olmamış bir eve duyulan özlem, Cassin ise geri dönüş acısı olarak tanımlar (Boym, 2021:14; Cassin, 2018:16). İçerisinde özlemi, acıyı ve kaybı barındıran bu kavram doğrudan duygulara işaret eder. Nostalji en başta hüznün ve melankoli duygularını çağırıştır. Ancak kavram, geçmişle ilgili acı verici şeyleri iyi huylu bir hava ile örtme eğilimde olmasıyla hüznün ve melankoliden farklı olarak “hoş bir üzüntü” halini almıştır (Davis, 1977: 418). Yaşanan kayıp acı vericidir ancak nostaljik kişiler için geçmişe nostaljik bir gözle yaklaşmak keyif verici hale gelir. Bu durum, nostaljik paradoksun ortaya çıkmasına neden olur. Nostaljinin sancılı kısmı ise, geçmiş ve bugün arasında yapılan kıyasla birlikte ortaya çıkar. Bugünün yaratmış olduğu rahatsızlık hissi ve tehdit olarak algılanan gelecek algısı, nostaljik bir yanılısma yaratır. Bu yanılısma, geçmişin abartılı bir biçimde ele alınmasıyla sonuçlanır (Zwingmann, 1973:33). Bu anlamıyla nostaljinin zihinde yaratmış olduğu temsil, sorgulanmaya açıktır. Nostalji, geçmişe yönelik halüsinasyonlar yaratma potansiyelini içerisinde barındırır.

Davis geçmişe karşı bir tepki ve reddedişi içeren, nostaljinin karşıtı olarak kullanılan herhangi bir kelime olmadığına dikkat çeker ve nostaljiden hareketle eve karşı anormal bir korku ve hoşlanmamayı ima eden “nostofobi” kelimesini türetir. Ancak bu kavram geçmişle ilgili olarak hissedilen hayal kırıklıklarına, üzüntüye ve pişmanlıklara rağmen hiçbir zaman kullanıma girmemiştir. Geçmişle ilgilenmeyerek bugüne ve geleceğe yönelmek kabul gören bir tutumdur. Ancak geçmişe yönelik olumsuz duygular hiçbir zaman nostaljiyle rekabet edebilir bir düzeye ulaşamamıştır (Davis, 1979:15). Bu durum nostaljinin etkisinde olan bir kişi veya grubun, hatırlama süreçlerinin sorgulanmasına yol açar.

Nostalji kişisel karakterinin yanında, sosyal bir duygudur. Bu anlamıyla nostalji hem yaşamın kendisinden kaynaklanır hem de yaşam üzerinde etkili olur (Davis, 1979: vii).

Bir diğerk yandan nostalji, kişiden kişiye aktarılarak yaygınlaşır. Salgını çağrıştıran bu özelliği ile nostalji, 17. yüzyılda bir hastalığı tanımlamak için kullanılır. Kavramın ortaya çıkışı, savaşmak için evlerinden uzakta kalan askerlerin yakalandığı hastalıkla ilişkilidir. Nostalji sözcüğünün kullanımına ilk kez 1688 yılında, İsviçreli Doktor Johannes Hofer'ın tıp tezinde rastlanılır. Bir tıp terimi olarak kullanılmasına rağmen, nostalji en başından yerinden yurdundan edilmiş insanlara işaret etmesiyle duygulara dair bir anlam taşır. Yaşadıkları bu yerinden edilme karşısında nostalji hastalığına yakalananlar için yurt özlemi bir saplantı haline gelirken bu hastalığa sahip olanların hatalı temsiller ürettikleri görölür. Zihinsel etkilerinin yanında fiziksel semptomlar da üreten bu hastalık, ölüme varabilen sonuçlara yol açar. İçerisinde bu tür tehlikeleri barındıran nostalji, 17. ve 18. yüzyılda tedavi edilebilen bir hastalıktır. Bunun yanında, nostaljinin bir salgına dönüşmemesi için farklı önlemlerin alındığı da görölür. Örneğin, İskoç askerlerinin nostaljinin etkisinde kalmamaları için yerel ezgilerini söylemeleri yasaklanır (Boym, 2021:24-27). 19. yüzyılla beraber, sözcük tıbbi anlamını kaybetmeye başlar. 20. Yüzyılda ise nostalji fiziksel olmaktan çok, psikolojik bir durumu işaret edecektir (Hutcheon&Valdes, 1998:19). Bu açıdan nostalji, zaman içerisinde askeri ve tıbbi anlamlarından arınmıştır (Davis, 1979:4).

Özlem sabit kalsa da süreç içerisinde nostaljinin yaratmış olduğu duygu, dayanılmaz bir acıdan hoş bir üzüntü hissine dönüşmüştür. Bu anlamda, nostaljinin nostaljik kişiler üzerindeki etkisi biçim değiştirmiş ve vuruculuğu azalmıştır. Bir diğerk yandan, kavramın geçirdiği dönüşüm insanların nostalji ile kurduğu ilişkiyi değiştirmiştir. 21. Yüzyılda nostalji, çaresi olmayan modern bir hale dönüşmüştür (Boym, 2021:14). Kendisinden kurtulunması için herhangi bir çarenin aranmadığı bu dönemde nostalji, bugünün yarattığı çaresizlik karşısında sığınılan bir liman halini almıştır. Ancak bu durum, nostaljinin sahip olduğu tehlikelerden arındığı anlamına gelmemelidir. Nostalji hem olumlu hem olumsuz duyguları içerisinde barındırmasıyla, yönünü kestirmenin güç olduğu bir duygudur. Nostaljinin yönünü ise hangi duygunun ağır basacağı belirler. Nostaljinin bir hastalıktan bir duyguya kavramsal içeriğindeki bu değişimi, nostalji salgınlarının devamlılığına engel değildir. 17. Yüzyılda askerler arasında görölen salgının bugünkü yansımaları birbirinden ayrı yerlerde, farklı biçimlerde gözlemlenen nostalji patlamalarıdır.

1.2. KRİZ DÖNEMİNDE YÜKSELEN NOSTALJİ DALGALARI

Algia (özlem) sabit kalırken, nostos (eve dönüş) ortaya çıkan nostaljiye göre biçim değiştirir. Bu açıdan evin kaybı, ortaya çıkan nostaljinin biçimini şekillendirir. Ev bir mekânı işaret edebilir, belirli bir dönemi veya belirli alışkanlıkları kapsayabilir. Burada evin anlamı geniş bir boyut kazanır ve ev kişinin kendisini ait hissettiği bir mekânı, zamanı ve yaşam tarzını içerir hale gelir. Nostalji ise bu aidiyetin zarar gördüğü ve koptuğu noktalarda ortaya çıkar. Bu nedenle nostalji, büyük değişimlerin arkasından sürüklenir.

Tannock nostalji retoriğinde üç anahtar fikir bulunduğuna dikkat çeker: Birincisi, altın çağı, çocukluk yuvasını işaret eden “masum” dönemdir. İkincisi sürekliliği sona erdiren ayrılığı ve kopuşu içeren “geçiş” dönemidir. Geçiş dönemini ise bir şekilde eksik veya baskıcı olduğu hissedilen “kayıp sonrası dünya” takip eder (Tannock, 1995:456-457). Bu anlamıyla nostalji, kayıp sonrası dünyadan masum döneme karşı bakışı içerir. Bu bakış, zamanın iyi/kötü olarak bölündüğünün kabulünü gerektirir. Geçiş döneminin ve kayıp sonrası dünyanın oluşmasında büyük tarihi olaylar ve sosyal değişimler etkili olur. Bu değişimler bireyler üzerinde süreksizlik ve kaygı hissini yaratır ve nostaljik tepkiler uyandırır. İstenmeyen veya beklenmedik bir olay, zamanın aynı anında milyonlarca insan arasında bir dikkat yoğunlaşmasının ve kaygılı bir endişenin ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Böylece nostaljik duygunun üretimi ve yayılması için verimli bir sosyal psikolojik ortam ortaya çıkar. Bu anlamıyla nostalji en azından geçici bir sosyo-tarihsel süreklilik duygusunu inşa etme görevini üstlenir (Davis, 1979: 101-103). Tarihi olaylar ve sosyal değişimlerle birlikte, kişiler altın çağı/çocukluk yuvasını işaret eden masum döneme karşı bir bağlılık geliştirir, bu bağlılık aynı zamanda süreklilik hissini yaratılmasını sağlar. Nostalji, bu süreklilik hissini sağlanmasında işlev görür. Bir anlamda, kayıpla yüzleşmek geçmiş ve bugün arasında sürekliliğin kurulması ihtiyacını beraberinde getirir.

Benzer bir biçimde Boym da siyasi/sosyal değişimler ve nostalji arasında kurulan bu ilişkiyi 1789 Fransız Devrimi, 1917 Rusya Devrimi ve 1989 sonrasında Doğu Avrupa’da yaşanan devrimler üzerinden örneklendirir. Bu noktada, Boym nostalji

patlamalarının çoğunun devrimlerden sonra geliştiğini belirterek nostaljinin önemli tetikleyicilerinden birinin devrimler olduğuna dikkat çeker:

“Ne var ki burada araştırılan nostalji yalnızca eski rejime ya da yıkılmış imparatorluğa değil, aynı zamanda geçmişin gerçekleşmemiş düşlerine ve eskiyen gelecek hayallerine duyulan bir özlemdir. Nostalji tarihi bize modern tarihe yalnızca yenilik ve teknolojik ilerleme bulmak için değil, aynı zamanda gerçeğe dönmemiş olasılıklar, öngörülemeyen dönemeçler ve kavşaklar bulmak için de bakma olanağı sunabilir.” (Boym, 2021:17)

Bu anlamıyla nostalji hem yitirme duygusuyla hem de gerçekleşmemiş gelecek beklentileriyle ilgilidir. Burada gelecek beklentilerine özlem duymak hiçbir zaman elde edilmemiş, aidiyetin henüz kurulamadığı ve bir ihtimal olarak zihinlerde canlanmış olan şeyin gerçekleşeceğine duyulan inancın kaybedilmesidir. Bu türden bir nostalji, soyut bir kaybı işaret eder.

Yitirme duygusu, süreklilikler ve süreksizlikler çatışmasını besler. Nostalji ise süreklilik yakarılarına ve aynılığın rahatlıklarına odaklanmasıyla kurtarıcı olur (Davis, 1977:420). Cassin’in nostaljinin kök salma ve kökünden sökülme kavramları üzerine kurulu olduğunu belirtmesi de benzer bir vurguyu taşır. Geri dönme umudu olmadan kökünden sökülmesiyle kişi, sürgüne dönüşür (Cassin, 2018:51). Kökünden sökülmenin bağlılığın ve sürekliliğin yitirilmesine neden olurken kökünden sökülmüş olan kişinin yaşamış olduğu sürgün hissi nostaljiyi, eve dönüş özlemini beraberinde getirir.

Bir diğer yandan nostalji, modern döneme ilişkindir. Bu haliyle yeni bir duyguyu ve ruh halini işaret eder. Modern çağa kadar çok az insan doğduğu yerlerden uzaklara seyahat etmiştir ve yaşamdaki değişiklikler ise afet ve savaşla sınırlıdır (Cross, 2018: 13-14). Yaşamın tek düze olduğu bir dönemde, nostaljinin bir salgın hale gelerek yayılması beklenemez. Nostaljinin tetikleyicisinin değişim olduğu kabul edildiğinde, nostaljinin canlı kalması için değişimin sürekli hale gelmesi gerekir. Daha geniş bir bakış açısıyla Boym nostaljinin modern zaman fikrine, tarih ve ilerlemenin zamanına karşı bir isyan olduğunu öne sürer. Bu anlamıyla nostalji, zamanın geri çevrilemez olmasına boyun eğmeyi reddeder (Boym, 2021:16).

Toplumsal kriz, siyasi ve sosyal değişimler karşısında gelişen nostalji bireysel bir melankoli ve özlem hali olmanın ötesinde bir anlama sahiptir. Bu açıdan, nostalji bireyler arasında paylaşılan bir duygu haline gelir. Sıla hasreti çeken askerlerin arasında yayılan salgın gibi, değişim karşısında eskiyi çağırarak muhafaza etmek isteyenlerin arasında da nostalji yayılacaktır. Ancak nostalgik kişiler tarafından hatırlanan ve çağrılan tek ve ortak geçmiş görüntüleri olduğunu söylemek güçtür. Özlemin evrenselliğine karşı nostalji bölücüdür (Boym, 2021:13). Zihinlerde ortak olarak benimsenen tek bir altın çağ yoktur. Öyle ki bir grubun benimsemiş olduğu altın çağ, bir diğer grup kayıp dönemi olarak hatırlayabilir. Bu açıdan birbirlerine karşı görüntüler sunan farklı nostalgileri gözlemlemek mümkündür. Kaybedilen altın çağın belirlenmesi kişinin kendini tanımladığı kimliğinden, içerisinde yer aldığı sosyal gruptan bağımsız olmayacaktır. Davis'in nostaljiyi kimliklerin inşasında, sürdürülmesinde ve yeniden inşasında kullanılan psikolojik bir merceğe benzetmesi tam da bu vurguyu taşır. Bu merceğe geçmişin bazı bölümlerini büyütür ve güzelleştirir. Bazı bölümleri, genellikle zaman içinde daha yakın olanları ise bulanıklaştırır (Davis, 1979:31). Nostalgik öznenin geçmişe dönme nedeni, şu anda eksik olduğu veya tehdit edildiği hissedilen kimliğinin kaynaklarını bulmaktır. Bu anlamıyla geçmiş, artık eksik olarak algılanan bir şeyin kaynağıdır (Tannock, 1995:454).

“Günümüzde birçok güçlü ideolojinin özünü oluşturan, bizi duygusal bağlılık uğruna eleştirel düşüncüyü bırakmaya ayartan ideal evi yeniden inşa etme vaadidir. Nostaljinin tehlikeli yanı, gerçek ev ile hayali evi birbirine karıştırma eğilimde olmasıdır. Aşırı durumlarda hayali bir anayurt, insanın uğruna ölmeye ya da öldürmeye hazır olduğu bir anayurt yaratabilir nostalji.” (Boym,2021:17)

İdeal evi yeniden inşa etme vaadi, geleceğe yönelik bir umudu besler ve ütopyaya işaret eder. Ütopya ve nostalji zamansal olarak birbirlerine karşı olsalar da kimi durumlarda ikisinin sunmuş olduğu vaatler birbirleriyle benzerlik gösterecektir. Argın nostalji ve ütopya arasındaki ortaklığı her ikisinin de şimdiki zamanı sorgulaması ve şimdiki sarsmayı amaçlaması üzerinden kurar. Böylece şimdiden kopmak bir hedef haline gelir. Bu sarsma ve sorgulamayı ütopya gelecek adına, nostalji ise geçmiş adına yapar. Geçmişin olduğu gibi değil, istenilen gibi kurgulanmasıyla nostalji içerisinde bir ütopyayı barındırır hale gelecektir. Geçmiş hayallerinin geleceğe yansıtılma hedefiyle ütopyalar da nostaljiden beslenir. Hem ütopya hem de nostalji katlanmanın ve

direnmenin aracına dönüşebilir (Argın, 1996). Böylece nostalji farklı unsurları, değerleri ve idealleri bünyesinde bulundurmasıyla ihtiyaçlara ve politik arzulara yanıt verme potansiyelini taşır (Tannock, 1995:454). Benzer bir vurgu ile, Boym da geçmişe dair fantazilerin geleceğin gerçekleri üzerinde etkili olabileceğini vurgular. Geleceği düşünmek, nostaljik hikayelerin sorumluluğunu almak konusunda işlev görebilir (Boym, 2021:18).

1.3.NOSTALJİNİN TÜRLERİ

Nostalji, tarihsel süreç içerisinde kaybedilene karşı geliştirilen bir özlem olmayı niteliğini korumuştur. Ancak 17. yüzyıldan bugüne kayıplar ve kayıplara yönelik tepkiler çeşitlilik gösterir. Bu nedenle nostaljiyi tetikleyen sosyal, siyasi ve kültürel değişimlere bağlı olarak farklı nostalji türlerinin ortaya çıktığı görülür. Nostaljiyle yüzleşmek zorunda kalan veya onu yaşamsal bir duygu olarak benimseyen kişi ve grupların, nostaljiye karşı verdikleri tepkilerin tekdüze olmaması da nostalji çeşitliliğini besler. Böylece nostaljiyi sınıflandırmaya yönelik bir ihtiyaç doğar. Bu noktada Old Laik Days hesabında ortaya çıkan nostaljiyi tanımlamak için, nostaljinin türlerine dair kavramsal bir çerçeve sunulmaya çalışılacaktır.

Davis nostaljiyi Birinci Derece veya Basit Nostalji (Simple Nostalgia), İkinci Derece veya Dönüslü Nostalji (Reflexive Nostalgia) ve Üçüncü Derece veya Yorumlanmış Nostalji (Interpreted Nostalgia) şeklinde derecelendirir. Basit nostalji, yaşanan veya yaklaşan olumsuz bir duruma karşı, geçmişin olumlu tonlu çağrışımdır. İkinci derece veya dönüslü nostalji nostaljik iddianın doğruluğu, eksiksizliği veya temsil edilebilirliği ile ilgili yönlendirilmiş bazı soruları duygu ve düşünceye çağırır. Bu anlamıyla, sorgulamaya açık bir nostaljik tutum görülür. Üçüncü derece veya yorumlanmış nostalji geçmişe ilişkin nostaljik iddianın tarihsel doğruluğu veya mutluluğu konularının ötesine geçer ve nostaljiye karşı tepki gelişirken bile, tepkinin kendisini sorgular. Burada nostalji, potansiyel olarak sorunlu hale getirilir (Davis, 1979:17-23).

Davis'in nostalji konusundaki bir başka ayrımı ise bireysel ve kolektif nostaljidir. Kolektif nostalji, geçmişin sembolik kaynaklarına atıfta bulunarak milyonlarca insanı etkiler ve bir nostalji dalgasının oluşmasına neden olur. Bireysel nostalji ise kişinin

kendi biyografisindeki kaynaklara dayanır. Bu nedenle, bireysel nostaljinin referansları kişinin kendisine özgüdür ve ortaya çıkan nostaljinin sembolik imgeleri tikel olma eğilimindedir (Davis, 1979:122-123).

Berliner ise nostaljiyi endo-nostalji ve ekso-nostalji şeklinde çeşitlendirir. Endo-nostalji; kişinin kendisinin deneyimlediği, yaşamında meydana gelen bir değişiklik ve kayıp karşısında geliştirilen nostaljidir. Buna karşılık, ekso-nostaljide geçmiş kişisel olarak deneyimlenmemiştir. (Berliner, 2015:21) Böylece, ekso-nostalji daha soyut bir hissi işaret eder. Bu nostaljinin söylemsel ve duygusal özellikleri, deneyimden kopuk olanlar tarafından vekaleten hissedilir (Gaston&Hilhorst, 2018:36).

Boym ise nostaljiyi iki tür altında inceler: yeniden kurucu nostalji ve düşünsel nostalji. Yeniden kurucu nostalji, nostos'u (eve dönüş) vurgulayarak yitirilmiş evin tarih aşırı tarzda yeniden inşasını hedef alırken kendisini, hakikat ve gelenek olarak sunar. Düşünsel nostaljide algia (özlem) gelişir, eve dönüş ise ertelenir (Boym, 2021:20). Yeniden kurucu nostalji, ulusal geçmişe seslenirken düşünsel nostaljinin odak noktası bireysel ve kültürel hafızadır (Boym, 2021:87).

“Yeniden kurucu nostaljinin arkasındaki güdü, mesafe ve özlem duygusu değil, daha ziyade geçmiş ve şimdi arasındaki tarihsel uyumsuzluklara dikkat çeken ve dolayısıyla yeniden kurulmuş geleneğin bütünlüğünü ve sürekliliğini sorgulayanlar hakkında duyulan endişedir.” (Boym, 2021, s. 81)

Yeniden kurucu nostaljinin sorgulamaya yönelik endişesinden farklı olarak düşünsel nostalji, yas ve melankoliye dair unsurları içerir. Bu anlamıyla yeniden kurucu nostalji geçmişi geri getirmeyi arzularken düşünsel nostalji derin bir yas biçimine bürünür (Boym, 2021:96).

İlerici nostalji kavramı ise geçmişi politik olarak ilerici bir gündem belirlemek için aktif ve bilinçli bir şekilde kullanmayı amaçlayan duygusal hatırlama biçimini ifade eder. Bu hatırlama sürecinde geçmiş yalnızca mükemmellekle özdeş değildir, zorluklar ve adaletsizlikler de göz önünde bulundurulur. Ancak deneyimlerin ve sosyal değerlerin yönleri hem bugün hem de gelecek için hatırlamaya ve yeniden teyit etmeye değer olarak tanımlanır (Smith & Campbell 2017:2).

Sunulan bu nostalji türlerini, farklı bağlamlarda sunulan örneklerle *Old Laik Days* hesabının içeriklerinde gözlemek mümkündür. Hesapta nostaljinin en yaygın görünümü Davis'in basit nostalji olarak adlandırdığı, geçmişin olumlu tondaki çağrışımıdır ancak kullanıcıların katkısı ve paylaşılan içeriğin niteliğine bağlı olarak, sınırlı düzeyde de olsa ikinci ve üçüncü derecedeki nostaljilere rastlanılır. Hesapta hem deneyimlenen hem de aktarılan karşı bir nostalji geliştirilmesiyle, endo-nostalji ve ekzo-nostalji örnekleri birlikte gözlemlenir. Sayfadaki en ilginç çeşitlilik, yeniden kurucu nostalji ve düşünsel nostaljinin aynı anda görülmesidir. Bu iki nostalji türü birbirine karşıt olarak düşünülebilir. Ancak güncel tartışmalar, sunulan içeriğin niteliği gibi değişkenlerle içerikler düşünsel nostalji ve yeniden kurucu nostaljiden izler taşıyabilir.

1.4. NOSTALJİ BELLEK İLİŞKİSİ

Nostalji, hatırlamayı gerektirmesiyle bir bellek pratiğidir. Bellek ve nostalji arasındaki ilişkiyi incelerken öncelikli olarak nostaljinin geçmişle ilgili olmaktan çok, şimdiki zamanla ilgili olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir (Hutcheon & Valdes, 1998:20). Nostalji; özel olarak oluşturulmuş biçimlerle, yanlış veya doğru bir biçimde geçmişini kullanır. Ama nostalji geçmişin ürünü değildir (Davis, 1979:11). Bu sebeple, nostaljik tutum geçmişe bugünün penceresinden bakar. Bu tartışmanın izlerini bellek çalışmalarında da gözlemek mümkündür. Bellek çalışmalarında güncel durum da geçmiş kadar önemlidir (Neyzi, 2014:1). Geçmişin yeniden inşası, bugünün kimliklerinden ve tartışmalarından bağımsız olmayacaktır:

“Her anımsama kopmaz biçimde geçmiş bir olaya ya da deneyime bağlı olsa bile, herhangi bir anımsama ediminin zamansal statüsü hep şimdidir (...) Belleği oluşturan, geçmiş ile şimdi arasındaki bu çok ince yarıktır: Bu yarık, belleği güçlü bir biçimde canlı kılar, onu arşivden ya da başka herhangi bir depolama ve yeniden çağırma sisteminden ayırt eder.” (Huyssen, 1999:13)

Hatırlamak geçmişe ve geleceğe dair duyguların oluşması ve süreklilik duygusunun oluşması açısından hayati bir önem taşır (Dijck, 2007:2). Bu anlamıyla, hatırlamak nostaljinin işlevi ile benzer biçimde süreklilik duygusunun inşasına benzer bir işlev görür. Assmann, hatırlama kültürü için iki koşulun gerçekleşmesi gerektiğini öne sürer:

geçmiş tamamen kaybolmamalı, geride kalmış bazı deliller bulunmalıdır ve bu deliller bugün göre karakteristik bir farklılık göstermelidir (Assman, 2015:39). Bu açıdan nostaljiye benzer bir biçimde, değişim ve farklılık hatırlamanın tetikleyicisi olur. Bu değişimin etkisinde, hatırlamanın gerçekleşmesi için geçmişe dair ipuçlarının da bulunması gerekir. Kişiler bugünün penceresinden hatırlar, geçmişin anılarını süzer ve nostalji bu pratiğin etkisinde gelişir. Nostaljinin değişim, kriz ve kopuş dönemlerinde yükselmesine paralel bir biçimde bellek çalışmaları İkinci Dünya Savaşı ve Holocaust sonrasında ivme kazanmıştır (Neyzi, 2014:2). Büyük tarihi olaylar, değişimler ve travmalar nostaljinin ve dolayısıyla belleğin devreye girmesinde etkili olur. Ancak nostalji gerçek veya hayali bir geçmişe duyulan çekim olarak kabul edilirken hafızaya yapılan başvuruların birçoğunda, söz konusu geçmişe yönelik çekim eksikliği görülür (Megill, 1998:45).

Hem bellek hem de tarih geçmişten beslenir. Ancak her ikisi işaret ettiği noktalar açısından ayrılır. Bellek duygulara dayalıdır. Tarih ise analiz, söylem ve eleştiriyi gerektirir. İç içe geçmiş, özel ve simgesel hatıralardan beslenen hafıza, hatırayı kutsallaştırır. Buna karşılık, tarih hafızayı kapı dışarı ederek onu bayağılaştırır (Nora, 2006:19). Bu anlamıyla bellek, tarih ile bir mücadele içerisindedir.

Kişinin hatıraları, bilgileri ve deneyimleri belleğinde depolanır. Bu nedenle bellek, en başta kişinin yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için gereklidir. Bu anlamıyla hatırlamak, biyolojik ve fizyolojik bir yetkinliğe işaret eder ancak belleğe dair çalışmalar bu alanların sınırlarını aşarak, sosyal ve beşerî bilimlerde özellikle tarih, antropoloji, edebiyat ve psikoloji gibi disiplinlerin ağırlıklı olarak eğildiği ve bugün kendi disiplinini oluşturan bir alan haline gelmiştir (Neyzi, 2014:1).

Bergson'un bellek kuramında belleğin alışkanlıklarla anımsanan mekanik eylemlerle sınırlı olmadığı sürece, geçmiş kişisel deneyimlerden yararlanılarak tahayyül edildiğini vurgulanır (Barash, 2007:18). Bu anlamıyla bellek, kişisel geçmiş imgelerinden yararlanır ve bu imgelere bağlı olarak gelişir. Bergson'un belleğe dair vurgusu bireysel düzeyde gelişen bir hatırlama pratiğine işaret eder. Hatırlamak en temel haliyle bireysel bir eylemdir ancak hatırlama pratiğinin kişilerin içerisinde bulunduğu sosyal gruptan,

toplumdan bağımsız olmadığı görülür. Bu anlamıyla hatırlamak duygular ve düşünceler arasında bir ortaklığı işaret eder hale gelir. Böylece bellek, sosyal ve siyasal ağları dönüştüren, dönüştürürken bir yandan da kurmuş olduğu söylemsel ve simgesel bir alana referansla ele alınır (Yelsalı Parmaksız, 2012:7).

Belleğe ve nostaljiye yönelik ilginin kitleselleşmesi, kolektif hafızaya odaklanılmasını gerektirir. Kolektif hafıza, geçmiş ve gelecek hakkında ortak bir hikâye deposu oluşturma yeteneğine sahiptir. Bunun yanında, tarihteki toplu travmalarını veya utanç verici olaylara karşı hafıza kaybı geliştirir (Dijck, 2007:8). Belleğin toplumsal bir olgu olarak ele alınmasında, Maurice Halbwachs'ın çalışmaları etkili olmuştur. En temel haliyle Halbwachs belleğin sosyal koşullara bağlı olduğunu belirtir. Ona göre bireyin belleğinin oluşmasında ve korunmasında biyolojik etkenler arka plandadır, böylece belleğin oluşumunda esas olan sosyal çerçeve olacaktır. Bellek bireye aittir ancak toplumsal olarak belirlenir. Elbette bu toplumlara ait tek bir belleğin bulunduğunu anlamına gelmez ancak toplumlar üyelerinin belleklerini dönüştürür (Assman, 2015:44). Bu açıdan, bireysel hafıza kapalı ve izole değildir. Kişiler geçmişi hatırlamak için diğerlerinin hatıralarına başvuracaktır (Halbwachs, 2017:46).

“Bir şeyi hatırlamamın sebebi, çoğu zaman başkalarının beni bunu hatırlamaya teşvik etmesi, onların hafızalarının benimkinin yardımına gelmesi, benim hafızamın ise onlarınkine dayanmasıdır.” (Halbwachs, 2016:17)

“(…) biz ve tanıklar aynı grubun bir parçasını oluşturduğumuz ve bazı benzerlikler çatısı altında ortak olarak düşündüğümüz andan itibaren bu grupla iletişim halinde kalıyoruz, kendimizi grupla birlikte tanımlayabiliyor ve kendi geçmişimizi grubunkiyile karıştırabiliyoruz. (...) bu tanığın ve bizim bir parçası olduğumuz grubun bir üyesi olarak, yani bu grubun görüş açısından bakarak ve bu grubun üyeleri için ortak olan tüm kavramlara başvurarak hatırlamamız gerekir.” (Halbwachs, 2017:13)

Bu açıdan grup içerisindeki benzerlikler, karşılıklı iletişim ve kıyas belleğin oluşmasına ve canlı kalmasına neden olur. Bu paylaşım daha en başından bir ortaklık gerektirir ve paylaşım sonrasında bu ortaklık pekiştirilir. Bu bir anlamda benzer sosyal ve siyasi düşünceleri paylaşan, ortak kimliklere sahip olan insanların ortak alanlarda kümelenerek birbirlerinin hafızalarını pekiştirmesi anlamına gelir. Böylece yeni hatıralar inşa edilir.

“Bir hatıra elde etmek için, geçmiş bir olayın imgesini parça parça oluşturmak yeterli değildir. Bu yeniden inşa işleminin, bizim zihnimizdekilerin yanı sıra diğerlerinin zihinlerinde de bulunan ortak veriler ya da kavramlardan yola çıkılarak yapılması gerekir çünkü bu veriler ve kavramlar, bizim zihnimizden onlarınkilere, onlarınkilerden de bizimkine, karşılıklı ve aralıksız olarak geçmektedir ve bu da yalnızca, hafızamız aynı topluluğun bir parçası olmuş ve olmaya da devam ediyorlarsa olasıdır.” (Halbwachs, 2017:20)

Bu durum grup içerisinde kabul görmeyen, onaylanmayan ve hatırlanmayan anıların ortadan kaybolmasına yol açar. Bu anlamıyla hatırlananlar, unutulmuşlar ve görmezden gelinenler toplumsal belleğin bileşenlerini oluşturacaktır. Nostaljinin acı, mutsuzluk, hayal kırıklığı gibi duyguları geri plana alarak geçmişini iyi bir hava ile örtme eğiliminde olduğunu hatırladığında (Davis, 1977) nostaljinin beslendiği kaynak olarak belleğin de benzer bir tutuma sahip olduğu düşünülür. “Bu istilacı ve tatlı duygu, köken gibi, bize sürekli sevimli ve insani bir kültür olgusu olduğunu hatırlatıcı emareler veren seçilmiş bir kurgudur.” (Cassin, 2018:13) Cassin, nostaljinin istilacı bir duygu olarak seçilmiş kurgular sunduğunu hatırlatırken nostaljinin kendisini doğrulamak adına seçtiği unsurları saf gerçeklikmiş gibi sunduğu görülür.

Mitsal sözde anımsatıcı topluluklar kavramsallaştırması ile, neyin hatırlanması ve neyin unutulması gerektiğine karar veren, sosyalleştirici gruplardan bahseder. Bu topluluklar hafızanın derinliğini etkilerler. Anımsatıcı topluluklar hatırlama sürecinde kadar geriye gidilmesi gerektiğini, geçmişin hangi kısmını hatırlanması gerektiğini, hangi olayların başlangıç olduğunu ve hangilerinin hikâyeden çıkarılması gerektiğini düzenlerler. Bu topluluklar, yeni gelenlere kolektif geçmişlerini tanıtır ve onları tanıklıklarının olmadığı bir geçmişe aşına hale getirir. Böylece yeni üyelerin, grubun geçmişine özdeşleşmesini sağlayarak gerekli sosyal kimliğe ulaşmasına yardımcı olur (Mistral, 2003:15). Misztal’ın bu vurgusunu Boym’un “İnsan içinde hiç yaşamadığı bir ev için nasıl sıla hasreti duyabilir ki?” (Boym, 2021:13) sorusu ile birlikte düşünmek mümkündür. Anımsatıcı topluluklar, kaybedilen eve karşı hatıralarını aktararak grubun yeni üyelerinin geçmişle özdeşleşmesini sağlayacaktır. Young ise insanın yaşamamış olduğu bir olayı hatırlamasını vekaleten devralınan anılarla açıklar. Bu anlamıyla hatırlama, çevreden gelen uyarılarla vekaleten gerçekleşecektir (Sarlo, 2012:80). Benzer bir biçimde, Hirsch de bir öznenin başkalarından dinlediği, kendisinin yaşamadığı yakın

geçmişteki olayları anılara dayanarak belleğinde yeniden inşa etmesini post-memory olarak tanımlar (Sarlo, 2012:82).

Deneyimlerin paylaşılması, tanıklıkların ötesine geçerek geçmişle bağı bulunmayan kişilere geçmişin belleğinin aktarılmasını sağlar. Böylece hem grubun sahip olduğu bellek hem de hissedilen nostalji kuşaktan kuşağa aktarılır hale gelir.

1.5. YENİ MEDYADA NOSTALJİNİN KULLANIMI VE İŞLEVİ

“Nostalji sonsuz sayıda çoğalabilir, her kültüre, her nabza şerbet verebilir, zamanı ters döndürüp anılarla hiçbir kurala uymaksızın oynayabilir (...) Sosyal medya nostaljinin cazibesini çoktan keşfetmişti. Neticede türlü etkilerle pompalanan nostaljinin bizdeki son altı-yedi yıla denk düşen hali tarihi açısından bir zafer niteliğinde. Bugün nostalji sadece geçmişle eşanlı hale gelmekle kalmadı, geleceğe bakmakta zorlanan toplumu ondan başka bir tutkalın tutamayacağına ikna etmek için çeşitli vesileler yarattı.” (Yazıcıoğlu, 2023)

Yazıcıoğlu'nun dikkat çektiği gibi bugün sosyal medyanın hemen her kanalında nostaljiye yönelik bir ilginin geliştiğini gözlemlemek mümkündür. Bu anlamıyla, yeni medya ortamları nostaljinin yayılması için yeni bir alan yaratmıştır. Bugün farklı bağlamlarda, farklı dönemleri konu alan internet sitelerine, bloglara, sosyal medya platformlarında açılmış olan hesaplara rastlanılır. Bu tür içerikler sunan web siteleri yüksek takipçi sayılarına ulaşırken paylaşılan içeriklerin etkileşimi ve etki alanı günden güne genişler. Bu alanda gözlemlenen nostaljinin konusu ise çeşitlilik gösterir. Belirli bir döneme ait müzikler, filmler, dönemin yaşam tarzına ve giyim tarzlarına dair ipucu veren içerikler, gündelik hayatta kullanılan nesnelere bugünün nostaljikleri için ilgi uyandırıcıdır.

Bu yeni nostalji patlamasının nedenleri üzerine düşünüldüğünde, yeni medya ortamlarının yaratmış olduğu imkanları göz ardı etmemek gerekir. Medya ve özellikle yeni teknolojiler, nostaljiyi ifade etmek için platformlar, yansıtma yerleri ve araçlar olarak işlev görürken yalnızca nostaljik tarzda değil, nostaljiyi tetikleyen içerikler ve anlatılar da üretecektir (Niemeyer, 2014:7). Bu bir anlamda bugüne duyulan memnuniyetsizliğin kabulüyle, geçmişe dair hatırların geçmiş güzel günlerin bir kanıtı olarak sunulması anlamına gelir. Elbette bu süreç belirli yönlendirmeleri içerir. Yeni

medya ortamlarının kullanıcılarını yönlendirmedeki en büyük gücü, yakın ve özlenen geçmişe yönelik sınırsız sayıda materyale sahip olmasıdır. Böylece bugün kaybedildiği düşünülen, özlenen dönemin güzelliğini ortaya koymak için dönemin sosyal, siyasi ve kültürel yaşantısına dair ipucu veren içeriklerin dolaşımında kaldığı görülür. Bu içerik bolluğu ise kayıt ve depolama teknolojisindeki gelişmelerin bir sonucudur. Bugün bir kişinin, elinde bulundurduğu materyaller sayesinde kendi arşivini yaratabilmesi işten bile değildir. Bu durum kişinin hatıralarını korumasının yanında geleceğe yönelik hafızanın yaratılmasında da işlev görür. Bugünün kayıtları gelecekte ortaya çıkabilecek yeni bir nostalji dalgası için kaynak oluşturma potansiyeline sahipken geçmişin arşivcileri de bugünün nostaljik eğilimine katkı sağlamışlardır. Bu anlamıyla depolama ve kayıt teknolojileri, geçmişe yönelik hatıraların canlı tutulmasına ve nostaljinin serpilmesine katkı sağlar. Bu teknolojik gelişmelerin toplumun geneline yayılarak demokratikleşmesi belirli bir sürecin ürünüdür ve bu ortaya çıkan bu tablo arşivcilik konusunda modern toplumun katetmiş olduğu ilerleme ile paraleldir:

“Hafıza diye adlandırdığımız şey aslında hatırlanması imkânsız olan şeylerin heybetli ve baş döndürücü stoğudur, hatırlama ihtiyacı duyabileceğimiz şeylerin sonsuz listesidir; (...) Hiçbir çağ bizimki kadar bile isteye arşiv üreticisi olmamıştır, ne sadece modern toplumun kendiliğinden ürettiği hacimle, ne de elde bulundurduğu üretim ve muhafaza tekniği yollarıyla; ama kalıntı kayboldukça olup biten şeyin kalıntılarını, tanıklarını, belgelerini, resimlerini, söylem ve görünür işaretlerini, sanki gittikçe kabaran bu dosya tarihin herhangi bir mahkemesinde delil olacakmış gibi, toplamaya kendimizi sorumlu hissediyoruz.” (Nora, 2006, s. 25)

Nora'nın bu süreci delil toplamaya benzetmesi oldukça anlamlıdır. Çünkü geçmişte biriktirilen materyaller, bugün eski güzel günlerin bir delili olarak sunulmaktadır. Materyallerle desteklenen bu kültürel aktarım, tanıklıkla ve sözle yapılan aktarım üzerinde kaçınılmaz olarak bir üstünlük kurar. Bu gelişmeler somut aktarımı mümkün kılar ancak yine anıların aktarımı konusunda araçlar bulunacaktır. Fotoğraflar, albümler, mektuplar, günlüklere ses ve video kayıtlarının eklenmesiyle aracılı anılar ortaya çıkar. Bu anılar otobiyografik ve kültürel kimliklerin biçimlendiricisi olur (Dijck, 2007, s. 1). Bu süreç kişileri yönlendirmeye açık hale getirir. Öyle ki bu süreç edinilen bilgiler ve yaşanmış anılar arasındaki ayırım bile muğlaklaştırır:

“Eğer geçmiş yaşanmış geçmiş değilse, anlatısı ancak dolayimler üzerinden gerçekleşebilir, hatta yaşanmış olsa bile bir bölümü dolaylı olarak edinilir. İletişim araçlarının kamusal olanın inşasındaki payı ne kadar güçlüyse, geçmişin inşasındaki etkisi de o kadar büyük olacaktır: ‘Medyatik olaylar’ kimi iletişim uzmanlarının sandığı gibi en son büyük yenilik değil, nicedir bilgi edinme biçimimizdir; neredeyse yüzyıl önce Rus Devrimi ve Birinci Dünya Savaşı da bu yoldan öğrenilmiştir. Geçmiş öğrenmek için gazeteler, televizyon, videolar, fotoğraflar da yaşanmış anılar kadar güçlü ve inandırıcı araçlardı ve çoğu kez bu kanallardan gelen bilgiler anılarla karıştırılır.” (Sarlio, 2012:82)

Yeni medya ortamı tam da bu noktada işlev görür. Bu ortamlarda belirli bir bağlamda, mesaj verme kaygısıyla, seçilen görüntüler kullanıcılarına sunulur. Böylece farklı kişi veya grupların hatırlama pratiklerini canlandırılır, kişi ve grupların kendi hafızalarını inşa etmelerine olanak tanınır. Yeni medyanın etkileşimsel özelliği ile bu süreç tek taraflı işlemeyecektir. Kişiler seçimleri doğrultusunda yeni medya ortamındaki gruplara dahil olur. Yani süreç, kolektif hafızanın işleme pratiğine benzer bir biçimde belirli ortaklıkları paylaşan, benzer kimliklerdeki kişilerin ortak paylaşım alanlarında toplanmasına yol açar. Yeni medya ortamlarının sunmuş olduğu etkileşimsellik ile gruba dahil olan kullanıcılar da kendi hatıralarını ve deneyimlerini aktarma fırsatı bulacaktır. Bu anlamıyla, yeni medya ortamları toplumsal belleğin inşasında ve korunmasında etkili olur.

Ortaya çıkan bu tabloda, yeni medyanın yeni hafıza mekanları yarattığını söylemek mümkündür. Bu noktada Nora'nın hafıza mekânı kavramsallaştırmasına değinmek gerekir. Nora, tarihin hafıza üzerinde kurduğu üstünlükle beraber hafızanın ve hafıza ortamlarının kaybolduğunu belirtir. Bu kayıp ise hafıza mekanlarının ortaya çıkmasıyla sonuçlanır:

“Hafıza mekanları, kendiliğinden hafızanın olmadığı düşüncesinden doğarlar; (...) Bu nedenle, ayrıcalıklı ve titizlikle korunmuş merkezler üzerine sığınmış bir hafızanın azınlıklar tarafından korunması, bütün hafıza mekânlarının gerçeğini akkor haline getirir sadece. (...) Fakat eğer korudukları şey tehlikede olmasaydı onları inşa etmeye artık ihtiyacımız da olmazdı. Eğer içerdikleri anılar gerçekten yaşanmış olsaydı, bütün bunlar gereksiz olurdu. Ve eğer, buna karşılık, tarih onları bozmak, değiştirmek, hamur gibi yoğurup taşlaştırmak amacıyla almasaydı, hafıza için mekanlar olmazdı. Bu mekanları bu gidiş-gelişi oluşturur; Tarihin hareketinden kopmuş ama tarihe iade edilmiş tarih anları. Deneyimleri hatırlamak yerine, dolayımlanmış deneyimleri hatırlamamız daha olasıdır ve bu nedenle, geçmişin dolayımı, medyanın sosyal hafızayı sabitleyebildiği ve sınırlayabildiği bir süreçtir.” (Nora, 2006: 23)

Nora'nın hafıza mekanına dair vurgusunu anıtlar, semboller ve ritüeller oluşturur. Bu anlamıyla, hafıza mekânı fiziksel bir mekânı işaret eder. Ancak bugün yeni medya teknolojileriyle, sanal mekanların üretildiği görülür. Bu mekânlar beraberinde yeni bir toplumsallaşmayı getirir. Bu noktada, sosyal medya belleği yeni bir kolektif bellek mekânı yaratır (Biçel, 2012:65). Bu hatırlama pratiği nostaljinin yeni medya ortamlarında yayılmasını sağlar. Geçmişten kayıtlar sunan arşivler kullanıcıların ilgisini çekerken farklı bağlamlarda nostaljik içerikler sunan hafıza mekanlarının sayısında hızlı bir artış görülür. Hatıraları yazı, ses, fotoğraf ve video gibi araçlarla yeniden canlandıran hafıza mekanları ilgileri ve yaşadıklarıyla benzerlik taşıyan insanlar için toplanma noktaları olur. Ancak bu ortaklık, geçmişi deneyimleyen geçmişle ilgili tanıklıklara sahip olan insanlarla da sınırlı kalmayacaktır. Sunulan geçmişle bağlantısı bulunmayan üyeler, geçmişi aktarıcılar yoluyla öğrenir. Öyle ki geçmişe yönelik tanıklığı bulunmayan üyeler bile, kanallar yoluyla aktarılan geçmişi bütünüyle gerçeklik olarak kabul eder ve geçmişe yönelik anılar ve nostaljiler üretir. Bu nedenle, yeni medya ortamlarında oluşan bu hatırlama pratiğinin ve bu pratik doğrultusunda ortaya çıkan nostaljinin bir yankı odası oluşturma potansiyelini gözden kaçırmamak gerekir.

Ortaya çıkan bu yeni tür nostalji, yalnızca kolektif örnekleri içermez. Örneğin bireysel düzeyde sık sık eski fotoğrafları paylaşma akımlarına rastlanılır. Ancak bu bireysel paylaşımlar da diğer kullanıcıların nostaljisi için tetikleyici olur ve bir akıma dönüşür. Ö Geçmişten fotoğrafların “Throwback Thursday” etiketiyle paylaşılması bu durumun örneğidir. Baxter bu akımı “25 yaşındakilerin 20 yaşlarındaki fotoğraflarını paylaştıkları ve o sakin günlerden bu yana her şeyin nasıl ve neden değiştiğine dair yüksek sesle felsefe yaptıkları bir Twitter ve Instagram fenomeni” olarak tanımlar (Baxter, 2013). Bu açıdan, ortaya çıkan nostaljinin uzak bir geçmişi işaret etmesi gerekmez. Nostaljinin bu kadar yakın süreyi içerir hale gelmesi, değişimin hızlanması ve gözlemlenebilir olmasıyla açıklanır.

Çizilen bu çerçevede, *Old Laik Days* hesabını bir hafıza mekânı olarak düşünmek mümkündür. Bireysel nostaljinin etkisinde olan kişiler, sayfaya dahil olarak kolektif nostaljinin bir parçası olma potansiyelini içerisinde barındırır. Bu noktada, hesap ortak paydadaki insanlar için toplanma alanı olarak düşünülebilecekken hesap tarafından

sunulan içeriklerle bu ortaklığı güçlendirmek mümkündür. 1990'lı yıllara ve 2000'li yıllara ait içerik zenginliği, kayıt ve arşiv konusundaki gelişmelerin bir yansımasıdır. Bu anlamıyla *Old Laik Days* hesabının yeni medyanın sunduğu imkanlardan yararlandığı görülür. Nostalji somut delillerle sunulurken sayfa kullanıcıları zihinlerindeki geçmiş görüntüsünü sayfanın içerikleriyle doğrular. Bu durum, içeriklerin ideal geçmişi doğrulayacak şekilde seçilmesiyle de paralellik gösterir.

2. BÖLÜM

CUMHURİYETİN YİTİRİLEN DEĞERLERİ

Esra Özyürek, Cumhuriyet'in ilk kuşağı için geçmişi özlemenin utanılacak ve aşağılayıcı bir durum olduğuna dikkat çekerken erken Cumhuriyet'in ruhuna dair bir ipucu verir (Özyürek, 2009:229). Geçmiş kaybedilen topraklarla ve savaşlarla, bastırılmışlıkla, geri kalmışlıkla özdeşleştirilir. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk kuşağının Cumhuriyet'le kurduğu ilişkisinde bir zafer duygusu hissedilir. Uzun yıllar süren savaşlar sonucunda, yeni başkent merkezinde inşa edilen genç Cumhuriyet farklı alanlarda yapılan devrimlerle siyasi ve ekonomik olarak bağımsız hale gelmiştir. Ancak tanımlıklar değiştikçe bu zafer havasının yerini kaybetme duygusu alacak, yitirildiği düşünen değerlere karşı yas geliştirilecektir. Bugünkü durumda siyasi ve sosyal hayat toplumun bir kısmı için distopyayı işaret eder hale gelir ve cumhuriyetin başlangıç noktasıyla vardığı yer arasındaki mesafeyi değerlendirmede ütopya, nostalji ve yas kavramları işlev kazanır (Dede, 2018: 286). Bu noktada zafer ve coşku yönünde esen rüzgârın hangi noktada tersine dönerek yerini yenilgi ve yasa bıraktığını saptamak gerekir. İlk önemli değişim, 1946 yılında çok partili yaşamın benimsenmesi ve iktidarın Demokrat Parti'ye devredilmesidir. Bu gelişme bir anlamda 1923'ten bu yana inşa edilen düzenden kopuşu işaret eder. Tarih içerisinde yeni krizler, kopuşlar ve geri dönüşler Türkiye siyasetine hâkim olurken kaybetme ve özlem duygusunu güçlenerek yeni ifade alanları bulacaktır. Erken Cumhuriyet'i bir altın çağ dönemi, ütopya olarak görenlerin o ruhun kaybedildiğine, ilerlemenin durduğuna hatta tahsis edilmiş düzenin kaybedilerek geriye gidildiğine dair serzenişleri artık görünürdür ve kaçınılmaz olarak nostaljiyi beraberinde getirir.

Old Laik Days hesabının içeriklerine ve kullanıcı yorumlarına hâkim olan yaklaşımlardan ilki, bugünün Türkiye ile erken Cumhuriyet döneminin kıyası üzerinden geliştirilen nostaljidir. Bu anlamıyla, erken Cumhuriyet dönemi artık olmayan evi temsil eder hale gelir. Erken Cumhuriyet dönemine karşı geliştirilen nostalji, Cumhuriyet'in kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk'e karşı geliştiren nostalji ile özdeşir. Bu döneme ilişkin içerik paylaşımlarının özellikle Milli Bayramlar, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölüm tarihi olan 10 Kasım gibi özel günlerde sıklığı görülür. Bu

tutum, *Old Laik Days* hesabının paylaşımlarıyla sınırlı değildir, bu türden bir anma biçimine medyanın genelinde sıklıkla rastlanılır. Ulusal günlerin, kutlamalarının geçirdiği değişimin etkisiyle Cumhuriyet'in kurucu günlerinin reklam filmlerinde sık sık konu edilir hale gelir (Kınıkoğlu, 2022:459). Bir diğer yandan, güncele dair krizlerde erken Cumhuriyet dönemini işaret eden paylaşımlarla bu krizlere dair bir reçete sunulur.

Döneme ilişkin paylaşımlar ve kullanıcı yorumları incelendiğinde ortaya çıkan nostalji geri dönme/yeniden tahsis etme isteğinden çok, bir anma biçimi olarak somutlaşmıştır. Bu bir anlamda Atatürk'ün Türk milleti açısından biricikliği, başka bir Atatürk'ün gelmesinin mümkün olmadığı inancı ile ilgilidir. Kullanıcı yorumları incelendiğinde, kullanıcıların o günlere yeniden dönülebileceğine dair duydukları inancın zayıf olduğu görülür. Bu anlamıyla, bu içeriklerde gözlemlenen nostalji düşünsel nostalji biçimini alır. Esra Özyürek'in 90'lı yılların Türkiye'sinde Kemalist ideolojinin devlet ideolojisi tekelden çıkararak kişiselleşmiş bir biçimde özel alana taşındığına dair vurgusu dikkate değerdir (Özyürek, 2009:32). Bu süreç aynı zamanda Atatürk'ün askeri yönlerinden çok, insani yönlerinin ön plana çıkarılmasını getirir. Gürpınar, bu açıdan Can Dündar'ın yapmış olduğu 10 Kasım 1993 tarihinde yayınlanmış olan Sarı Zeybek belgeselini, Atatürk'ün sayılandan çok, sevilene dönüşmesi açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul eder (Gürpınar, 2022:526). Bu özel alana taşınmanın son noktası teknolojinin getirdiği imkanlarla kişilerin Atatürk'ü istediği biçimlerde, kendi seçtiği fotoğraflarla ve çeşitli bağlamlarda hatırlayabilmesidir. Bu noktada Atatürk sadece özel günlerde anılmakla kalmayacak, güncel kriz ve çöküş anlarında artık geçmişte kaldığında hemfikir olunan altın çağın en önemli temsilcisi olarak hatırlanacaktır. Bu anlamıyla hesap içeriğinde yer alan Atatürk paylaşımları, erken Cumhuriyet değerlerine saldırının gerçekleştiği düşünülen noktalarda bir savunma mekanizması olarak devreye girer. Örneğin, aşağıda yer alan gönderi Taliban rejiminin Afganistan'da iktidarı ele geçirmesinin hemen sonrasında paylaşılmıştır:

Görsel 1. (Old Laik Days, 2021a)

Gönderi, Taliban rejiminin kadınlara yönelik baskıcı tutumuna dair tepkisini Afgan gazeteci Nazira Karimi'nin Atatürk'e yönelik sözleriyle gösterir: *"Çok üzgünüm şu anda kendimi çok kötü hissediyorum. Keşke burada Atatürk'ü daha çok dinleseydiler. Eğer Mustafa Kemal Atatürk'ü dinleseydiler ülkem bugün bu durumda olmazdı."* Nazira Karimi'nin bu sözleri için seçilen fotoğraf ise Atatürk'ün kız öğrencilerle çektiği fotoğrafıdır. Bu paylaşımda Türkiye'nin Afganistan'dan farkı vurgulanarak Atatürk'e minnet ifadeleri sunulmaktadır:

- Kullanıcı 4:** Afganistan Atatürk cumhuriyetini ilk resmen tanıyan ülkeydi ve rol model olarak almıştı. Bugün gelinen nokta çok acı. Bu karanlığa ülkemiz adına izin vermemeliyiz.
93h 10 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 5:** Bize her inancın güvenle huzurla yaşayabildiği bir ülke bıraktığın için teşekkürler Atam
93h 1 beğenme Yanıtla

Görsel 2. (Old Laik Days, 2021a)

Paylaşım ve kullanıcı yorumları Afganistan'ın mevcut durumuna getirilen bir eleştiri olmasının yanında Türkiye'nin geleceğine dair bir endişeyi de içerisinde barındırır. Bu

endişe “*Afganistan Atatürk Cumhuriyetini ilk resmen tanıyan ülkeydi ve rol model olarak almıştı. Bugün gelinen nokta çok acı. Bu karanlığa ülkemiz adına izin vermemeliyiz.*” yorumunda belirgindir. Karimi’nin sözlerinden hareketle, Türkiye’nin siyasi atmosferindeki yaşanan gelişmelerin etkisiyle kullanıcıların Türkiye ve Afganistan arasındaki farklılığı vurguladığı, bu farklılığın Cumhuriyet’in kazanımları sayesinde mümkün olduğu, bir diğer yandan ise Afganistan’ın mevcut durumuyla Türkiye’nin geleceği arasında özdeşlik kurduğu görülür. Bu özdeşlik bir anlamda, kullanıcıların Türkiye’de 90’lı yıllardan itibaren yükselişe geçen İslamcı hareketin kadınların yaşam tarzlarına yönelik dayatmalarından duyulan endişe ile ilgilidir. Kullanıcılar Mustafa Kemal Atatürk’e kadınların kamusallığını mümkün kıldığı düşüncesiyle minnet duyarken bugünün hayal kırıklıkları içerisinde Atatürk’ün ve Cumhuriyet’i bir dayanak noktası haline gelir. Bu endişe kendisini sadece Afganistan kıyasında göstermez. Kadının kamusalının tartışmaya açıldığı ve yaşam tarzına yönelik müdahalelerin gerçekleştiği durumlarda, devrim sonrasında yaşanan gelişmelerle İran bir referans noktası haline gelir. Öyle ki İranlı kadınların deneyimleri üzerinden yazdıkları romanlar, yaşadıklarını anlattıkları programlar 90’lı yılların Türkiye’inde kamuoyunda büyük ilgi görür. Bu dönemde özellikle kadınların Türkiye’nin ikinci bir İran olacağına dair korkuları belirginleşir (Gürpınar, 2022:525). Bu örnekten hareketle, 1990’lı yıllardan bu yana Cumhuriyet’in değerlerinin yitirilmesi korkusunun baskın olduğu görülür.

Hesabın bir diğer gönderisinde dönemin Maliye Bakanı Kemal Unakıtan’ın 2007 yılında yapmış olduğu bir açıklamaya gönderme yapılarak Türkiye’nin gündeminde olan özelleştirmeler eleştirilir: “*Özelleştirmede satıyorsun, satıyorsun bitmiyor. Bu kadar komünist bir ülkeymişiz. Komünizmin ağdalısıymışız. Ulaştırma, çimento, kâğıt, şeker, her şey devlete ait. Bir berber dükkanları kalmış özel teşebbüsün elinde*” (Hürriyet, 2007, 18 Temmuz).

Görsel 3. (Old Laik Days, 2023a)

Bu sözleriyle Kemal Unakıtan, erken dönemin ekonomik anlayışını hedef alır. Erken Cumhuriyet'in iktisat politikası ekonomik açıdan bağımsız bir ülke yaratılması hedefine dayanır. Bu hedef doğrultusunda Lozan Barış Görüşmelerinde kapitülasyonların kaldırılması için müzakereler sürdürülür ve İzmir İktisat Kongresi düzenlenir. Milli ekonomi yaratma kaygısı 1920'lerde daha korumacı bir ekonomi anlayışının benimsenmesine neden olurken bu dönemde özel sektörü geliştirmeye yönelik bir devlet müdahalesi hissedilir (Pamuk, 2019:179). 1930'lu yılların ekonomi politikasının karakteristiği ise korumacılık ve devletçiliktir (Boratav, 2005:59). Bu noktada Sümerbank (1933) ve Etibank (1935) bünyesinde kurulan işletmeler, İktisadi Devlet Teşekkülleri ekonominin belirleyicisi haline gelir ve bu girişimlerle ekonomik olarak bağımsız bir ülkenin inşa edilmesi hedeflenir (Zürcher, 2020:233).

Kullanıcı 1: Kendi yaptıklarımızı, şimdi dışarıdan alıyoruz.

21h 37 beğenme Yanıtla

Görsel 4. (Old Laik Days, 2023a)

Erken Cumhuriyet döneminde benimsenen milli ekonomi anlayışı, sayfanın kullanıcıları tarafından kaybedilen değerler arasına eklenecektir: “*Kendi yaptıklarımızı şimdi dışarıdan alıyoruz.*” Paylaşılan gönderi ve gönderiye yapılan bu yorum Esra Özyürek’in nostaljinin en ateşli destekçilerinin 1980’lerdeki ekonomik liberalleşmeden en çok canı yananlar olduğunu öne süren önermesini destekler niteliktedir (Özyürek, 2009:30). Bu noktada kullanıcılar tarafından yapılan yorumlarının referansı büyük ölçüde Türkiye’de yaşanan özelleştirme süreci olacaktır. 1980’lerden bu yana yoğun bir özelleştirme gündemi bulunan Türkiye’de, erken Cumhuriyet yönetiminin ekonomi konusundaki devlet merkezli tavrı özlenir/aranır hale gelecektir.

Kullanıcı 2 Bitirdiler 20 yılda! Taze Cumhuriyetin tüm emeği alın teri
harcandı, arapa yandaşa peşkes çekildi, tüyü bitmemiş yetimin
hepimizin hakkı yendi!

1h 1 beğenme Yanıtla

Görsel 5. (Old Laik Days, 2023a)

Bu yorumda yer alan “son 20 yıl” vurgusuyla özelleştirmeler AKP iktidarına özgü bir tutummuş gibi ele alınır. Ancak ekonomideki esas dönüşüm 1980’lerde devlet temelli yaklaşımdan uzaklaşarak serbest piyasa anlayışının benimsenmesiyle gerçekleşir. Özelleştirmeye dair ilk adımlar da 24 Ocak 1980’de açıklanan ekonomik reform paketinin mimarı Turgut Özal tarafından atılır. Devletin sanayi kesimindeki varlığının külfet olarak görülmesi, kamu sektöründe çalışanların artışının kontrol altına alınamaması gibi gerekçeler öne sürülerek Türkiye ekonomisinde 1980’li yıllardan itibaren önemli bir dönüşüm yaşanacaktır (Zürcher, 2020:340). 1983 Genel Seçimlerinde TRT’nin *Açıkoturum* programına konuk olan Anavatan Partisi lideri Turgut Özal ile Halkçı Parti’nin lideri Necdet Calp arasındaki tartışma, Özal’ın ekonomiye yaklaşımını net bir biçimde ortaya koyar. Programda Boğaz Köprüsünü özelleştirme vaadinde bulunan Özal’a Calp’ın tepkisi “Satamazsınız beyefendi, sattırmam” şeklinde olacaktır (Cumhuriyet, 2018a, 7 Haziran). Seçim ANAP’ın zaferi ile sonuçlanırken Özal Boğaz Köprüsü üzerinde somutlaştırdığı özelleştirme idealini gerçekleştirmeye yönelik yasal düzenlemeler gerçekleştirir. Özelleştirmelerin son 20 sene ile özdeşleştirilmesi, geçmişe bugünden bakmış olmanın getirdiği yanılsamayı

içerir. Bu anlamda, paylaşım altında Turgut Özal'ı hatırlatan kullanıcı yorumlarına rastlanılsa da bu yorumlar varılan genel kanıyı değiştirmeyecektir.

Özelleştirmeler konusunda Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarını özgün kılan unsur, iktidarın devlet işletmelerinin özelleştirilmesinde gerçekleştirmiş olduğu performanstır (Angın & Bedirhanoglu, 2013:76). Bu dönemde elektrik dağıtımı, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları, Şeker Fabrikaları, Türk Telekom gibi pek çok kurumun özelleştirildiği görülür.

Kullanıcı 3: Usulüne uygun özelleştirme şarttır devlet tüccarlık yapmaz. Ama devlet eliyle kamu mallarını/şirketlerini peşkeş çekmek ihanettir

18h 10 beğenme Yanıtla

— Yanıtları gör (7)

Görsel 6. (Old Laik Days, 2023a)

Kullanıcılar arasında özelleştirmelere karşı olumsuz tutum yaygınken özelleştirmelerin usulüne uygun yapıldığı sürece gerekli olduğunu savunan kullanıcı yorumlarına da rastlanılır. Bu anlamıyla, kullanıcılar ortak bir özlem ile bir araya gelmiş olsalar da ideolojik tutumlar kullanıcıların geçmişi ele alma biçimlerini etkiler. Grubun ortaya çıkmasında ortaklıklar etkilidir ancak tüm konularda uzlaşının sağlandığı bir homojenlikten söz edilemez. Bugünden duyulan memnuniyetsizlik kullanıcılar arasında birleştirici olmuştur.

2.1. ERKEN CUMHURİYET VE YENİ OSMANLILIK GERİLİMİ

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı, Millî Mücadele yılları ve Cumhuriyet'in kuruluşu Türkiye Cumhuriyeti açısından önemli kriz anları ve dönüm noktalarıdır. Türkiye'de yaygın olan iki ana akım nostalji dalgasına bakıldığında iki farklı altın çağ özlemini görmek mümkündür: İmparatorluk nostaljisi ve erken Cumhuriyet'in değerlerinin kaybedilmesi üzerinden geliştirilen nostalji. Bir yanda geniş toprakların hâkimi, farklı milletlerin uzun yıllar bir arada yaşamasını mümkün kılan imparatorluğa duyulan özlem ağır basarken; diğer yanda savaş sonrasında yeni bir

devlet kuran, çeşitli alanlarda büyük devrimler gerçekleştirerek bağımsızlık mücadelesi veren Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu değerlerine duyulan özlem görülür. Özlemin ortaya çıkması ve yas süreci, bu değerlerin kaybedildiği hissiyle ilgilidir. İki nostalji türünün ortak noktası, güçlü imparatorluğun da Cumhuriyet'in kurucu değerlerinin de geride kalmış olmasıdır. Ortaya çıkan iki farklı altın çağ etrafındaki gruplaşma aynı zamanda toplumsal ve siyasi ayrışmalara işaret eder. Bu nedenle bu gruplaşmalar, ülkenin siyasi atmosferine hâkim olan kutuplaşma ile de paralellik gösterir. Özetle, kriz anında altın çağın belirlenerek üzerine nostaljik methiyeler düzülmesi, bireyin kendini ait hissettiği topluluktan bağımsız olmayacaktır. Kaybedilen üzerinden gelişen mağduriyet duygusu ve kabul edilen altın çağa dönme yolunda gösterilen çabalar etrafında gelişen geri dönme hissi, nostaljinin ana bileşenleri haline gelir.

Birbirleriyle çatışan, birbirlerinin hakikatine saldıran nostaljiler gruplar tarafından benimsenmiş olan farklı tarihsel çizgilerin varlığına işaret edecektir. İmparatorluk nostaljisini benimseyenler erken Cumhuriyet dönemini tarihsel süreklilik içerisinde bir kopuş olarak görürken Osmanlı İmparatorluğu'nun değerlerini yeniden elde etmeyi bir siyasi hedef haline getirir. Bu nostalji fikri Yeni-Osmanlılık düşüncesi altında gelişirken kaybedilen değerlerin faturası tek parti dönemine kesilir.

Yeni Osmanlılık üzerinden gelişen nostalji Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarıyla özdeşleştirilse de bu nostalji tarihsel süreç içerisinde sağ siyasette kendisini göstermiştir. Özellikle Refah Partisi, Milli Selamet Partisi, Fazilet Partisi gibi İslami harekete bağlı partilerde ve Anavatan Partisi'nde Osmanlı İmparatorluğu'na atıfla İslam aleminin ve birliğinin potansiyel liderliği üzerinden gelişen bir milliyetçilik anlayışı benimsenir (Bora, 1995). Yeni Osmanlılık konusunda son dönemi farklı kılan unsur ise bu fikrin yalnız iktidar seçkinleri tarafından ortaya atılmakla kalmayıp gündelik hayatta da benimsenerek kitleler tarafından dolaşıma sokulmasıdır (Tokdoğan, 2018: 263). Bu türden bir nostalji, söylem boyutunu aşarak gündelik pratiklerde de kendini hissettirir. Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının Osmanlı'yı yeniden canlandırmaya yönelik siyasi ajandasının toplumsal tabanda da karşılık bulduğuna dair somut örnekler görünürdür. Örneğin Harf Devrimine karşı geliştirilen, yaygınlık kazanarak dolaşıma giren "Bir gecede cahil kaldık." sözü gündelik hayatta sıklıkla tartışılır hale gelir.

İmparatorluk nostaljisinin, en belirgin şekilde görünür olduğunu alanlardan biri mimaridir. Batuman, Osmanlı mimarisi üzerinden gelişen nostaljiyi, imparatorluğun ihtişamına duyulan özlemin göstergesi olarak görürken bu nostaljinin yeni milliyetçi mimari açısından bir köken işlevi gördüğüne dikkat çekecektir (Batuman, 2019:66). Bu dönemde Selçuklu ve Osmanlı mimarisinden izlerle inşa edildiği öne sürülen yapılar Cumhuriyet'in başkentinin kimliğine karşı bir saldırı olarak yorumlanırken iktidarın Cumhuriyet'in simge değerleri ile bir hesaplaşma içerisinde olduğu düşüncesi ağırlık kazanır (Gürkan Yılmaz, 2014).

Hem pratik hem de söylemsel düzeyde İmparatorluk nostaljisini yaygın bir biçimde dolaşımda olduğu bu dönemde, karşı nostaljinin gelişmesi kaçınılmazdır. Bu iki farklı nostalji gündelik hayatta atışmalar veya üstü kapalı imalarla birbirlerini besler hale gelir. İmparatorluk nostaljisi ve erken Cumhuriyet nostaljisi arasındaki karşıtlık belirginken, II.Abdülhamit'in torunu olan Mehmed Orhan Osmanoğlu'nun Atatürk hakkındaki düşüncelerini dile getirdiği paylaşım her iki nostalji türüne atıf yapması açısından önemlidir. Paylaşımında Mehmed Orhan Osmanoğlu Atatürk hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle açıklar: *“Memleketi kurtaran bir adam hakkında ne düşünülür? İyilikten başka... Ben hiçbir zaman Atatürk'e karşı bir şey düşünmedim. (...) Allah yazdıysa bozsun ben hiç padişahlık madişahlık istemem. Olacak ola idi hemen benden sonra gelene lütfen alınız rica ederim diye bıraktım.”*

Görsel 7. (Old Laik Days, 2019a)

Kullanıcı 1: Ben anlayamıyorum . Bu medeni , sanattan anlayan ,
 çağa ayak uydurmuş , nefret dilinden uzak Osmanlı
 torunlarından şuan ki görgüsüz , basit çıkarlar peşinde
 Cumhuriyet düşmanı çocuklar yetişti. Bir yanda Neslişah
 Osmanoglu bir yanda kendine sultan diyen iki kelimeyi bir
 araya getiremeyen Nilhan

218h 1 beğenme Yanıtlı

Görsel 8. (Old Laik Days, 2019a)

Paylaşımında Osmanlı hanedanından Mehmed Orhan Osmanoglu'nun Atatürk için yapmış olduğu "memleketi kurtaran adam" vurgusu sayfa kullanıcıları tarafından Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti açısından önem ve değerini bir kez daha doğrulayan bir gösterge olarak yorumlanır. Paylaşımında yer alan bir başka dikkat çekici nokta içeriğe yorum yapan kullanıcıların yürütmüş olduğu "gerçek Osmanlı torunu" tartışmasıdır. Bu tartışma, Osmanlı hanedanının torunlarının farklı kuşakları arasında bir karşılaştırmayı içerir. Burada kullanıcı, hanedanın eski kuşağı ile yeni kuşağı arasında bir bozulmaya dikkat çekerek eski kuşağın kalitesine duyduğu özlem üzerinden yeni bir nostalji üretir. Nilhan Osmanoglu bir panelde yapmış olduğu "Mustafa Kemal Atatürk benim aileme saygı göstermemiş olabilir ama ben ailemden aldığım adaptan ötürü kendisine saygı gösteriyorum." (Hürriyet, 2017a, 7 Mart) açıklamasından hareketle bir kullanıcı tarafından eleştirilir. Kullanıcının Nilhan

Osmanoğlu'nun karşıtı olarak gösterdiği Sultan Vahdettin'in 5. Kuşaktan torunu Neslişah Evliyazade ise "Ailemizin sonu Türk halkının kurtuluşu oldu" (Cumhuriyet, 2017, 10 Haziran) diyerek Atatürkçü olduğunu açıklayacaktır. Bu anlamda kullanıcılar açısından Osmanlıya ait değerler Cumhuriyet değerleriyle ve Atatürk ile bir çatışma içerisinde olmadığı sürece bir problem teşkil ediyor görülmez. Öyle ki bir Osmanlı torununun Atatürk hakkında olumlu düşüncelere sahip olması kullanıcılar tarafından onun değerini gösteren bir kanıt olarak yorumlanır.

2.2. LAİKLİĞİN SEYRİ, LAİKLİK TARTIŞMALARI

"Laiklik özünde, devletin din işlerine, dinin de devlet ve siyaset işlerine karışmaması, dinsel ve dünyasal otoritelerin birbirlerinden ayrılması, devletin bütün dinsel inançlar karşısında tarafsız ve hoşgörülü davranması, din ve vicdan özgürlüğünün korunması gibi ilkeler yer alır." (Narlı, 1994:23) Halksallaştırma anlamına gelen laiklik din adamlarındansa kurullara, yetkililere dünya işlerinde hatta din işlerinde üstün bir yer verilmesi anlamını taşır. Berkes meseleyi kavramada laiklik kavramının yetersiz kaldığını öne sürer ve problemin din ve devlet ayırımının ötesinde ele alınması gerektiğini savunur. Bu sebeple, çağdaşlaşma sözcüğünün bir muadili olarak sekülerleşme kavramını önerir (Berkes, 2016: 18). Bu anlamıyla laikliğin anlam kazanması, çağdaşlaşma ile mümkün olur:

"Şu hâlde, çağdaşlaşma konusunda asıl sorun, kutsal sayılan alanın ekonomik, teknolojik, siyasal, eğitsel, cinsel, bilgisel yaşam alanlarında daralması, etkisizleşmesi sorunudur. (...) Bu savaş artık din-devlet savaşı değil, ileri-geri savaşı olur. İlerleme ve gelişme ile tutma ve dengeleme gibi iki amacı gerçekleştirme çabası biçimini alır." (Berkes, 2016:23)

"Yüzyılımız uygarlığına mensup devletlerin ilk ayırıcı nitelikleri din ve dünyayı ayrı görmektir. Bunun tersi, devletin kabul ettiği din esaslarını kabul etmeyen kimselerin vicdanlarını baskı altına almak olur. Bunu yüzyılımızın devlet anlayışı kabul edemez." (Bozkurt, 2008:113). Mahmut Esat Bozkurt'un Medeni Kanunu'nun önsözünde dile getirdiği bu düşünceler erken Cumhuriyet yönetiminin laiklikle kurduğu ilişkiyi özetler niteliktedir. Mecelle, yeni yüzyılın ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz bulunarak yürürlükten kaldırılırken Türk

Medeni Kanunu modern Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamak üzere 4 Ekim 1926'da kabul edilir. Erken Cumhuriyet döneminde Batılılaşmak, muasır medeniyetlere ulaşmak öncelikli hedeftir. Laiklik ise bu doğrultuda gerçekleştirilen devrimlerin ana çekirdeğini oluşturur, böylece laiklik modernleşmenin bir gereği olarak işlev görür. Saltanatın Kaldırılması (1922), Hilafetin Kaldırılması (1924), Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması (1925), Şapka Kanunu (1925), Batı takviminin kabulü (1925), Ayasofya'nın müzeye çevrilmesi (1934) gibi pek çok önemli reform, laiklik anlayışı çerçevesinde hayata geçirilir (Gözaydın, 2020:27). Tüm bu devrimlerle dinin siyasi ve sosyal yaşam üzerindeki etkisinin kırılması hedeflense de laiklik ibaresinin Anayasa'da yer alması ancak 1937 yılında gerçekleşir.

Yapılan devrimlerin kökenlerini Tanzimat'tan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda bulmak mümkünse de laikliğin tahsis edilmesi konusunda erken Cumhuriyet dönemi önemli bir dönüm noktasıdır. Ancak reformların toplumsal tabana yayılarak kabul edilmesi sancılı bir süreci beraberinde getirir. Devrimlerin ilanı ile beraber belirli düzeylerde halk direncine, isyanlara rastlanılır. Öyle ki meclis içerisinde bile reform yanlıları ve reform karşıtları arasındaki ayrışmalar belirgindir. Erken Cumhuriyet yönetiminin bu dirence tepkisi ise reformları yerleştirmeye yönelik uygulamalara başvurmak olacaktır. İstiklal Mahkemeleri ve Takrir-i Sükûn Kanunu bu direnişleri kırmaya yönelik atılmış adımlardır (Zürcher, 2020:205).

Bir diğer yandan, erken dönemde dinin devletle olan ilişkisi ihtilaflıdır. Örneğin, Halifeliğin ve Şeriye Vekaleti'nin kaldırılmasının ardından Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulmasıyla dini kurumların tamamen kaldırılmasından ziyade, kurumların yeniden düzenlenerek devlet kontrolüne alınmasının amaçlandığı görülür. Bu süreç Osmanlı'dan Cumhuriyet'e süregelen uygulamaların yeni çağın ve yeni devletin ihtiyaçlarına yönelik olarak dönüştürülmesine yönelik çabaları da içerir. Örneğin 1932 yılında Yerebatan Camisinde ilk kez Türkçe Kuran okunması kararı alınırken, İstanbul Müftülüğüne gönderilen yazıyla ezan ve kametin artık Türkçe okunacağı bildirilir (Gözaydın, 2020:28). 1950 yılına kadar sürdürülen bu

uygulama bugün bile polemik konusudur. Bu noktada laikliğin uygulanmasına yönelik olarak iki yaklaşımın tartışıldığı görülür: Devlet din üzerinde kontrol mü kurmalıdır? Yoksa devlet din işlerinin ve dini kurumların tamamen dışında mı kalmalıdır? Bu iki yaklaşım arasındaki çekişme Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana tartışılan bir konu haline gelir. Davison, erken Cumhuriyet'in laiklik ile kurduğu ilişkiyi din ve devlet arasındaki bağın kesilmesinden çok, devletin din üzerinde kontrol sağlamayı hedeflediği üzerinden açıklar. Ona göre ayrılma ve kontrol açıklamaları, Türkiye'de laikliğin anlamlandırılmasında beraber etkili olacaktır (Davison, 2012:222).

Türkiye'de laikliğin tanımı, algılanması ve uygulanması çeşitli tartışmaları içerirken ortaya çıkan nostaljinin kaynağı olarak laikliğin kriz anlarının saptanması önemlidir. Bu noktada, laikliğin ve diğer devrimlerin öncüsü olarak Atatürk'ün kaybı önemli bir dönüm noktasını temsil eder. Yine 1947 yılındaki Cumhuriyet Halk Fırkası kurultayında laikliği sağlamaya ve sürdürmeye yönelik olarak benimsenen tavırda bir esneme olduğu görülür. Nitekim, bu esneme doğrultusunda aşamalı olarak seçmeli din dersi müfredata girecek, Ankara İlahiyat Fakültesi kurulacaktır. Bu esnemeler, dünyadaki gelişmelerden ve çok partili siyasal hayata geçiş sürecinden bağımsız değildir (Karataş, 2008:296-297). Kurultay'ı takip eden süreçte, iktidarın 1950 yılında Demokrat Parti'ye devredilmesiyle CHF Kurultayında benimsenen ılımlı tavır sürdürülür. Bir diğer yandan Demokrat Parti iktidarı siyasi söylemlerinde İslami unsurları kullanmaktan kaçınmayacaktır.

Dinden arındırılmış siyaset idealinden en büyük kopuş ise 1970'li yıllarda gerçekleşecektir. 1970'te kurulan Milli Nizam Partisi İslamcı siyasetin en belirgin temsilcisi olurken bu gelişmeyi partinin Türkiye'de teokratik yapıyı yeniden kurmayı amaçladığı gerekçesiyle 1971 yılında kapatılması takip eder. Milli Nizam Partisi geleneğini sürdüren Milli Selamet Partisi'nin Cumhuriyet Halk Partisi ile koalisyon kurarak, hükümette yer alması ise önemli bir eşik noktasıdır. 1982 Anayasası'nda laiklik ilkesi Anayasa'da açık bir hüküm ile yer alırken yine aynı

dönemde zorunlu din eğitiminin benimsenmesi çelişkili bir durumun ortaya çıkmasına neden olur (Narlı, 1994:26).

Laiklik ilkesiyle ilgili en yoğun tartışmalar 90'lı yıllarda Refah Partisi'nin güç kazanmasının etkisinde gerçekleşir. 1994 Yerel Seçimlerinde Refah Partisi'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın seçimi kazanma ihtimali kendisini laik olarak tanımlayan, Batılı yaşam tarzını benimseyen kitleler tarafından endişe ile karşılanırken bu tedirginlik ortamında içerisinde dönemin siyasetçilerini, gazetecilerini, yazarlarını içerisinde bulunduran 213 kişi "Karanlığın ayak seslerini duyuyoruz." sözleriyle Refah Partisine dair duydukları kaygıyı dile getirirler (Gürpınar, 2022:195). Bu kaygı 1995 Genel Seçimlerinde Refah Partisi'nin birinci parti olmasıyla katlanırken 28 Şubat sürecine doğru yol alınır. 28 Şubat 1997 tarihinde Ordu, Refah Partisi'nin ekonomi, eğitim ve devlet üzerindeki etkisini kontrol altına almak için bir talep listesi sunar. Partinin kapatılma talebini ve Necmettin Erbakan'ın istifasını içeren bu süreç Türkiye siyasetine "postmodern darbe" olarak geçecektir. (Zürcher, 2020:360-361).

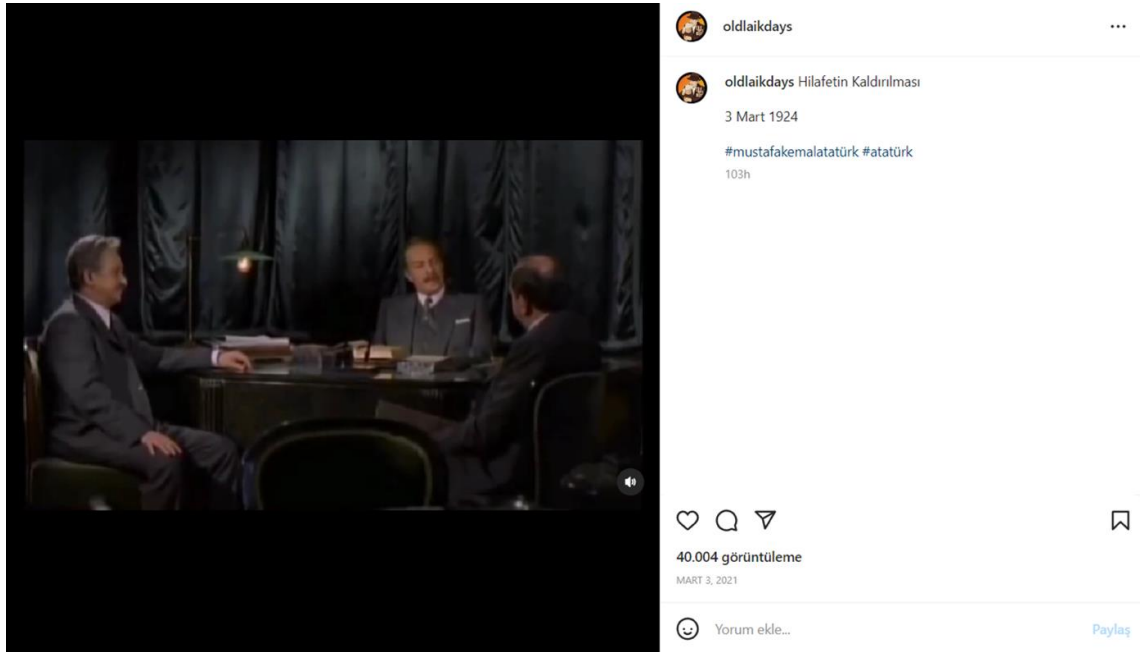
Refah Partisi'nin takipçisi olan Fazilet Partisi'nin 2001 yılında kapatılması sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisi ve Saadet Partisi bu partinin iki yeni bileşeni olarak kurulur. Nitekim Adalet ve Kalkınma Partisi, 3 Kasım 2002'de oyların %34'ünü almasıyla seçimleri birincilikle tamamlar ve iktidarın sahibi olur. Parti sonraki seçimlerden artan oy oranlarıyla iktidarını sağlamlaştırırken geniş destekçi kitlesiyle meşruiyetini korur. Ancak iktidarın, geniş destekçi kitlesine rağmen bu dönemde laiklik etrafında gelişen gerilimlerin sürdüğü görülür. Örneğin 2007 senesinde Genelkurmay Başkanlığı, Adalet ve Kalkınma Partisini laiklik karşıtı faaliyetleri konusunda uyararak bir e-muhtıra yayınlamıştır. Bu süreci, partiye açılan kapatma davası takip eder. Ancak Adalet ve Kalkınma Partisi tüm bu krizlerden güçlenerek çıkar (Öztürk, 2019:10). Partinin laiklikle ilgili söylemleri ise inişli çıkışlıdır. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Hüsnü Mübarek sonrası Mısır'da verdiği röportajda "Türkiye'de anayasa laikliği, devletin her dine eşit mesafede olması olarak tanımlar. Laiklik kesinlikle ateizm

değildir. Ben Recep Tayyip Erdoğan olarak Müslümanım ama laik değilim. Fakat laik bir ülkenin başbakanıyım. Laik bir rejimde insanların dindar olma ya da olmama özgürlüğü vardır.” (Habertürk, 2011, 14 Eylül) sözleriyle laik bir anayasa hazırlanmasını tavsiye ederken 2016 yılında Türkiye Büyük Millet Meclis Başkanı İsmail Kahraman’ın “Ama Anayasa inanca göre tasnif edildiğinde, bu 82 Anayasası da, 61 Anayasası da dindar anayasalardır. Neden? Resmî tatiller, Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı’dır. Din dersleri mecburidir ve inanca dayalı bir yapısı vardır. Yani seküler değildir, dindar anayasadır. Laiklik tanımı de ona göre olmalıdır. Laiklik bir kere yeni anayasada olmamalıdır.” (BBC Türkçe, 2016, 25 Nisan) sözleri tartışma yaratır.

Özetle laikliğin Türkiye’deki serüveni daha en baştan tartışmalıdır ve bugün bile laiklik toplumsal gerilimlere işaret eder konumdadır. Laikliğin ne olarak tanımlandığı/görüldüğü, laikliğin özümsemesi ve reddedilmesi, laikliğin korunması ve aşınması güncel siyasetin tartışmalarının beslediği bir damar olmayı sürdürürken bu tartışmalar gericilik/ilericilik ekseninde ele alınır. Bu durum laiklik anlayışının sadece siyaset üzerinde değil, sosyal ve kültürel yaşamda da etkili olmasından kaynaklanır. Bu anlamıyla birbirinden ayrı ve ilgisiz görünen pek çok şey laikliğin bir göstergesi olarak sunulur. Bu durum, laikliğin sahip olduğu içerikten arındırılarak gündelik dile entegre edilmesiyle ilgilidir. Öyle ki bazı kullanımlarıyla kavramın neyi işaret ettiği anlaşılabilir hale gelecektir.

Laiklik ya da laik kavramı, çalışmanın konusunu oluşturan *Old Laik Days* hesabının isminde yer almasıyla hesap açısından özel bir yere sahiptir. Bir anlamıyla laiklik çerçevesinde gelişen nostalji, sayfanın kurucu ögesidir. *Açıklamalarla dikkat çekilsin ya da çekilmesin, sayfanın sunduğu her içerik laikliği işaret eder hale gelir.* Eski bir müzik veya dizi, televizyon programı, bir futbol maçı bile eski laik günlerin göstergesi haline gelmiştir. Bu nedenle, sayfa tarafından herhangi bir bağlam sunulmadan paylaşılan içerikler bile laiklikle özdeşleştirilir. Bu noktada, Berkes’in laiklik ve sekülerleşmeye dair vurgusunu sayfada gözlemlemek mümkündür. Laiklik dinin sosyal ve siyasi yaşam

üzerindeki etkilerinin dışında, çağdaşlıkla koştur hale gelmiştir. Paylaşılan içeriklerin ait olduğu zaman dilimlerine bakıldığında ise eski laik günlerin yakın bir zamanda kaybedildiği vurgusu görülür.

Görsel 9. (Old Laik Days, 2021b)

Old Laik Days hesabı 3 Mart 2021 tarihinde hilafetin kaldırılmasının yıldönümünü TRT'nin *Cumhuriyet* isimli dizisinden bir sahneyle hatırlatmayı tercih eder. *Cumhuriyet* dizisi, TRT'nin Kurtuluş Savaşı yıllarını izleyiciye aktarmak için 1994 yılında çektiği Kurtuluş dizisinin devamı niteliğindedir. 1 Nisan 1921 II. İnönü Savaşı'nın son günü ile başlayan *Kurtuluş* dizisi, 27 Ekim 1922'de Mustafa Kemal'in Büyük Zafer'in ardından Bursa'da öğretmenlerle yaptığı konuşma ile sona erer (Çankaya, 2002:275). Cumhuriyet'in 75. Yıldönümü olan 1998 yılında ise *Kurtuluş* dizisinin devamı olarak *Cumhuriyet* dizisi çekilecektir. Dizinin konusunu 1922-1933 yılları arasında uluslaşma, çağdaşlaşma ve laiklik doğrultusunda yapılan reformlar oluşturur (Çankaya, 2002: 326). Dizide Atatürk'ü Rutkay Aziz, İsmet İnönü'yü ise Savaş Dinçel canlandırır.

Paylaşımında yer alan sahnede İsmet İnönü Mustafa Kemal Atatürk'e: "*Hilafetle beraber Din İşleri Vekaleti de kaldırıldı. Yerine Diyanet İşleri Başkanlığı*

kuruluyor.” şeklinde bilgi verirken karara sadece iki kişinin karşı çıktığını aktarır. Atatürk, bütün eğitimin birleştirilerek Maarif Vekaletine bağlanması kararını ise *“Çocuklarımıza milli ve çağdaş bir eğitim vermek zorundayız. Akli hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirmeliyiz. Dünyamız hızla gelişiyor, değişiyor. Geleceğimizi çocuklar kurtaracak. Yoksa yine Orta Çağ’a döneriz.”* sözleriyle yorumlar.

- Kullanıcı 1:** Bir zamanlar ileriye giderken bu son 20 senede geriye gidiyoruz
120h 10 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 2:** Yani yıllar tersine doğru ilerlerse muasır medeniyetler seviyesine ulaşacağız
120h 39 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 3:** Başaramadık
120h 14 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 4:** Ortaçağa döndük paşa'm
120h 19 beğenme Yanıtla

Görsel 10. (Old Laik Days, 2021b)

Paylaşımın kullanıcılar üzerinde yarattığı etki en başta başarısızlık hissi ile ilgilidir. Sahnede yer alan *“Yoksa yine Orta Çağ’a döneriz.”* vurgusu kullanıcılar tarafından gerçekleşmiş bir kehanet olarak yorumlanır. Bu başarısızlık duygusunu, ilerlemenin kaybedildiğine hatta geriye gidildiğine dair bir inanç takip edecektir.

Hilafetin kaldırılması ve laiklik arasındaki ilişki açıktır. Ancak laiklik özlemi, Vehbi Koç’un bir röportajında bile kendini gösterebilir. 1992 yılında 32. Gün tarafından yapılmış olan Vehbi Koç Belgeseli’nden alınmış olan bir kesitin yer aldığı paylaşımında Vehbi Koç’un namaz kılariken çekilmiş görüntülerine yer verilirken arkada *“Ben dindar bir insanım fakat dünya işleri ile din işlerini ayırt eden bir insanım. (...) Diğer taraftan, bu dindarlığım hiçbir zaman işlerimi aksatmadı. Mesele ben kalkar akşam bir viski içerim. Ben bu viskiyi içerken sarhoş olayım diye içmem, çok yorgun geliyorum kafayı dinlendirmek için yani işlerden biraz uzak kalmak için bir kadeh viski alırım. Bu günahsa Allah affetsin.”* sözleri duyulur. Vehbi Koç namazını kılariken akşam viskisini de ihmal etmeyerek zıtlıkları bir araya getirmeyi mümkün kılan bir yaşam tarzının

temsilcisi olarak sunulur. Cumhuriyet’le beraber küçük ticarethanesini dev bir holdinge dönüştüren Vehbi Koç, bir iş insanı olmasının ötesinde bir anlamla Cumhuriyet’in yaratmayı hedeflediği milli burjuvazinin önemli bir temsilcisidir. Koç, bu durumu hatırlatmaktan kaçınmayarak kendisini “*Cumhuriyet’in yarattığı bir iş adamıyım*” (Türkyılmaz, Ayaokur, & Kırıcı, 2020) sözleriyle tanımlar.

Görsel 11. (Old Laik Days, 2022a)

Kullanıcılar için Vehbi Koç öncelikle eskinin insanı olması nedeniyle nostaljik bir değer taşır. Vehbi Koç üzerinden yapılan bu paylaşım kullanıcılar arasında genel olarak olumlu karşılansa da Koç’un namazı ve viskiyi bir araya getiren yaklaşımı tartışmalara yol açar. Kullanıcılar arasında bu türden bir yaklaşımı dine aykırı karşı bulanlara karşı Vehbi Koç’u savunanların da olduğu görülür. Bu paylaşım, grubun homojenliği konusunda ayrışma yaratan bir paylaşım olma özelliği taşır.

Kullanıcı 1: Din konuşulmasının huzur verdiği anlamlı yıllar
50h 8 beğenme Yanıtla

Görsel 12. (Old Laik Days, 2022a)

Kullanıcı 2: Kenan evrene yazdığı mektubu paylaşın bir zahmet. hırsızları, katilleri parlatacağıma. Onda eski laik günlerde yazılmıştı.

50h Yanıtla ...

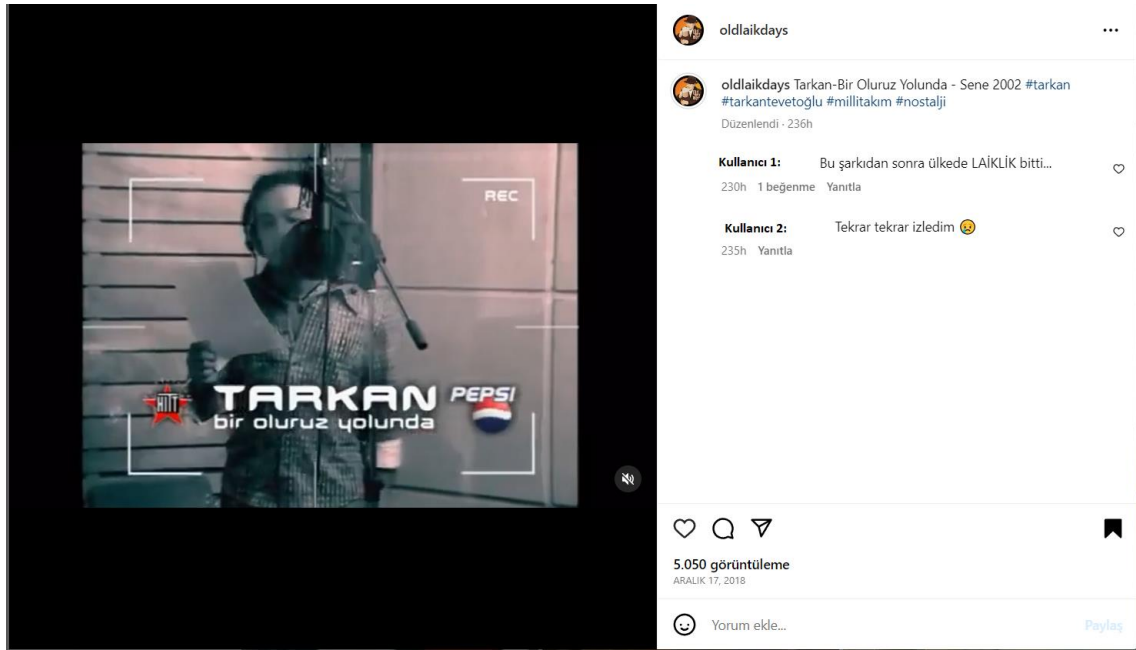
Görsel 13. (Old Laik Days, 2022a)

Bir kullanıcının hatırlatıcı görevini üstlenerek Vehbi Koç'un 12 Eylül'de Kenan Evren'e yazdığı mektuba değindiği görülür. 12 Eylül sonrasında, 3 Ekim 1980 tarihinde Kenan Evren'e mektup yazarak ordunun kışlaya dönmesinin demokrasi için bir gereklilik olduğunu vurgulayan Koç, yanlış kararların diktatörlüğe ve komünizme yol açabileceğini ifade eder. Koç, aynı mektupta Komünist Parti'nin, solcu örgütlerin, Kürtlerin, Ermenilerin, birtakım politikacıların kötü niyetli tutumlarına karşı uyarıda bulunarak Devlet Bakanı olan Özal'a güvenini açıklar. Yine aynı mektupta, bir milletin dinsiz olamayacağı ancak din işlerinin siyasi partilerin istismar edemeyecekleri şekilde düzene sokulması gerekliliğine dikkat çekilir (Sönmez, 1992:318-321). Kullanıcı, yorumuyla Vehbi Koç'un 12 Eylül'e olan desteğini ima ederken yazılan bu mektubun hatırlatıcısı olacaktır. Benzer birkaç yorumu daha gözlemek mümkünse de kullanıcıların çoğunluğu Vehbi Koç'u özlemle anmayı tercih eder.

Eskinin insanı olmasının ötesinde Vehbi Koç'un yaşamı, kullanıcıların çoğunun özdeşlik kuramayacağı bir yaşamı temsil eder. Bu noktada, Vehbi Koç dini inancını ve sosyal yaşamını dengede tutmayı başaran bir üst sınıf temsilcisidir. Vehbi Koç'a karşı geliştirilen nostalji, burjuvazideki değişimle birlikte düşünülebilir. Gazeteci Ahmet Hakan oluşan yeni bu burjuvaziyi "AK Parti iktidarıyla birlikte oluşan yeni burjuvazi, eski sembollerini terk etmedi. Batılı kodları benimsemedi. Kendi hayat tarzlarını kısmen devam ettirerek yeni bir burjuva tanımını geliştirdi. Kılık kıyafet değişmedi, içkiye yaklaşılmadı, ibadetler açıktan yapıldı, camiye giderken görünmekten kaçınılmadı." (Hakan, 2012, Ağustos 26) sözleriyle açıklar. Yaşanan bu dönüşümün kullanıcıların Vehbi Koç'a yönelik yaklaşımlarında etkili olduğu düşünülebilir. Bu anlamıyla, Vehbi Koç'un yaklaşımı yeni burjuvaziye egemen olan tavırların karşısına konumlanır ve kullanıcılar tarafından nostaljik bir tutumla ele alınır.

Hesabın bir başka dikkat çekici paylaşımı ise Tarkan'ın Türkiye Milli Futbol Takımı için düzenlemiş olduğu *Bir Oluruz Yolunda* şarkısının yer aldığı kesittir. 2002 Dünya Kupası'nda mücadele edecek olan Milli Takım için, *Taş* şarkısının yeniden düzenlenmesiyle ortaya çıkan şarkının görüntülerinde Milli Takım oyuncuları ve davullarla kutlama yapan taraftarlar yer alır: *“Unutmadık kurduğumuz o düşleri/ Göz göze etmişiz bütün yeminleri/ Kaç mevsim bugünü bekledik/ Zaferleri gözledik.”*

Görsel 14. (Old Laik Days, 2018a)

Bu paylaşımı dikkat çekici kılan unsur, içeriğin açıklamasında doğrudan bir yönlendirme olmamasına rağmen paylaşımın laiklikle özdeşleştirilmiş olmasıdır. Bu tutumun ortaya çıkmasında hesabın adıyla yaptığı vurgunun yanında, içeriğin 2002 yılından bir görüntü sunmasının da etkili olduğu düşünülebilir. 2002 yılı eski Türkiye ve yeni Türkiye arasındaki ayrıma işaret eder hale gelmiştir. Bu açıdan, Tarkan'ın bu şarkısı hesap ve kullanıcılar tarafından eski Türkiye ile özdeşleştirilir ve laikliğin bir hatırlatıcısı olarak yorumlanır.

Kullanıcılar arasında laikliğin özlenmesi ortak bir tutumdur. Ancak Vehbi Koç örneğinde görüldüğü gibi konu içerisinde belirli tartışmaları barındırır. Bir diğer

yandan, açık bir ima bulunmayan herhangi bir şarkı bile laikliğin göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu durum, hesapta laikliğin çağdaşlaşma, yaşam tarzı, canlılık ve özgürlükle özdeşleştirildiğinin somut bir örneğidir.

2.2. MÜZAKERE, TARTIŞMA PROGRAMLARI VE MİZAH: SİYASETİN ESKİ HALİ

2.2.1. Eskinin Mizahı: Karikatürler, Tiyatro Oyunları ve Televizyon Programları

25 Ocak 2023 tarihinde Türkiye'nin en çok bilinen mizah dergilerinden biri olan Uykusuz "Hoşçakalın" kapağıyla okurlarına sessiz bir biçimde veda ederken Türkiye'deki mizah dergiciliğinin yaşamış olduğu krize dair bir ipucu verir. Benzer bir biçimde Penguen dergisi de 2017 yılında derginin kapanma kararını açıklarken okuma alışkanlığının kaybedildiğinden, özgürlük alanının daraldığından şikâyet edecektir (Habertürk, 2017, 26 Nisan). Dijital yayıncılığa geçişle birlikte basılı yayıncılığın geri plana atılması ve dergilerin azalan satışlar karşısında artan maliyetleri karşılamakta zorlanması sunulan somut nedenler olarak gözüktür. Ancak Penguen dergisinin açıklamasında da bahsettiği gibi mizahın ihtiyaç duyduğu özgürlük alanının yitirilmesi daha büyük bir probleme işaret eder. Bu noktada mizahın iktidar ile kurduğu ilişkiyi göz önünde bulundurmak gerekir.

En başta ortak bir tanıklığı gerektirmesiyle ortak bir kültürün yaratılmasını sağlayan mizah güldürünün ötesinde bir anlama sahiptir. Adaletsizlikler, sosyal ve siyasal hayat içerisindeki çarpıklıklar mizahın konusunu oluştururken mizah kaçınılmaz olarak politik bir içerik kazanır. Bu anlamıyla mizah kişilere bir özgürlük alanı sunarken mizahın gelişmesi ve kendine bir yaşam alanı bulması için de görece bir özgürlük ortamına sahip olması gerekir. Mizaha tanınan özgürlük ortamı daraldıkça anlatım dolaylı hale gelir, imalarla sürdürülür. Bu noktada, Cantek'in mesafeli, temkinli bir politika biçimi olarak tanımladığı ihtiyatlı mücadele kavramı dikkate değerdir. İhtiyatlı mücadele protesto ve isyanlardan farklı olarak gündelik hayat içerisinde serpilirken bütüncül muhalefete katkı sağlama potansiyelini içerisinde barındırır. Bu anlamıyla gülme, baskıyı ve haksızlığı görünür hale getirme konusunda işlevli hale gelir (Cantek, 2018:20-21). Elinde böyle

bir potansiyeli bulunduran mizahın iktidarın hedef tahtasına yerleşmesi kaçınılmaz olurken iktidarın kendisi üzerinden yapılan mizaha nasıl yaklaştığı, mizahı ne ölçüde kısıtladığı benimsemiş olduğu ifade özgürlüğünün bir göstergesi haline gelecektir.

Türkiye’de başlangıçta sözlü olarak gelişen mizah kültürü Meşrutiyet dönemiyle beraber basılı yayın formuna dönüşür. 1870’lerde Teodor Kasap tarafından yayımlanan Diyojen mizah dergiciliği açısından başlangıç noktası olur (Öngören, 1983:1426). II. Meşrutiyet döneminde mizah dergileri sayıca artarken Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş döneminde ve savaş yıllarında dergicilik bir duraklama dönemi yaşar. Bu duraklama döneminin ardından, Cumhuriyet tarihinin en uzun ömürlü dergisi Akbaba 1922 yılında yayımlanmaya başlanır. Derginin yayın serüveni 1977’ye kadar sürecektir. Akbaba’nın uzun ömürlü yayıncılık hayatının sırrı her dönemin siyasi iktidarıyla kurduğu yakın ilişkilerde gizlidir. Mizahın siyasi eleştiri olarak işlev görmesine 1946’da Sabahattin Ali ve Aziz Nesin’in çıkarmış olduğu Markopaşa dergisi ile rastlanır (Cantek & Gönenç, 2017:12-13). Ancak karikatürcülük Oğuz Aral’ın 1972’de çıkardığı Gırgır dergisi ile yeni bir boyut kazanır. Gırgır hem ulaştığı yüksek tiraj hem de yenilikçi yaklaşımıyla kendi karikatür dilini yaratırken döneminin mizah kültürünün belirleyicisi haline gelir. Elde ettiği başarı ile Günaydın gazetesi içerisindeki küçük köşesinden Gün gazetesinin sayfalarına taşınan Gırgır, sahip olduğu etki ile gazeteyi batmaktan kurtaracaktır. Gırgır, 70’li yılların hareketli siyasi ortamında muhalefetini sürdürürken 12 Eylül tarafından kapatılan ilk yayın olur (Çakır, 2001: 91-92).

Mizah dergiciliğindeki önemli kırılma, 90’lı yıllarda özel televizyonculuğun başlamasıyla yaşanır. Yazılı basının yaşadığı tiraj kaybından, mizah dergileri de payını alır (Cantek & Gönenç, 2017:21). Ancak bir diğer açıdan televizyon kazanmış olduğu güçle kendi mizahını üretir hale gelir.

Old Laik Days’in içeriklerinde “eski”nin mizahına duyulan özlem büyük yer kaplar. Eskinin mizahına duyulan özlem; yitirilen gülme duygusunun yanında ifade özgürlüğünün, siyasi hoşgörünün kaybına dair imaları da içerir. Bu anlamıyla eski mizah içerikleri üzerinden siyasetin eski hali yüceltilir ve mizaha duyulan hoşgörü ortamının kaybedildiği sonucuna ulaşılır. Karikatür dergileri, tiyatro oyunları,

televizyon programları eskinin mizahını anımsatmak amacıyla sayfa tarafından paylaşılır.

Old Laik Days hesabının paylaşımlarında yer alan mizah dergisi kapakları çoğunlukla *Çarşaf* dergisindedir. Çalışmada ele alınan paylaşımda ise *Çarşaf*'ın 30 Haziran 1976 tarihli kapağı yer alır. Derginin kapağında Süleyman Demirel, Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan kadın bedeniyle resmedilirken bu çizim “Plaj Güzelleri” olarak adlandırılır. Akbaba'nın yerini sağlamlaştırdığı ve Gırgır'ın henüz şöhrete ulaşmadığı 1975 yılında yayın hayatına başlayan *Çarşaf* dergisi her iki mizah dergisinin bir sentezidir. Hürriyet'in sahibi Erol Simavi tarafından çıkarılan dergi 1992 yılı sonrasında Hürriyet gazetesinin eki olarak çıkarılmaya devam ederken kısa bir süre sonra ise yayın hayatına veda edecektir (Demirci, 2014). Yöneticisinin Semih Balcıoğlu olduğu derginin yazar kadrosunda Çetin Emeç, Çetin Altan, Aziz Nesin gibi isimler yer alır. Siyasi çizgi bakımından dergi merkezi bir anlayışı benimser. Cantek ve Gönenç, derginin popülist bir muhalefet anlayışının olduğunu belirtirken derginin Cumhuriyet Halk Partisi destekçiliğinden çok Milliyetçi Cephe karşıtlığından beslendiğine dikkat çekerler (Cantek & Gönenç, 2017:140).

Görsel 15. (Old Laik Days, 2021c)

Kullanıcıların paylaşılan kapağa karşı tutumu iki başlık altında kümelenir. İlk olarak karikatür üzerinden eski Türkiye'nin siyasilerinin ifade özgürlüğü karşısında geliştirdikleri özgürlükçü tutuma dair bir özlem görülürken ikinci türden yorumlarda çizilen karikatürün cinsiyetçi bulunarak bu karikatür üzerinden bir özlem devşirmenin mantıklı olmadığına dair yorumlar görülür:

Kullanıcı 3: Erkekleri "kadın" figürü üzerinden aşağılamak...
Kadınlardan nasıl nefret ediyorsa artık insanlar

85h 3 beğenme Yanıtla

Kullanıcı 4: Siyasileri eleştirebilmek güzel ama bunu kadın
olmayı aşağılama üzerinden yapmak ancak düşük bir zekanın
yapabileceği mizah örneği olabilir.

85h 2 beğenme Yanıtla

Görsel 16. (Old Laik Days, 2021c)

Bu örnek üzerinden, geçmişi olumlu bir tonda yad etmeyi içeren basit nostaljik tutumun kırıldığı görülür. Nostaljiyi sorgulanabilir hale getirmesiyle bu örnek, grup içerisinde dönüşlü hatta yorumlanmış bir nostalji örneği sunar. Karikatüre karşı geliştirilen bu tutum, geçmişe bugünün perspektifinden bakılmasıyla da ilişkilidir. Bu eleştiri bugünün önemli tartışmalarından olan politik doğruculuk yaklaşımından izler taşır. Ancak içeriğe karşı genel tutum, karikatürün geçmişin özgürlük ortamıyla özdeşleştirilmesiyle basit nostalji türündedir.

Bir başka paylaşımda ise, 28 Ekim 1987 tarihli Çarşaf dergisinin kapağına yer verilir. Kapakta Özal'ın "Seçime kadar zam yapmayın." beyanından hareketle çizilmiş olan bir karikatür yer almaktadır.

Görsel 17. (Old Laik Days, 2021d)

Turgut Özal seçilen karikatürde yer alan sözlerine paralel bir biçimde “Seçimden önce zam yapacak kadar enayi miyim?” çıkışı ile hatırlanır (Hürriyet, 2015, 17 Nisan). Bu karikatür de diğer karikatüre benzer bir biçimde geçmişteki ifade özgürlüğünün bir sağlaması olarak görülür. Burada sağ siyasetin hiç değişmediğini vurgulayan yorum dikkat çekicidir. Bu anlamıyla, nostalji yeni bir bağlam sunarak, bugünün meşrulaştırma potansiyelini içerisinde barındırır hale gelir. Üstte incelenen paylaşıma paralel bir biçimde, kullanıcıların genel tavrı mizaha yer açan özgürlük ortamının bulunduğu yönündedir:

Kullanıcı 3 Şimdi böyle bir yayın yapsınlar görelim. Yapılan yayını Instagram'da bu şekil de paylaşılsa neler olur? . Paylaşılan yayında yorum yapılırsa ! Düşündürüyorsa sizi işte o kadar oldlaikdays.
93h 1 beğenme Yanıtla

Görsel 18. (Old Laik Days, 2021d)

Turgut Özal'ın hoşgörüsü sayfa kullanıcıları tarafından özlemle anılırken karikatürün eski liderlerin siyasete yeniden dönmelerine imkân verme olanağı sunan 1987

Referandumu sonrasında çizilmiş olması dikkat çekicidir. 12 Eylül'ün siyasi yasaklarının kalkmasının oylandığı referandumda Özal hayır kampanyasının liderliğini yürütür. 6 Eylül 1987'de yapılan referandumun kazananı %49,76-%50,24 gibi bir küçük bir farkla siyasetin yasaklı isimleri olacaktır. Bu sonuç, Özal'ı erken seçimleri yeni düzenlemelerin gölgesinde 29 Kasım 1987'de yapmaya iter. Nitekim d'Hont sisteminin yeniden düzenlenmesiyle Anavatan Partisi oyların %36,3'ünü almasına rağmen meclis içerisindeki çoğunluğunu korumayı başarır (Zürcher, 2020:325-326). Bugün ifade özgürlüğü ile özdeşleştirilen seçim süreci ciddi polemikleri içerisinde barındırır. İfade özgürlüğü konusunda örnek gösterilen, “Karikatür ve mizah konusunda hoşgörülü ve anlayış sahibi bir lider” olarak anılan Turgut Özal'ın 1987 Referandumunda rakiplerinin siyasete dönmemesine yönelik yürüttüğü hayır kampanyası, hesabın takipçileri tarafından gözden kaçırılmış gözükmektedir. Bir diğer yandan Özal'ın başbakanlığı döneminde 13 gazeteye 303 dava açmış olması, nostaljinin üzerini örttüğü tarihsel bir gerçekliktir (Dede & Çoruk, 2020: 14).

Turgut Özal yalnızca karikatürlere konu olmakla kalmayacak dönemin tiyatro oyunlarında da kendisine yer bulacaktır. Sayfanın içeriklerinde yer alan Devekuşu Kabare'nin Aşk Olsun isimli oyunundan bir sahne bu durumun örneğidir. Oyunun paylaşımında yer alan kesitinde

“+Demek her şeye bozuluyor sizin kral?
 -Son zamanlarda...
 +Peki... Krala da bozulanlar var mı?
 -Olmaz mı? Tonla...
 -Tonla kim? Yeni bir kral namzeti mi yoksa? (...)
 -Ülkenizde işler bu kadar kötü mü gidiyor?
 +Hayır! Her şey toz pembe, ortalık güllük gülistanlık, dert üstü murat üstüyüz. Bir özgürlük, bir ucuzluk değme gitsin!
 -Niye bozuluyorlar öyleyse?
 +En çok bozulan Orta sütun. (...)
 -O ne oğlum öyle?
 +Bizim yüce Kral Hazretleri orta sütun orta sütun diye diye tahta geçti ve iki buçuk yıl içinde bütün sütunları hâk ile yeksân etti...” diyalogu yer alır.

Görsel 19. (Old Laik Days, 2022b)

Diyalogda yer alan Orta sütun tabiri dönemin başbakanı Turgut Özal'ın dolaşıma soktuğu "Orta direk" kavramına gönderme taşır. Orta direk kavramı orta sınıflı ima eden bir biçimde memuru, işçiyi, çiftçiyi kapsarken orta direğe refah getirmek Özal'ın seçim vaatleri arasında yer alır. Toplumun geniş bir kesimini içermesiyle orta direği kazanmak seçimi kazanmak anlamına gelir. Oyunda orta sütun ile beraber tüm sütunlarının yeksan olduğu vurgusu kullanıcılara geçmişe dair bir aksaklığı değil, bugünkü durumu hatırlatacaktır.

Kullanıcı 4: Özal'ı sık sık eleştiren bu oyunları Özal en önde izler ve oyuncularını tebrik edermiş. Şimdiki için böyle bir oyun yapsalar direkt içeride bulurlar kendilerini. 74h 44 beğenme Yanıtla

Görsel 20. (Old Laik Days, 2022b)

Bugün böylesine bir oyunun oynanmasının imkânsız olduğuna dair düşünce, Metin Akpınar da tarafından da paylaşılır. Akpınar, Turgut Özal'ın oyuna gelip kendisiyle ilgili yapılan şakalara kahkahalarla güldüğünü aktarır. Öyle ki Kenan Evren de Devekuşu Kabare'nin oyunlarını izledikten sonra oyuncularını tebrik edecektir (Aktuğ, 2021). Bir diğer yandan, Aşk Olsun oyununun sahneye konmasından bir sene sonra

1986 yılında Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanununun yürürlüğe girmesi dikkat çekicidir. 18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde olumsuz etkide bulunabilecek yayınları engellenmek üzere yürürlüğe giren bu kanun Ortaoyuncular tarafından oynanan Muzır Müzikal oyunu ile eleştirilecek, 1987 yılında oyunun sergilendiği Şan Tiyatrosu şüpheli bir yangınla kül olacaktır (Bengi, 2022:243).

Sunulan örneklerden de gözlemlenebileceği gibi, Özal'ın mizaha karşı hoşgörüsüne dair nostalji sayfada geniş yer tutar. Bu anlamıyla, bugün siyasileri konu alan mizah örneklerinin kısıtlı olması bu türden bir nostaljinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Turgut Özal'a karşı geliştirilen nostaljinin dikkat çekici yanı hem iktidar hem de muhalif kanatta bu nostaljinin kabul görmesidir. İktidar kanadında Özal nostaljisi, kitle desteği ve meşruiyet sağlamada işlev görürken bugünün muhalifleri için Özal bugünkü siyasi ortamda bulunmayan bazı özelliklerin göstergesi olur (Dede & Çoruk, 2020:11).

Televizyon ise yeni bir mizah kültürünü yaratacaktır. Bugünden bakıldığında *Olacak O Kadar* programı bu mizah kültürünün en sembolik örneklerinden biri olarak hatırlanır. “*Arada bir dilimiz sürçer ise affola/Tutmasını biliriz de kemiği yok bunun*” jeneriği ile akıllara kazınan *Olacak O Kadar*, farklı kanallara transferiyle belirli dönemlerde ara vererek 24 sene boyunca ekranlarda kalır. Programın bu kadar uzun süreli olması, programa yönelik tanıklığın kuşaklar arasında aktarılmasını sağlar. Ancak program asıl olarak Levent Kırca'nın yaratmış olduğu tiplerle ve programda konu edilen absürtlerin gerçekleşmesiyle hatırlanır.

Görsel 21. (Old Laik Days, 2022c)

Programda yer alan skeçler doğrudan siyasetin gündeminden beslenir. Bu açıdan pek çok siyasi, Levent Kırca'nın canlandırmış olduğu tiplerle programın bir parçası haline gelir. *Olacak O Kadar* programının 2000'li yıllara kadar yayınlandığı göz önüne alındığında programa karşı geliştirilen nostalji yakın zamana karşı duyulan özlemi içerir:

Kullanıcı 3: 90lar da bu programlara gulerken 2000ler de Recep İvedik e gulen bir ülke haline geldik. Projenin başarısını siz düşünün.
60h 9 beğenme Yanıtla

Görsel 22. (Old Laik Days, 2022c)

Ancak yaşanan değişim, mizaha tanınan alanla da sınırlı kalmaz. Kullanıcılar bugünün mizah anlayışı ile 90'lı yılların mizah anlayışını *Olacak O Kadar* programı üzerinden kıyaslarken bugünün en tartışmalı isimlerini kıyasın bir parçası haline getirirler. Bu anlamıyla, keskin bir örnek üzerinden dün ve bugün arasındaki ayrılık pekiştirilmiş olur.

“Yeni başbakan tek başına düşünemez. Bir yerlerden emir alsın. Bir şeyler bilip bilmemesi de önemli değil, yalnız çok iyi konuşsun. İyi yalan söylesin. (...) Sonra usta

bir demagog olsun, bugün söylediğini yarın hatırlamasın. Menfaat gruplarıyla yakın ilişkide olsun. Gerektiğinde demokrat gerektiğinde diktatör olsun. (...) Bunun niyesi yok, alışmış kudurmuştan beterdir derler başka türlü bize bir numara büyük gelir.” 1993 yılında yayınlanan “Yeni Başbakan” skecinde vatandaş yeni başbakanından beklentilerini böyle sıralayacaktır. Burada eleştiri genel olarak Türkiye’nin siyaset geleneğine getirilmektedir.

Görsel 23. (Old Laik Days, 2018b)

Kullanıcılar arasında Levent Kırca’nın ideal başbakan tanımı gerçekleşmiş bir kehanet olarak yorumlanır.

Görsel 24. (Old Laik Days, 2018b)

Bu anlamıyla sayfanın geçmişe dair mizah içerikleri Türkiye'deki özgürlük ortamının bir göstergesi olarak yorumlanır. Bugün benzer örneklerinin bulunmaması, bu içeriklere karşı duyulan nostaljik ilgiyi pekiştirir. Bir diğer yandan, geçmişin problemlerini konu edinen içerikler bugünü eleştirme potansiyelini içerisinde barındırmasıyla üstü kapalı bir muhalefet halini alır. Geçmişten bugüne ortak problemleri işaret eden bu içerikler geçmiş ve bugün arasında sürekliliği sağlar. Bu açıdan, bu türden bir nostalji bugün yaşanan problemlerin doğallaştırılması konusunda da işlev görebilir.

2.2.2. Siyasetin Eski Hali

2019 Yerel Seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı yarışı sürerken Adalet ve Kalkınma Partisi'nin adayı Binali Yıldırım ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin adayı Ekrem İmamoğlu'nun canlı yayın buluşması 20 senedir ara verilmiş açık oturum geleneğinin geri dönüşü olacaktır (BBC Türkçe, 2019, 15 Haziran). Bu canlı yayın buluşmasından önce gerçekleştirilen son açık oturum 2002 Genel Seçimi öncesinde, Uğur Dündar moderatörlüğünde AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ve CHP Genel Başkanı Deniz Baykal arasında gerçekleşmiştir (Cumhuriyet, 2023, 28 Ocak). 20 seneye yakın bir süre içerisinde, benzeri bir örneğinin bulunmamasıyla açık oturum ve tartışma kültürü kullanıcılar tarafından nostaljik bir tavırla ele alınır.

Görsel 25. (Old Laik Days, 2022d)

Bu noktada 1991 yılında Bozkurt Güvenç'in yönettiği; Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz, Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Bülent Ecevit, Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Sosyalist Parti Genel Başkanı Doğu Perinçek, Sosyaldemokrat Halkçı Parti Genel Başkanı Erdal İnönü bir araya geldiği açık oturum paylaşımı sayfa kullanıcılar için ilgi çekici bir hal alır. Bir anlamıyla paylaşım, kaybolan bir geleneğinin hatırlatıcısıdır. Siyasetin farklı kutuplarından, birbirleriyle rekabet içerisinde olan siyasetçilerin aynı masada buluşarak görüşlerini paylaşması kullanıcılar tarafından demokrasinin bir göstergesi olarak yorumlanır. Burada eskinin siyasi tutumlarına karşı geliştirilen bir övgüden ziyade, eskinin demokratik kültürü öne çıkarılır. Bugün böylesine bir kültürün devam etmemesi ise kayıp olarak yorumlanır.

Kullanıcı 4: Hepsini arar olduk ne tatlı ne kadar güzel liderlerlmiş hep derler ya gelen gideni arattırır diye biz şimdi hepsini arar olduk o nezih günleri terbiyeli saygılı günleri çok arıyoruz vay be bir gün hepsini arayacağım aklıma gelmez ne kadar güzel di o günller

59h Yanıtla

Görsel 26. (Old Laik Days, 2022d)

Kullanıcılar arasında bugün böyle bir kültürün kaybedildiği hissi yaygınken geliştirilen nostaljiye karşı tutum gösteren kullanıcılar da görülecektir.

Kullanıcı 5: Şimdi nedense parti liderleri buluşup açık oturum yapmıyor acaba neden

58h Yanıtla

Kullanıcı 6: Yazık..şöyle videoları övüyorsunuz.. Ülke ne kadar kötü hsldeysr çıkıp tartışıyorlarmış işte. Efenim neymiş demokrasiymiş dklıls Irak'a da demokrasi getirilmişti bir ara sanırsam.

58h Yanıtla

Görsel 27. (Old Laik Days, 2022d)

İçeriğe gelen yorumlarda eleştirilerin merkezindeki isim Doğu Perinçek'dir. Masada yer alan diğer siyasiler bugün hayatta değilken Doğu Perinçek bugün hala aktif olarak siyaset yapmayı sürdürür. Perinçek'in üzerinden bir nostalji geliştirilememesi bu

durumla ilişkilendirilebilir. Bu anlamıyla Perinçek, bugünkü haliyle ve bugünün temsilcisi olarak hatırlanır.

Siyaset kültürüne dair gösterge olarak sunulan bir başka örnek ise Erdal İnönü'nün Meclis'te Anavatan Partisi'nin oylarını nasıl koruduğuna dair yaptığı açıklamanın yer aldığı paylaşımıdır. İnönü "(...) bütün devlet olanaklarını ANAP için seferber ederek her yerde fakir fukara fonunun seçim sürecince tam bir partizanlıkla kullanarak, muhtarları ANAP'a oy verilmesini sağlamak için açıkça çalışmaya zorlayarak, Devlet hizmetlerinin önce ANAP'a oy verenlere götürüleceğini sayın Başbakanın ağzından ifade ederek" sözleriyle ANAP'ın oylarını nasıl koruduğunu açıklarken Turgut Özal meclis koltuğunda İnönü'yü sakince dinlediği görülür. İçeriğe gelen yorumlarda da dikkat çeken husus Meclis'in sakin atmosferi ve Erdal İnönü'nün bu açıklamayı yaparken takındığı üsluptur.

Görsel 28. (Old Laik Days, 2021e)

Kullanıcılar Erdal İnönü'nün konuşmasının içeriği üzerinden ANAP ve AKP arasında bir benzerlik kurarken Meclis'teki saygı ortamının kaybedildiğine dikkat çekecektir. Kullanıcının yapmış olduğu benzetmeyi paylaşan çok sayıda yoruma da rastlanılır:

İktidarın elindeki gücü kullanarak seçim propagandasını yürütmesi bugünle özdeşleştirilirken eskinin Meclis’i ve eskinin siyasileri özlemle anılacaktır:

- Kullanıcı 2:** Karşı taraftakiler neden masalara çıkıp tepinmiyorlar? İlginç nostaljik zamanlarmış.
- 108h 13 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 3:** Siyasetçi olamayacak kadar düzgün bir insandın. Ruhun şad olsun Erdal İnönü.
- 108h 56 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 4:** Nerede eski üslup
- 108h 6 beğenme Yanıtla

Görsel 29. (Old Laik Days, 2021e)

Paylaşımlar incelendiğinde kullanıcıların mizahın hareket alanı ve ifade özgürlüğü üzerinden bir nostalji geliştirdikleri görünür. Kullanıcılar arasında yaygın görüş, eskinin siyasetçilerinin hem mizaha hem de birbirlerine karşı daha hoşgörülü oldukları yönündedir. Açık Oturum paylaşımında somutlaşan liderlerin bir araya gelmesi, müzakere ve münazara kültürü kullanıcılar tarafından bugün bütünüyle yitirilmiş bir değer olarak ele alınır. Ancak bugünden geçmişe bakış, dönemin siyasi tartışmalarının ve polemiklerinin geri plana atılarak görmezden gelinmesini içerir. Bir diğer açıdan, dönemin siyasetçileri tutumlarından ve almış oldukları kararlardan arındırılarak eskinin hoşgörülü insanları olarak ele alınacaktır. Böylece birbirine karşıt olarak konumlanan siyasiler bile bir arada ele alınır ve ortak özlemin bir parçası haline gelir. Bu durum geçmişini bir bütünüyle güzel alan nostaljik tutumu beraberinde getirir.

2.3. “TRT’nin TRT Olduğu Zamanlar”: KÜLTÜR SANAT, YERLİ DİZİLER, TÜRKÇE’NİN DOĞRU KULLANIMI HASSASİYETİ

İlk radyo yayınına 6 Mayıs 1927’de, ilk televizyon yayınına ise 31 Ocak 1968’de başlayan TRT kendini Türkiye’nin “hem belleği hem geleceği” olarak tanımlar (TRT, 2023). Kurumun, 90’lı yıllara kadar radyo ve televizyon yayıncılığını tekeli elinde bulundurduğu göz önüne alındığında tanımda yer alan “bellek” vurgusu anlam kazanır. Sunduğu görsel ve işitsel malzemelerle TRT yayınları hafızalarda kalıcı bir biçimde yer edinirken TRT’nin uzun yıllar süren biricikliği ve yayıncılık konusunda üstlendiği öncü

konumu onu bir okul haline getirir. Farklı kuşakların kaçınılmaz olarak TRT yapımları ile yetişmiş olması, TRT ekseninde gelişen bir nostaljinin ortaya çıkmasına neden olur. Kurum, 2017 yılında TRT Arşiv'i kendi internet sitesi, Facebook, Youtube, Instagram ve Twitter kanalları üzerinden erişime açmasıyla bugünün nostalji dalgasına kayıtsız kalmayacaktır. Arşiv uygulamasıyla TRT hem tanıklıkların hatırlanmasına hem de genç kuşakların eskinin TRT'sini tanınmasına olanak verir. Dönemin TRT Genel Müdürü Şenol Göka TRT Arşiv'in açılmasına yönelik olarak yaptığı açıklamada "TRT'de son derece önemli bir birikim var. (...) O hafızanın tekrar gündeme getirilmesi gerekiyordu, siyasi, kültürel ve sosyolojik açıdan. (...) Bu nostalji duygusunu uyandırmak son derece önemliydi. Geçmişle günümüz arasında bir karşılaştırma yapabilmek açısından son derece önemliydi." (Hürriyet, 2017b, 1 Nisan) sözleriyle arşivin üstlenmiş olduğu görevi vurgulamış olur. Böylelikle yaşanan nostalji dalgasından TRT de payını alır ve herkes tarafından erişilebilir olmasıyla arşivde yer alan videolar yaygın bir biçimde dolaşıma girer. İncelemenin konusunu oluşturan *Old Laik Days* hesabında TRT'den ve TRT Arşiv'den alınmış kayıtlara sıklıkla yer verilir. Bu durum Şenol Göka'nın yapmış olduğu açıklamaya paralel bir şekilde geçmiş ile günümüzün, eskinin TRT'si ile bugünün TRT'sinin kıyasını beraberinde getirir.

Televizyon yayıncılığının başlangıcı esas alındığında 1968'lerden bugüne önemli toplumsal, kültürel ve teknolojik değişimler yaşanmıştır. Ancak bu değişimlerin yanı sıra, TRT'nin yaşamış olduğu dönüşüm siyasi iktidarlardan, siyasi iktidarlarla paralel bir biçimde değişen TRT Genel Müdürlerinin düşünce yapısından bağımsız değildir. Kamu yayıncılığı ilkesinin bir gereği olarak 1961 Anayasası'nda TRT'ye özerklik tanınır ancak TRT'nin sahip olduğu özerklik 12 Mart 1971'de askıya alınır. 1971 sonrasında yapılan düzenlemelerle Anayasa'nın 133. Maddesinde TRT'ye özerklik tanınsa da bu özerklik hükümetlerin TRT'yi icraatlarının tanıtım aracı olarak kullanmasına engel olamamıştır (Özkan, 2004). TRT'nin yayın içeriğinde, yayınlanan program ve dizilerin niteliğinde iktidarların etkisi hissedilecektir. Bu anlamda kullanıcıların geçmiş ile günümüz arasında yapmış olduğu TRT kıyası, bir anlamda AKP iktidarından önceki TRT-AKP iktidarında TRT kıyası haline gelir.

2.3.1. Kültür/Sanatın Sağlayıcısı Olarak TRT

Halka haber aktarma, halkın kültür, eğitim ve eğlence ihtiyaçlarını karşılama kamu hizmetlerinin hedeflerindedir. Bu doğrultuda TRT, kültür sanatı geniş kitlelere tanıtmaya yönelik içerikler üretir. Kültür sanat aktarımının en sembolik örneği ise TRT 2 üzerinden yapılan yayınlarla gözlemlenir. Kanal sanat, edebiyat, felsefe ve müzik konularında yapmış olduğu programlarla geçmişte var olan gelişmiş kültür düzeyinin bir göstergesi haline gelir. Bu anlamıyla, TRT'ye dair kültür sanat nostaljisinin ortaya çıkmasında TRT 2 kanalı ve kanalın yapmış olduğu yayınlar belirleyicidir. Bu açıdan, TRT 2'nin 2010 yılında kapanarak yerini TRT Haber'e devretmesi önemli bir kırılma noktasını temsil eder. Ancak kanal, 2019 yılında tekrar yayın hayatına başlayacaktır (TRT, 2023).

Hesap paylaşımlarında TRT 2'ye dair içerikler incelendiğinde, 1986 yılında Doğan Hızlan'ın programına şair Cemal Süreya'nın konuk olduğu bir paylaşım dikkat çeker. Kesitte Cemal Süreya'nın *"1944 yılında Dostoyevski'yi okudum, o gün bugündür huzurum yoktur."* sözlerine yer verilir.

Görsel 30. (Old Laik Days, 2019b)

Kullanıcılar bu içerikle TRT'nin önemli bir değişim yaşadığına dikkat çekerek bu dönemi TRT'nin kültür sanata değer verdiği yıllar olarak değerlendirir.

Kullanıcı 1: Vay be eskiden TRT neymiş?

219h Yanıtla

Kullanıcı 2: TRT'nin sanata, sanatçılara kıymet verdiği yıllar.

219h 48 beğenme Yanıtla

Görsel 31. (Old Laik Days, 2019b)

Programın sunucusu Doğan Hızlan'ın bugün hala TRT2'de *Karalama Defteri* isimli bir edebiyat programı yapıyor olması kullanıcıların eski TRT'yi özlemesine engel değildir. Kullanıcıların gözlemine göre TRT, kültür sanatı yayma işlevini kaybetmiştir.

Kullanıcıların bu paylaşım üzerinden özlemle andığı 1980'ler TRT'si, döneminde ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. 1984 yılında TRT Genel Müdürlüğü görevine başlayan Tunca Toskay, 12 Eylül Darbesi sonrasında göreve gelen ilk sivil genel müdürü olacaktır. Bu dönemde öz Türkçe kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla TRT'de 205 kelimenin kullanımı yasaklanır. Turgut Özal'ın halka seslendiği İcraatın İçinden programı ise hükümet propagandasının yapıldığı gerekçesiyle muhalefetin gündemindedir (Serim, 2007:127-131).

Tüm bu tartışmaların gölgesinde, kullanıcıların eskinin TRT'sine yönelik yaklaşımları genel olarak olumludur. Kullanıcılar tarafından geliştirilen benzer bir yaklaşımı genç Fazıl Say'ın TRT2 kanalına vermiş olduğu röportajda da görmek mümkündür:

Görsel 32. (Old Laik Days, 2019c)

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Konseri'nin ardından gerçekleştirilen röportajda Fazıl Say *“Beethoven’in müziğinden seyirciler 200 yıldır çok büyük, insani manevi olgu kazanıyorsa bunun nedeni sihirdir. Bunun nedeni Beethoven’in müziği güzel, armonisi güzel olayı değil. (...) Sezen Aksu’nun bir şarkısı da güzel ama 200 sene kalacağını düşünmüyorum.”* diyecektir. Sunucu Vefa Çiftçioğlu ile karşılıklı diyaloglarla süren program Çiftçioğlu’nun Fazıl Say’a yönelttiği *“Müzikte çağdaşlık tek olgudur diyorsunuz. Bu aslında klasisizmi reddetmek anlamında değil herhalde?”* sorusu kullanıcıların beğenisini kazanır:

- Kullanıcı 1:** Oldkalitedays ♡
216h 4 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 2:** Trt de eskiden sanat konuşuluyormuş. Spikerin yorum efsane. Şimdi bu görevi yapanlar görsünde azıcık utansınlar. :(♡
216h 31 beğenme Yanıtla
- Yanıtları gör (4)

Görsel 33. (Old Laik Days, 2019c)

Vefa Çiftçioğlu da bugün hala TRT 2’de yayınlanan Konsere Doğru programında görev almayı sürdürür. Ancak kullanıcılar esas olarak aktörler üzerinden değil, TRT’nin

havası, ruhu üzerinden bir nostalji geliştirir. Bu anlamıyla, kültür ve sanat yayıncılığının sembolü olan TRT yitirilmiştir. Eski TRT “oldkalitedays”ın bir göstergesi olarak yorumlanırken kullanıcılar için TRT’nin yaşamış olduğu değer kaybı, Türkiye’nin yaşamış olduğu değişimle paraleldir.

2.3.2. TRT’nin Yerli Dizileri

Kamu yayıncılığının işlevlerinden bir diğeri de halkın eğlence ihtiyacının karşılanmasıdır. Bu amaçla TRT 1970’li yıllardan itibaren program çeşitliliğini arttıracaktır. Elinde video kayıt cihazı bulunmayan TRT ilk drama yapımlarını *Televizyon Oyunu* adlandırmasıyla tiyatro oyunlarının ekranlardan canlı bir şekilde verilmesiyle gerçekleştirir. Türk televizyon tarihinin ilk drama yayını olarak 1968’te ilk Türk tiyatro oyunu olan Şinasi’nin Şair Evlenmesi oyunu seçilir. Yine bu dönemde konserler ve tiyatro programları televizyondan canlı olarak yayınlanır (Serim, 2007:58-59). 1970’lerle birlikte, TRT ekranlarında yabancı diziler sıklıkla gösterilmeye başlanır. *Kaçak* ve *Dallas* gibi ithal diziler izleyiciler üzerinde büyük etki yaratırken TRT’nin kendi yapımı olan *Kaynanalar* (1974) ve *Aşk-ı Memnu* (1975) dizileri ise Batı kalibresinde işler üretme hissini vermede etkili olur (Öztürkmen, 2018:3-4). Türkiye’nin kendi özgün dizi kültürü yaratması açısından önemli bir başlangıç noktası olan 70’li yıllardan 90’lı yıllara doğru yaklaşırken özel televizyonculuğun ortaya çıkmasıyla diziler arasındaki çeşitlilik artacaktır. Bu dönemden itibaren TRT özel televizyonların getirmiş olduğu çok sesliliğe uyum sağlamak için yapımlarını çeşitlendirir. Bu yıllarda ortaya çıkan dizilerinden bazıları hafızalarda kalıcı yer edinir ve bugün bile popülerliğini korumaya devam eder. Benzer bir eğilimle *Old Laik Days* hesabında yer alan TRT dizilerine ait paylaşımların da 90’lı ve 2000’li yıllarda yayında olan yapımlar olduğu görülür.

1989-2002 yılları arasında yayınlanan *Bizimkiler* dizisi Türkiye’nin en uzun soluklu dizilerindedir. 216 bölümüyle başlangıcından 1994’e yılına kadar TRT’de yayınlanan dizi, final yaptığı 2002 tarihine kadar Star TV ve Show TV’de yayın hayatını sürdürür. Bir ailenin, komşularıyla ve geniş ailesiyle olan ilişkilerini konu alan dizi gündelik yaşamdan izler taşır. Apartman yaşamında yer alan karakterlerin karikatürize edildiği bu dizide, her insanın kendi yaşamından izler bulabileceği olaylar konu edilir. 1994

yılından 2002 yılına kadar olan 8 senelik bir zaman aralığında yayınlanmasıyla dizi geniş bir takipçi kitlesine sahiptir.

Görsel 34. (Old Laik Days, 2021f)

Dizinin kullanıcılar üzerinde yarattığı nostalji en genel haliyle eskinin güzelliğine duyulan özlem şeklindedir. Bu noktada yaşanan yozlaşma; sadece kurumlarla, kişilerle sınırlı değildir. Eski bütünüyle güzeldir ve artık geride kalmıştır. Bu anlamıyla dizi belirli bir dönemin değil, bütünüyle eskinin hatırlatıcısı olarak işlev görecektir. Kullanıcılar için eski güven ve güzellikle kodlanır. Bu nedenle *Bizimkiler* üzerinden geliştirilen nostalji TRT'nin yaşadığı dönüşüm üzerinden değil; daha çok eski yaşam tarzının, eski güzelliklerin kaybedildiği üzerinden şekillenir. Bu durum *Bizimkiler* dizisinin gerçek hayatla kurduğu yakınlıktan kaynaklanır. Öyle ki dizinin kurgusal niteliği geri planda kalır, dizi gerçeğin bir yansıması ve eski güzel günlerin göstergesi olarak işlev görür.

Old Laik Days hesabının paylaşımlarında sıklıkla yer verdiği TRT dizilerinden bir diğeri ise *Şaşıfelek Çıkmazı*'dir. 1996-2001 seneleri arasında belirli aralıklarla 63 bölüm süren dizinin konusunu yine bir mahalle hikayesi oluşturur. Ancak *Şaşıfelek Çıkmazı* dizisinin öne çıkan özelliği dizide yer alan güçlü kadın karakterlerdir. Dizinin *Old Laik*

Days hesabı tarafından sıklıkla paylaşılan sahnesinde Aysel, Saadet ve İnci'nin bir masada beraber içki içtikleri görüntüler yer alır.

Görsel 35. (Old Laik Days, 2022e)

Kullanıcılar paylaşımın altında eski güzel günleri, eski güzel TRT'yi, eski Türkiye'nin güzelliğini beraber anarlar. Bu anlamıyla bir masada içki içen üç kadının yer aldığı dizi sahnesi, eskinin hatırlatıcısı olarak işlev görür.

Kullanıcı 1: Eski Güzel günler eski güzel TRT
69h 1 beğenme Yanıtla

Görsel 36. (Old Laik Days, 2022e)

Ortaya çıkan nostalji bugün TRT'de hatta özel televizyonlarda bile böyle bir sahnenin yayınlanmasının mümkün olmamasıyla bağlantılıdır. RTÜK'ün içkiyi özendirici yayımlara müdahale kararıyla 2008 yılından itibaren ekranlarda alkole yönelik bir sansür mekanizması geliştirilir (Milliyet, 2008, 24 Ağustos). Bu anlamıyla, *Şaşıfelek Çıkmazi* dizisinden alınan bu kesit televizyonlarda içkinin görünür olabildiği eski Türkiye'nin ve eski TRT'nin hatırlatıcısı olacaktır. *Şaşıfelek Çıkmazi* dizisinin TRT Arşiv ile olan ilişkisi ise karışıktır. TRT başlangıçta dizinin tüm bölümlerini arşivine yüklerken daha

sonra bu bölümleri kullanıcıların erişimine kapatır. Dizinin neden arşivden kaldırıldığına dair TRT tarafından yapılan bir açıklamaya rastlanmazken sayfa kullanıcıları TRT'nin bu tutumunu eleştirir:

Kullanıcı 2: Diziye ara sıra yeniden izleyip mutlu oluyordum. Şuncacık mutluluğu çok gördüler. Youtube sana laflar hazırladım, TRT senin de alacağın olsun

69h 1 beğenme Yanıtla

Görsel 37. (Old Laik Days, 2022e)

Hafıza işlevi görmesi hedeflenerek kullanıma açılan TRT Arşiv'in *Şaşıfelek Çıkmazı* dizisini hafızasının dışarısında konumlaması bir anlamda, hafızanın seçiciliğini gösterir. Bu anlamıyla, *Old Laik Days* hesabı TRT Arşiv'in hafızasının dışında bırakmış olduğu *Şaşıfelek Çıkmazı* dizisini sahiplenerek takipçilerine hatırlatır. Bu örnek üzerinden, farklı belleklerin ve nostaljilerin varlığı bir kez daha gözlemlenmiş olur. Farklı hafıza mekanları kendi aidiyetleri içerisinde belirli öğeleri öne çıkarıp belirli öğeleri unutacaktır.

Kullanıcı 3: Osmanlı'ya katılmadan önce TRT

13h 55 beğenme Yanıtla

— Yanıtları gör (2)

Görsel 38. (Old Laik Days, 2022e)

Paylaşımaya gelen yorumlarda dizi, TRT'nin yapmış olduğu güncel dizilerle kıyaslanır. Bu noktada bir kullanıcının yapmış olduğu “*Osmanlı'ya katılmadan önce TRT*” yorumu dikkat çekicidir. TRT, son dönemlerde *Bir Zamanlar Osmanlı (2012)*, *Diriliş Ertuğrul (2014)*, *Filinta (2014)*, *Payitaht Abdülhamit (2014)*, *Alparslan: Büyük Selçuklu* dizileri gibi Selçuklu ve Osmanlı dönemini anlatan yapımlara ağırlık vermektedir. Bu diziler başka bir nostalji türü olarak neo-Osmanlıcılığın bir yansıması olarak yorumlanabileceken yeni ve eski çatışmasını kuvvetlendirir. Bu açıdan, TRT tarafından yapımlarına ağırlık verilen Osmanlı dizileri kurumun eski halini özleyenler için bir eleştiri kaynağı olacaktır. Bu dizilerin TRT'nin yayın akışı içerisinde dikkate değer bir hacme sahip olması hükümetin TRT üzerindeki kontrolünün artmasıyla ilgilidir. 2012 yılı sonrasındaki dönemde TRT'nin yapmış olduğu Osmanlı dizileri

AKP'nin Osmanlı geçmişini vurgulayan siyasi söyleminin tamamlayıcısı olarak işlev görecektir (Çevik, 2019:237).

Paylaşımlarda kendisine sıklıkla yer edinen başka bir dizi 2000 yılında yayınlanmaya başlanan, 4 şehirli kadın öğrenci ile 2 taşralı erkek öğrencinin bir ailenin evinde beraber yaşamasını konu alan *Yedi Numara* dizisidir. Aşağıda dizinin en çok paylaşılan sahnelerinden biri olan öğrencilerin hep bir ağızdan “*Her şey pahalı çok pahalı.*” şarkısını söyledikleri kesit yer alır. Dizinin 54. Bölümünde yer alan sahne 2001 yılına denk düşerken öğrencilerin bu dönemde yaşanan ekonomik krizi “Her şey pahalı çok pahalı.” şarkısı ile eleştirdikleri görülür.

Görsel 39. (Old Laik Days, 2019d)

Kullanıcıların bu sahneye reaksiyonları ise pahalılığın TRT’de gündeme getirilebiliyor olmasıdır. Kullanıcılar arasındaki genel kanı, bugünün TRT’inde bu türden bir eleştirinin yayınlanamayacağı yönündedir:

- Kullanıcı 1:** Sene 2001 krizi heralde
203h Yanıtla
- Kullanıcı 2:** Şimdi bunu TRT yap bakalım nasıl koyuyorlar kapının önüne
203h 59 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 3:** TRT'nin gerçekten TRT olduğu zamanlar...
203h 150 beğenme Yanıtla

Görsel 40. (Old Laik Days, 2019d)

Paylaşımlarda konu edilen üç dizinin de ortak noktası hayatın olağan akışı içerisindeki olayları konu edinmesiyle bu dizilerin gerçekle kurduğu bağın sağlam olmasıdır. Bu noktada *Bizimkiler* dizisi doğrudan eskinin güzelliğini hatırlatırken *Şaşıfelek Çıkmazı* ise kendilerine dayatılan yaşam tarzını reddeden kadınların hikayelerinin bir zamanlar TRT’de yayınlanabildiğini göstergesi olarak yorumlanır. Son olarak, *Yedi Numara* dizisiyle ülkede yaşanan ekonomik krizin TRT’de yayınlanan bir dizi üzerinden konuşulabildiği hatırlanır. Bu pratikler karşısında kullanıcılar eski Türkiye’nin TRT’sine karşı bir nostalji geliştireceklerdir.

2.3.3 TRT ile Sokak Röportajları: Türkçe’nin Doğru Kullanımı Hassasiyeti

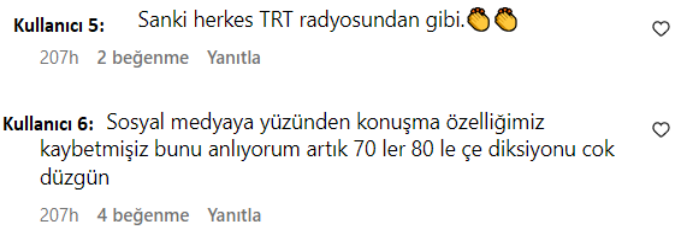
Bugün bir fenomen haline gelmiş sokak röportajlarının köklerini TRT Arşiv tarafından yayınlanmış olan kayıtlarda bulmak mümkündür. Sokak röportajları sıradan insanlara kendini ifade etme hakkını tanır. Bugün geçmişin sokak röportajlarını izlemek insanların hayata dair fikirlerine, gündelik dertlerine, giyim tarzlarına ve dili kullanım biçimlerine dair pek çok göstergelyi işaret eder. Bu anlamıyla röportajlar gündelik ve sıradan olanın hafızasını sunar. Bu hafızanın oluşumuyla, geçmiş ve bugün arasında bir kıyas yapılması kaçınılmaz hale gelir.

Old Laik Days hesabının paylaşımlarında da sıklıkla TRT Arşiv’den alınmış sokak röportajlarına rastlanılır. Bu röportajlar belirlenen soruların sokaktaki insanlara sorulmasıyla gerçekleştirilir.

Görsel 41. (Old Laik Days, 2019e)

Sayfa paylaşımlarında yer alan ilk sokak röportajının konusu enerji tasarrufudur. Farklı yaş gruplardan insanlara enerji tasarrufu ile ilgili sorular sorulurken kendisini apartman yöneticisi olarak tanıtan bir kişinin konuşma tarzı ve tavırları kullanıcılar tarafından dikkat çeker. Muhabirin “*Siz kendi evinizde enerji tasarrufu konusunda bir şeyler yapıyor musunuz?*” sorusuna “*Ben bir apartman yöneticisiyim, Enerji Bakanlığının çıkarmış olduğu yönetmelik doğrultusunda ısı kaybını en az düzeye indirme gayretine biz de katılmış bulunuyoruz.*” cevabını veren kişinin kullanmış olduğu Türkçe kullanıcıların dikkatini çeker.

Görsel 42. (Old Laik Days, 2019e)

Türkçe'nin doğru kullanıldığı övgüsü apartman yöneticisiyle sınırlı değildir, röportajların katılımcılarının genelinin Türkçesi sayfa kullanıcılar tarafından takdirle karşılanır. Kullanıcılara göre bugün akıcı ve doğru Türkçe kullanımı kaybedilmiştir.

Görsel 43. (Old Laik Days, 2019f)

Benzer yorumların bulunduğu bir başka içerik, 1981 yılında gerçekleştirilen bir röportajda “Ne tür müzik dinliyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtların yer aldığı bir kesittir. Bu sorunun cevapları Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği arasında şekillenir.

- Kullanıcı 4:** Herkes ne diyeceğini, neden dinlediğini neden sevdiğini söyleyebiliyor bu kaçınıcı seviye ❤️
215h 8 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 5:** Bu milletin umutlarına,konuşmasına,müzik zevkine yaşama biçimlerine Sevinçlerine ne yapmışlar ya
215h 2 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 6:** Çok adablı kelamlı konuşmaları var şimdilerde böyle bir şey mümkün değil
215h Yanıtla

Görsel 44. (Old Laik Days, 2019f)

Kullanıcılar geçmişin insanların bugüne kıyasla daha kibar oldukları konusunda hemfikir gözükürken kaybedildiği düşünülen değerlere dikkat çekerler. Kullanıcılar arasında kibar, görgülü ve Türkçe'yi doğru kullanan insanların ne zaman kaybedildiğine dair ortak bir çıkarım bulunmaz. Ancak eskinin TRT'si kibar ve görgülü insanların göstergesi haline gelecektir. İronik bir biçimde, Ömer Serim Türkçe'deki yozlaşmanın sebebini TRT yayınlarıyla açıklar. Serim, televizyonun ilk yıllarında konuşulan Türkçe'nin anlaşılır bir Türkçe olduğunu vurgularken TRT'nin "televizyon Türkçesi" kavrayışıyla dilde aykırılık yarattığına dikkat çeker. Serim'e göre yabancı dizilerin yetersiz çevirmenler tarafından çevrilmesi, yabancı deyimlerin Türkçe'ye aktarılması büyük dil bilgisi hatalarına neden olur. 1990'lı yıllarda özel televizyonlar daha isimlerinden başlayarak dil kirliliğine neden olurken bu televizyonların spikerleri dil kirliliğine yol açacaklardır (Serim, 2007:17-18).

Kullanıcılar bir zamanlar kibar ve görgülü insanların olduğu konusunda uzlaşmıştır. Kibar ve görgülü insanlar ne zaman kaybedilmiştir? Doğru ve akıcı Türkçe'nin kullanımı ne zaman sona ermiştir? Bu sorulara dair yanıtlar görünür değildir. Bu türden bir nostalji, güncel olanın karşısında eskinin değerlerine ezici bir üstünlük tanır ve tartışmasız olarak bir zamanlar bu değerlerin insanların geneline hakim olduğu varsayımına dayanır. Bu anlamıyla, ortaya çıkan nostalji geçmişi güzellikleriyle çağıran basit nostalji olacaktır.

2.4. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Hesabın paylaşımları ve kullanıcı yorumları incelendiğinde, Cumhuriyet'in değerleriyle eskinin değerlerinin birleştiği görülür. Bu değerlerin yitirildiğinin düşünülmesi ise nostaljiyi beraberinde getirir. Bu nostaljinin kapsadığı dönem, hesabın takipçilerinin büyük çoğunluğunun tanıklık ettiği bir zamanı işaret etmez. Erken Cumhuriyet dönemini altın çağ olarak kabul eden haliyle nostalji, bir daha erişilmesi mümkün olmayan, uzak bir dönemi işaret eder. Bu anlamıyla benimsenen altın çağ, tarih içerisinde bir istisnayı temsil eder. Bu sebeple, kullanıcılar arasında geçmişi yeniden inşa etme fikri tekil örneklerle sınırlıdır. Kullanıcılar geçmişi bütünüyle yeniden elde etmenin mümkün olmadığını düşünürken o dönemden bugüne kalan değerlerin sahiplenilerek korunması konusunda reaksiyon gösterirler. Bu anlamıyla ortaya çıkan

nostalji, düşünsel ve yeniden kurucu nostalji kavramları arasında geçişkenlik gösterir. Yas ve geçmişin değerlerine sahip çıkarak bu değerleri geleceğe taşıma arzusu bir aradadır.

Mizahın canlılığı, kültür ve sanat göstergeleri, siyasi hoşgörü, özgürlük ortamı, Türkçe'nin doğru kullanımı gibi kıstaslar üzerinden gelişen nostalji ise geniş bir dönemi kapsar. Bir diğer yandan, bu değişikliklerin ortaya çıkmasında etkili olan belirli olay ve aktörleri net olarak kestirmek güçtür. Bir zamanlar sahip olduğu düşünülen hoşgörünün ve Türkçe'nin doğru kullanımının ne zaman yitirildiği sorusuna yanıt verilemez. Bu anlatı, geçmişin bütün ve kusursuz olduğu yaklaşımını besler. Geçmişe yönelik çizilen bu olumlu tabloya karşı çıkan kullanıcı yorumlarına rastlanılır. Ancak bu yorumlar sayıca sınırlı olması ve genel anlatıyla uyumsuzluğu nedeniyle pek dikkat çekmez. Çalışma, *Old Laik Days* hesabının ve kullanıcılarının belli ortaklıklardan hareketle bir arada ortak bir nostalji ürettiği kabulüne dayanır. Ancak belirli örneklerde bu ortaklığın siyasi ve sosyal kimlikler açısından bütünüyle bir uzlaşmayı içermediği görülmüştür. Bu anlamıyla geçmiş birleştiricidir, ancak incelenen örneklerden de gözlemlendiği üzere kullanıcıların durumlara ve olaylara karşı yaklaşımları birbirinden farklılık gösterebilir. Bu farklılığın ortak bir zeminde birleşmeyi mümkün kılması ise, bugüne karşı duyulan hoşnutsuzluktan ve bu hoşnutsuzluktan beslenen nostaljiden kaynaklanır.

3. BÖLÜM

BİR ÜTOPYA OLARAK 90'LI YILLAR VE ERKEN 2000'LER: OLD LAİK DAYS'İN ESKİ TÜRKİYESİ

Türkiye 2023 Genel Seçimlerine giderken Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan seçmenlere “Bu seçimlerde sadece adaylar arasında tercihte bulunmayacağız. Vereceğimiz oyla eski Türkiye ile yeni Türkiye arasında çok önemli bir tercih yapacağız” (Independent Türkçe, 2023, 15 Ocak) sözleriyle seslenir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, bir başka konuşmasında “Bizim yeni Türkiye özlemimiz ise tıpkı Gazi Mustafa Kemal’in kastettiği 23 Nisan 1920 Türkiye’sidir” (Diken, 2014, 10 Kasım) sözlerine yer vermesiyle eski Türkiye ve yeni Türkiye arasındaki ayrımı muğlaklaştırır. Bu açıdan eskinin nerede bittiğini ve yeninin nerede başladığını belirlemek güçleşir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın söylemlerinde eski/yeni kıyasına sık sık başvurduğu görülürken “eski Türkiye” Erdoğan’a muhalif olanlar için de bir referans haline gelecektir. Yeninin karşısında eski olumsuz bir anlama sahip olabilecekken mevcut koşullara karşı sığınılacak bir liman halini alır. Farklı zihinlerde farklı eski Türkiye resimlerini hatırlatan yeni Türkiye söylemi “biz/onlar” ayrımını besler. O halde, “Eski Türkiye köhnemiş olan mıdır yoksa özlenen midir? Eski Türkiye ve yeni Türkiye arasındaki ayrılık ne zaman doğmuştur?” sorularının izlerini sürmek gerekir. Cabas, eski Türkiye’nin izlerini sürerken “Biz buraya nasıl geldik?” sorunu yanıtlamanın zorluğunu vurgularken bu sorunun izlerini sürerek bir hafıza yolculuğu yapmayı önerir (Cabas, 2017:19).

Eski Türkiye-yeni Türkiye arasındaki kırılma noktasını Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara geldiği 2002 yılından başlatmak yaygın bir eğilimdir. Öyle ki Mirgün Cabas, 2017 yılında yayımladığı kitabına “2001 Eski Türkiye’nin Son Yılı” ismini verir. Bu türden bir ayrım, AKP’nin iktidara sahip olduğu tarihi bir eşik olarak almasıyla biçimsel bir ayrımı içerisinde barındırır. *Old Laik Days*’in paylaşımlarında ve kullanıcı yorumlarında bu biçimsel ayrılık genel olarak benimsenirken yer yer 2000’li yılların ilk 10 senesine olan özlemin de kullanıcılar arasında karşılık bulduğu görülür. Rıfat N. Bali, 1980’li yılların kültürel yaşamına odaklandığı *Tarz-ı Hayat*’tan *Life Style*’a isimli

kitabının devamı olarak “Life Style’den Yeni Türkiye’ye: Yeni Binyıl’ın Türkiyesi’nden Manzaralar 2001-2021 kitabını yayımlar. Mirgün Cabas’a benzer bir biçimde Rifat N. Bali de yeni Türkiye kavramsallaştırmasını AKP’nin iktidara geldiği 2002 yılına referans verir bir biçimde kullanır. “ ‘Yeni Türkiye’de artık yeni seçkinler, yeni muktedirler ve yeni bir hayat tarzı var. ‘Beyaz Türklerin’ egemen oldukları ‘Eski Türkiye’nin’ muktedirleri bu kere nefsi müdafaada.” (Bali, 2021:21) Ancak eski Türkiye’den yeni Türkiye’ye yaşanan değişim bir anda olmamıştır, değişim belirli süreçleri gerektirir. Bu nedenle eski ve yeni Türkiye’nin işaret ettikleri daha en başından belirli kafa karışıklıklarını içerir.

3.1. ÖZEL TELEVİZYONLARIN GETİRDİĞİ İMKANLAR, TÜRKÇE POP VE CİNSELLİK PATLAMASI

“Televizyondan önce aileler arasında nazik ziyaretler yapılırdı. (...) herkes ortak bir alemin parçası olurken; bu ziyaretler, televizyon seyretme seanslarına dönüştü. (...) Mahallede herkesten önce televizyon aldıkları için kurumla gezinen ailelerin evleri, televizyon seyretmeye gelen komşularla, ahablarla, habersiz gelen akrabalarla dolup taşmaya başladı. Ortak alemin parçası olma hali ortadan kalktı, herkes televizyonu rahatça görebileceği bir yere yerleştirip televizyonun yarattığı alemde kaybolmayı tercih etti.” (Tunç, 2018:104-105)

Ayfer Tunç’un televizyon öncesine dair bu nostaljisi, 1970’li yıllarda televizyonun gündelik hayat pratikleri üzerinde yaratmış olduğu değişime dikkat çeker. Ona göre, ortak alemin parçası olma hali televizyonun evlere girmesiyle ortadan kalkmıştır. Bir diğer yandan, kitleselleşmesiyle televizyonun kendi alemini yaratması ve kişiler arasında ortaklık kurması kaçınılmaz olacaktır. Televizyon yayıncılığının uzun yıllar TRT’nin tekelinde olması, seyirciler arasında kurulan ortak alemin kuvvetlendirecektir. Ancak 90’lı yıllarda, televizyon artık hemen her evde kendisine yer edinmişken seyirciler arasında kurulmuş olan tek ortak alem, özel televizyonların ortaya çıkmasıyla sarsıntıya uğrar. Böylece 90’ların televizyon kültüründe farklı ortak alemlerin birlikteliğini görmek mümkündür.

Doğan Gürpınar (2002:48) 90’lı yıllarda televizyonun yaşadığı dönüşümü “80’lerin fonu zihinlerde renksiz ve donuk TRT ile kazanmışken, 90’lar özel televizyonun curcunalı renkliliği ile kafalarda canlanır.” sözleriyle açıklar. Şüphesiz ki çocukluk

beraberinde renkliliği getirir. Ancak 90'lı yıllar televizyonunun ana karakteristiğini kuralsızlık belirleyecektir. Bu kuralsızlık daha en başından, özel televizyonun kurulması aşamasında bile kendini gösterir. Türkiye'de özel televizyonculukla ilgili tartışmalar 1980'lerin ikinci yarısından itibaren başlar. Bu gelişme dünyadaki tartışmalarla da paraleldir. 1980'li yıllar Batı Avrupa'da da televizyondaki devlet tekelinin tartışıldığı senelerdir (Yılman, 2005:178). 1989 yılında yasalara göre özel televizyon yayıncılığı yapmak suçken Cumhurbaşkanı Turgut Özal, yurtdışından Türkçe televizyon yayıncılığı yapılmasının önünde bir engel bulunmadığına dikkat çekerek özel televizyonculuğun önünü açmış olur. Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal ve Cem Uzan Almanya'dan kiraladıkları uydu ile PTT'nin desteğini alarak Magicbox Star 1 kanalını kurar. TRT yasal boşlukla yayın hayatına başlayan Magicbox Star 1'i dava eder ancak kanal yayın hayatına devam eder (Özlü Çevik, 2014, 19 Aralık). TRT ve Star 1 arasındaki bu çekişme bir anlamda eski ve yenin çatışmasıdır: Yıllardır sıkı kuralları ile özdeşleşmiş olan TRT'nin karşısında varoluşunu kuralsızlığından alan Star 1 konumlanır. Nitekim ortaya çıkan kuralsızlığı kurallara uydurmak için gerekli çalışmalar yürütülecek, 1993 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile radyo ve televizyon yayınları üzerindeki kamu tekeli ortadan kaldırılacaktır. Bu gelişmeyi 1994 yılında Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun kurulması takip eder (RTÜK, 2022). Star 1'in kurulduğu 1990 yılı ve bir denetim mekanizması olan RTÜK'ün kurulduğu 1994 yılları arasındaki süreç, televizyonlardaki kuralsızlık dönemidir. Çaplı ve Dündar, bu dönemi kural tanımaz çocukluk çağı olarak tanımlarken dönemin yeni radyo ve televizyon düzeninin altyapısını belirlediğine dikkat çekerler (Çaplı & Dündar, 1996:1386).

Tekliğin ortadan kalkması, demokratikleşme ve yeni ifade alanlarının ortaya çıkmasıyla özdeşleştirilir. Öyle ki bu dönemde "Konuşan Türkiye" sloganı sıkça vurgulanır hale gelir. Ancak medyanın piyasalaştığı bu dönemde kanallar arasındaki rekabet de göz ardı edilmemelidir. Yüksek reytinglere ulaşarak reklam gelirlerinden yüksek paylar elde etmek kanalların esas hedefi haline gelecektir. Kamu yayıncılığı anlayışının geride kaldığı bu dönemde, kanallar alışılmışın dışında içeriklere imza atacaktlardır. Yılman bu dönemin içerik anlayışının acayıpık, banallık, a-tipiklik, skandal yaratma yeteneği gibi kriterlerle belirlendiğine dikkat çekerken bu kriterlerin kısa sürede şöhrete ulaşan televizyon ünlülerini yarattığını belirtir (Yılman, 2005:172).

Old Laik Days hesabının paylaşımlarında 90'ların televizyonuna ait paylaşımlar, içeriklerin büyük çoğunluğunu oluşturur. Dönemin televizyon programları, reklamlar, müzik klipleri sayfa tarafından sıklıkla paylaşılacak, kullanıcılar bu paylaşımlara yoğun ilgi gösterecektir.

3.1.1. Haberin Magazinleşmesi, Magazin Haberleri

“Türkiye’de televizyonların gerçekten eğlenceli olduğu bir dönem vardı. (...) Tahammül edebilenler için haber programlarının bile kendine göre bir neşesi vardı. Yerli diziler ekranın tek hakimi değildi. Kanallar tek diziyile akşam ve gece kuşaklarını kapatmıyordu.” (Cabas, 2017:459) TRT’nin katı ve kuralcı haberciliğinin karşısına özel televizyonların neşeli haberciliğinin konumlanması 90’lar televizyonculuğunun bir gelişmesidir. Dönemin iki büyük özel kanalı daha isimleriyle dönemin ruhuna dair bir fikir sunar: Star ve Show. Starların ve showların egemen olduğu 90’lar çağı hemen her şeyi magazinleştirecektir. Dönemin reyting ve kar odaklı yaklaşımı haber bültenlerini şekillendirirken sansasyonel yayıncılık anlayışı pek çok bülten için öncelikli hedef haline gelir (Arık, 2013:94). TRT’nin yıllardır ciddiyetle sürdürmüş olduğu habercilik, özel kanallarda magazinle harmanlanarak izleyiciye sunulur. Bu süreç haber show’a dönüştürülerek yıllardır takınılmış olan spiker ciddiyetinin bir kenara bırakılmasını içerir. Yeni dönemde TRT’nin haber spikeri anlayışının yerini ise haberi yorumlayarak izleyicisine sunan, haber bülteni üzerinde ağırlığı olan “anchor-man”ler alır. İzleyicilerin haber tercihleri ise anchor-man’ler doğrultusunda şekillenir hale gelir (Çaplı & Dündar, 1996:1385). Bu açıdan haberin içeriği ikinci plana atılacak, hangi haber programının tercih edileceğinde anchor-man’ler belirleyici olacaktır. Bu dönemde Ali Kırca, Reha Muhtar, Gülgün Feyman, Mehmet Ali Birand, Zafer Kiraz, Defne Samyeli gibi spikerler geniş etki alanına sahip olacaklardır.

Televizyonun ünlü anchor-man’lerinden olan Reha Muhtar, *Old Laik Days* hesabının paylaşımlarında da kendisine yer edinir. Show TV’nin anchor-man’i olan Reha Muhtar bu dönemde geniş bir şöhrete ulaşır. Söz konusu şöhret ise onun habercilik ve yorumculuk stilini doğrudan etkiler. Nitekim sayfada yer alan bir paylaşımda Reha

Muhtar *Bu Akşam Ölüüm* şarkısıyla insanları ölüme sürüklediğini düşündüğü Murat Kekilli'ye şu sözlerle seslenecektir: *“Bana bak Kekilli. Kendine iyi bak, insanlara örnek ol. Sakın böyle insanların ölümleriyle intiharlarının üzerine ticari kaygılar gütmeye kalkma.”*

Görsel 45. (Old Laik Days, 2022f)

Paylaşım dönemin haberciliğinde magazin etkisine somut bir örnektir. Haberin magazinleşmesi, kanallar arasındaki rekabetin bir sonucudur. Bu rekabet, haberciliğin etik değerlerin bir kenara bırakılmasına yol açacak, insanların mahreminin televizyon ekranında sergilenmesiyle son bulacaktır. Bugün bile Reha Muhtar haberciliğinin örnekleri hatırlanır. Ortaya çıkan bu yeni habercilik anlayışında adli vakanın konusu olan insanlar, ekranlar önünde konuşmaya zorlanır. Bu anlayış doğrultusunda kanalların işi adli olayların parçası olan kişileri kaçırmaya kadar götürdükleri görülür (Cabas, 2017:467). Hesabın paylaşımında yer alan bu kesitte yer alan olayın haber ve etik değeri tartışmalıdır ancak içerik hem olayın konusu hem de Reha Muhtar'ın üslubuyla kullanıcılar açısından ilginçleşir. Bir diğer yandan, böylesine basit bir konunun haber bülteninde kendisine yer bulması kullanıcıların döneme ilişkin yanılığa kapılmasına neden olur. Örneğin bir kullanıcı bu dönemdeki “tek derdin” Murat Kekilli'nin yapmış olduğu şarkıyla gençleri intihara sürüklemesi olduğunu öne sürer:

Kullanıcı 1: Keşke o günlere dönsek de tek derdimiz bu şarkı olsa!

65h 80 beğenme Yanıtla

— Yanıtları gör (6)

Görsel 46. (Old Laik Days, 2022f)

Kullanıcıların arasında Reha Muhtar'ın üslubunu eleştirenler olacaktır ancak kullanıcıların büyük çoğunluğu Reha Muhtar'ın Murat Kekilli'ye olan serzenişinde özlenecek unsurlar bulur.

Haberin magazinleşmesi haber bültenleriyle de sınırlı kalmaz. Adli olayları konu alan reality show'lar 90'lar televizyonunda önemli bir yer kaplar. Binark ve Çelikcan reality showları iki kategori altında sınıflandırmayı önerir. Bunlardan ilki, kazaların ve intiharların konu edildiği toplumsal denetim metinleridir. İkinci kategorideki reality showlar ise popülist metinler olarak adlandırılırken bu showlarda toplumdan dışlanmış olan kişileri, topluma kazandırmaya yönelik çözümler aranır (Binark & Kılıçbay, 2004:75). Türkiye'nin ilk reality show'u olan *Sıcağı Sıcağına*, Haluk Bilginer'in sunumuyla 1993 yılında yayın hayatına başlar. Yılman, *Sıcağı Sıcağı* programı ekibinin kurduğu telsiz sistemiyle İstanbul'da yaşanan bütün olayları inceleyerek ilginç bulduğu olaylara hemen bir ekip gönderdiğine dikkat çeker (Yılman, 2005:211). Ancak *Sıcağı Sıcağına*, göstermiş olduğu şiddet görüntüleriyle televizyonlardaki denetimsizliğin sert bir örneğidir. Kullanıcılar için bu paylaşım hatırlatıcı görevi görürken program olumlu hisler uyandıran nostaljik bir unsur olmanın ötesinde, vahşeti görünür kılan ve dönemin çocukları üzerinde travmatik etkilere sebep olan bir unsur olarak hatırlanır.

Görsel 47. (Old Laik Days, 2019g)

Öyle ki bu program karşısında bugün kısıtlayıcı tavrıyla tanınan RTÜK'ün bile gerekli olduğu sonucuna varılır. Diğer içeriklerin aksine, *Sıcağı Sıcağına* programı 90'ların kurlsız televizyonculuğunun yol açtığı problemlerin bir yansıması olarak yorumlanır.

Kullanıcı 2: bir neslin karamsar ve umutsuz yetişmesine sebep olan program rtük işe yaradığı tek yer ...
206h 3 beğenme Yanıtla

Görsel 48. (Old Laik Days, 2019g)

Reality Show dalgası *Sıcağı Sıcağına* ile sınırlı kalmaz, formatlar farklı içeriklerle çeşitlenir. Bu dönemde büyük ölçüde yabancı yapımlardan uyarlamalara başvurulsa da yapımcılar Türkiye izleyicisinin duygularını harekete geçirecek teknik ve temaları birleştiren özgün bir biçem ortaya koymakta başarılı olmuştur (Binark & Kılıçbay, 2004:74). Yarışmacıların elenmeden 100 gün bir evde kalmaya çalıştıkları *Biri Bizi Gözetliyor* formatı yayınlandığı dönemde oldukça ses getirir. Öyle ki RTÜK Üst Kurulu Başkanı Nuri Kayış programın ekranı kocaman bir anahtar deliğine, izleyicileri röntgenciye, programın yarışmacılarının ise deney farelerine dönüştüğünü vurgular

(Cabas, 2017:459). Ancak şaşırtıcı bir biçimde bu programa dair paylaşımlar *Old Laik Days* hesabında sınırlı düzeydedir.

Haberin magazinleştiği, reality showların ortaya çıktığı bu dönemde doğrudan magazin içeriği yapmayı amaçlayan programların da sayısı artar. Bu artışla 90'lar kendi magazin kültürünü oluştururken dönemin magazin olaylarının konu edildiği içerikler bugün bile ilgiyle takip edilir hale gelir. Magazin olaylarını siyasi ve sosyolojik bir bakış açısıyla ele alan *Şokopop* isimli Youtube kanalına gösterilen ilgi bu durumun somut bir örneğidir. Gürpınar 90'ların magazinine olan ilginin nedenini açıklarken güncel magazin kamusal alandaki konumunu tartışır: “Bu dönemin ‘magazin gündemine’ ilginin kaynağı AK Parti iktidarının magazin olarak kapsanan içeriği kamusal alanda görünmez kıldığı, ana akımdan dışlandığı ve izin verileni de ehlileştirdiği bir ortamdaki nostaljik meraktı.” (Gürpınar, 2022:82) Gürpınar'ın bu saptamasının televizyonu kapsadığı görülür. 90'ların kuralsızlığı ile magazin olayları, polemikler ve kavgalar televizyonda kendisine yer edinebilmiştir. Bugün yine gündüz kuşağında farklı magazin programlarının yayınlandığını görmek mümkündür ancak Gürpınar'ın dikkat çektiği gibi bu programlar belirli filtrelerden geçirilerek yayınlanır. Yine 90'lardan farklı olarak bu programlar haberi verme değil, haberi yorumlama görevini üstlenir. Magazin haberleri daha çok sosyal medya aracılığıyla yayılır.

90'ların magazinine yönelik ilginin yansımaları *Old Laik Days* hesabında da görmek mümkündür. Ancak hesapta magazin programlarına olan nostaljik ilgi, sosyal medyanın geri kalanına kıyasla sınırlı düzeydedir. Bu durum, magazin yaratabileceği nostalji karşılığı ile beraber düşünülebilir. Sayfada 90'ların sembol magazin programlarından biri olan Televole'nin tanıtımının paylaşıldığı görülür. Futbol magazini olarak başlayan Televole programı, futbolcuların da kendisine yer edindiği bir magazin programı halini alır. Kanal D'de başlayan program, Show TV ve Star'da da yayınlamasıyla kanallar arasında ortak bir program türü haline dönüşür (Cabas, 2017: 468-469). Ancak daha önce de belirtildiği gibi, sayfada Televole içeriklerinden çok tanıtım filmlerinin, jeneriklerinin paylaşıldığı görülür.

Görsel 49. (Old Laik Days, 2019h)

Kullanıcıların magazine olan özleminin yanında, magazin yaygınlaşmasının yaratmış olduğu problemlere de değinen yorumlara rastlanılır. Bu anlamıyla, nostalji içerisinde nostalji karşıtı bir tavrın da geliştiği görülür.

Kullanıcı 1: Toplumun magazin, güncelden kopuk ve uyusturulmuş bir yapıya burunmesinin ilk adımlarıydı bunlar. Aydın Doğan medyasının bize zerkettiği ilk zehirdi televole. Sonrasında sırasıyla BGG, Gelin kaynana programları, izdivaçlar, abuk sabuk ve ahlaksız konuşmaların geçtiği spor programları ve daha birçoğu... Birden olmadı, adım adım oldu bunlar. Geriye dönüp baktığımda nostalji değil acı görüyorum bu programda.

196h 12 beğenme Yanıtla

Görsel 50. (Old Laik Days, 2019h)

Bu anlamıyla, hesabın magazine dair içerikleri ideal bir geçmiş görüntüsü sunmayacaktır. Ancak sunulan geçmiş bugüne kıyasla daha canlıdır, kullanıcıların nostaljisi de bu canlılık vurgusu üzerinden şekillenir. Bir diğer yandan, magazine dair içeriklerin yer yer nostalji karşıtlığını da beslediği görülür. Bu karşıtlık, bugün rahatsız olunan mevcut durumun magazinselleşmenin getirdiği kayıtsızlık ile ilişkilendirilmesiyle paraleldir.

3.1.2. Türkiye Ünlülerini Yakından Tanıyor: Yükselen Talk Show Kültürü

90'lar televizyonun Türkiye'ye getirdiği yeniliklerden bir diğeri ise talk show'lardır. Talk showlar şöhretleri yakından tanıma arzusunun ötesinde 90'ların televizyon ruhuna paralel bir biçimde sansasyonel olma niteliği taşır. Bu formatla, o döneme kadar "konuşulamayan" konular, kamuya açık bir alanda izleyicilerle paylaşılır. Bu format en başta kamusal/özel alan arasındaki ayrımı sarsmıştır. Aşk ve cinsellik gibi mahrem alana ilişkin duyguların medya aracılığıyla kamusal alana taşınmasıyla pop-mahrem olarak adlandırılabilen yeni bir alan oluşur (Binark & Çelikcan, 1998:201). Star 1'in ilk talk show'u *Laf Lafı Açıyor* programını sunma görevini Cem Özer üstlenirken Özer kısa sürede herkesin tanıdığı biri haline dönüşür. Bir diğer yandan, talk show'lar kendi şöhretlerini yaratmakla kalmayacak ünlü isimler de artan rüzgardan yararlanmak için kendi talk showlarını yapacaklardır.

Old Laik Days hesabının paylaşımlarında Erol Evgin'in, İbrahim Tatlıses'in, Hülya Avşar'ın, Beyazıt Öztürk'ün ve Okan Bayülgen'in yapmış olduğu programlardan kesitlere yer verilir. Bu anlamıyla talk showlara dair paylaşımlar sayfada önemli bir yer tutar. Ancak sayfa farklı program içeriklerini sunmak yerine, aynı içerikleri farklı aralıklarla tekrar paylaşacaktır.

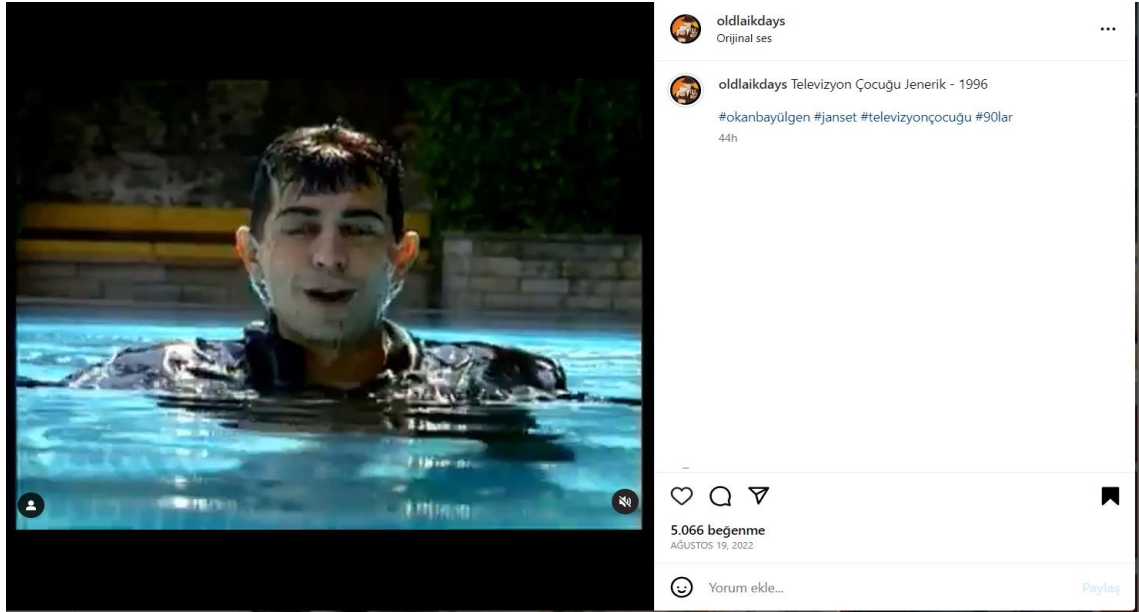
Hesapta yer alan "Beyazıt Öztürk'ün Demet Şener'e yaptığı böcek şakası" isimli paylaşım Beyazıt Öztürk'ün "*Telefonlar gelmiş minderi kaldırın diye, minderi kaldırıyoruz.*" diyerek Demet Özşener'in dizlerinin üzerinden minderi kaldırdığı görüntülere yer verir. Bu kesit, Binark ve Çelikcan'ın talk showların ironi, espri gibi araçlarla izleyicilerin etkin katılımını sağlayarak mahreme ilişkin konuların müzakere edilmesine olanak tanıdığı önermesi ile birlikte düşünülebilir (Binark & Çelikcan, 1998:202). Talk showlarla beraber seyirci programı yönlendirir hale gelir. Ancak Şener açısından bu süreç bir müzakere olmaktan çok, dayatma şeklinde ilerler.

Görsel 51. (Old Laik Days, 2019ı)

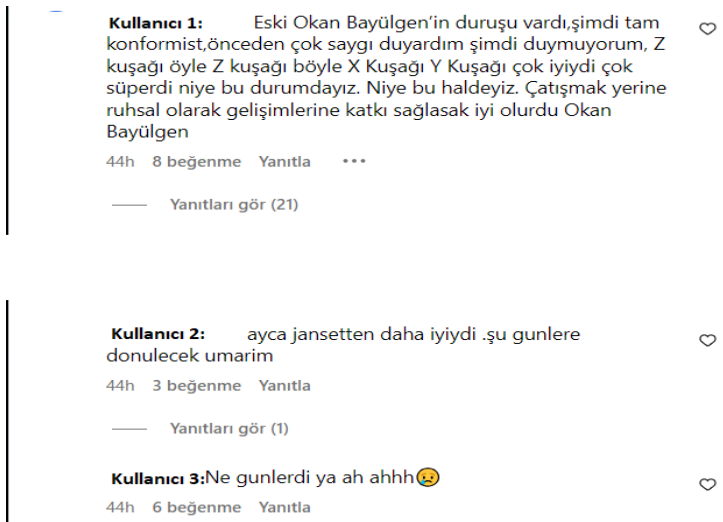
Kullanıcının da yapmış olduğu vurguya paralel bir biçimde, Beyazıt Öztürk ekranların efendi çocuğu olarak anılır ve talk show konusunda uzun yıllar rekabet ettiği Okan Bayülgen'in karşısına konumlanır. Okan Bayülgen hem konuk seçimi hem de konuklara yaklaşımıyla daha alışılmadık bir tarza sahiptir. Hesapta Okan Bayülgen'in sunmuş olduğu Televizyon Çocuğu programının jeneriği de paylaşılmıştır. Janset Paçal'ın "Televizyon çocuğunuz Okan Bayülgen." sunumuyla program açılır.

Görsel 52. (Old Laik Days, 2022g)

Yorumlar incelendiğinde kullanıcıların programların içeriklerinden çok, geçmişe yönelik genel bir özlem duydukları görülür. Pek çok kullanıcı için bu iki program, çocukluk ve gençlik dönemlerinin bir hatırlatıcısı olacaktır. Bu durum kaçınılmaz olarak dün ve bugün arasındaki kıyası beraberinde getirir. Öyle ki bir kullanıcı eski/yeni Okan Bayülgen kıyasına başvurarak eskiden Bayülgen'e saygı duyduğunu ancak bugün saygı duymadığını belirtir.

Görsel 53. (Old Laik Days, 2022g)

Beyazıt Öztürk'ün yakın bir zamana kadar talk show yapmayı sürdürmüş olması ve Okan Bayülgen'in bugün hala farklı formatlarda programlar yapıyor olması ortaya çıkan nostaljinin seyrini değiştirir. Burada bütünüyle kaybedilmişlik hissi ağır basmaz, daha çok her iki ismin yaşamış olduğu değişime odaklanılır.

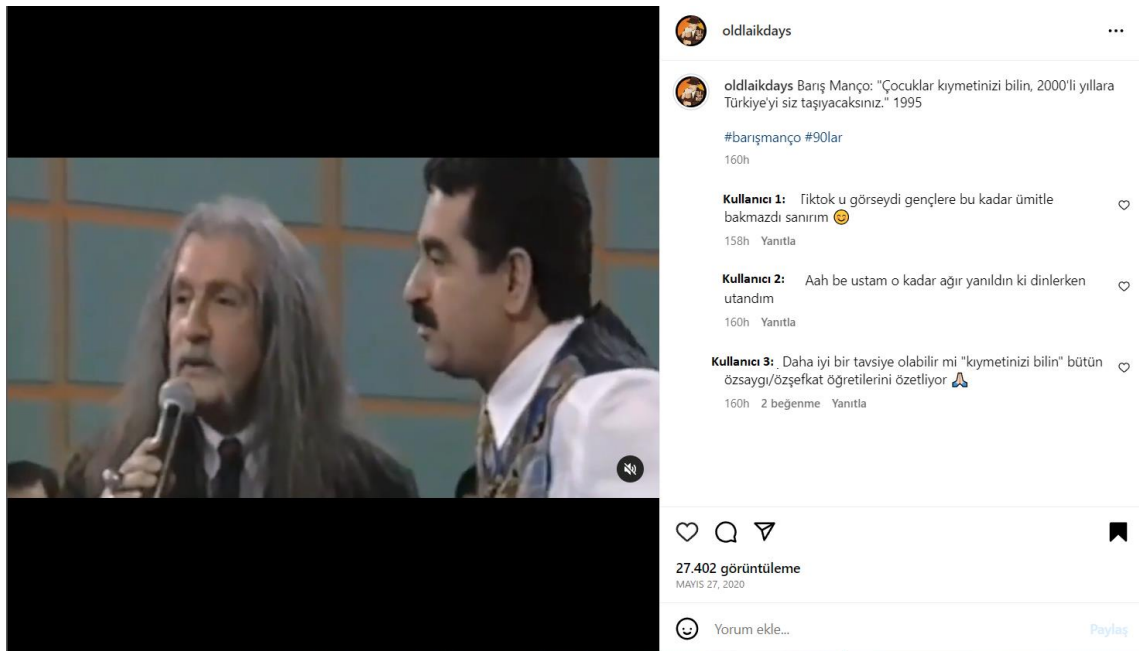
Ekranlarda çizilen sınırlar Okan Bayülgen ile esnetilse de sınırın bütünüyle ortadan kaldırılması Cem Davran ve Hande Ataizi'nin sunduğu *İki Kere Kiki* isimli talk show programıyla mümkün olur. Programda Hande Ataizi cinselliği ile öne çıkarılırken Cem Davran bu cinselliği iğneli bir dille gündeme getirme görevini üstlenir. Kadın ve erkek arasındaki ilişkinin nüktedanlığından, mahremliğinden, erotik geriliminden yararlanılarak seyirci bu içi dışılığın içerisine çekilir (Yılman, 2005:209). Bugün program, konuklarının ve izleyicisine sunulan içeriğin ötesinde Sevda Demirel ve Hande Ataizi arasındaki tokat krizi ile hatırlanacaktır. Öyle ki Şokopop isimli Youtube kanalında 2019 yılında yayınlanan "TOKAT EXPLAINED : Sevda Demirel vs. Hande Ataizi" isimli video, olayın üzerinden 17 sene geçmesine rağmen yüksek izlenme sayılarına ulaşır (Şokopop, 2019). Sayfanın *İki Kere Kiki* programına dair en ilgi çekici paylaşımlarından birisi de ikilinin arasındaki bu tokat krizinin yer aldığı video olur.

Görsel 54. (Old Laik Days, 2020a)

Sayfada yayınlanan kesitte şiddet açıkça görünürdür. Bu kavga ve kavga esnasında yaşanan polemikle, kişilerin özel hayatlarına dair unsurların kamusal alanda açık edildiği görülür. Bu durum, Binark ve Çelikcan'ın önerdiği pop-mahrem kavramsallaştırmasının da görünür olduğu bir örnek oluşturur. Yazarlar, pop mahrem alanda gerçekleşen müzakerenin kadınlara iktidara müdahale etme, ironik ve sinik bir meydan okuma olanağını verebileceğine de dikkat çeker (Binark & Çelikcan, 1998:202). Ancak bu örnek üzerinden bakıldığında, mahremin kamusal alana saçılması iktidara müdahale etme örneğinden çok, basmakalıp düşüncelerin yeniden üretilmesi özelliğini taşır. Kullanıcıların *İki Kere Kiki* programına karşı bir özel bir özlem geliştirdiği görülmez ancak yer alan şiddet sahnesi kullanıcılar tarafından ilgi çekici hale gelmiştir. Bu anlamıyla içeriğe duyulan ilgi, dönemin magazinine duyulan ilgiyle paralellik gösterir.

Sayfanın talk show'a dair içeriklerinde nostaljinin en görünür olduğu örnekler bugün hayatta olmayan şöhretlerin yer aldığı program kesitleridir. Cem Karaca, Barış Manço gibi isimlerin talk showlardaki sohbetleri, bugünün bakış açısıyla yeniden değerlendirilecektir.

Görsel 55. (Old Laik Days, 2020b)

1995 yılında İbo Show'a konuk olan Barış Manço çocuklardan beklentisini “*Eski adamlar yok derken dedeler babaanneleri şöyle bir keyifle andıktan sonra bir de bakıyorum 2000’li yıllara bizi hazırlayan gençlerimiz var. (...) Çocuklar kıymetinizi bilin, 2000’li yıllara Türkiye’yi siz taşıyacaksınız. Ben 2000’li yılların çok güzel olacağını sizin gözlerinizdeki parıltıdan görüyorum.*” sözleriyle dile getirir. 2000’li yıllara tanıklık edemeden 1999 yılında hayatını kaybeden Barış Manço’nun bu sözleri kullanıcılar üzerinde beklentiyi karşılayamamış olmanın hayal kırıklığını yansıtır.

Kullanıcı 4: O güzel insanlar güzel uçaklarına binip gittiler gelişmiş ülkelere
160h 4 beğenme Yanıtla

Görsel 56. (Old Laik Days, 2020b)

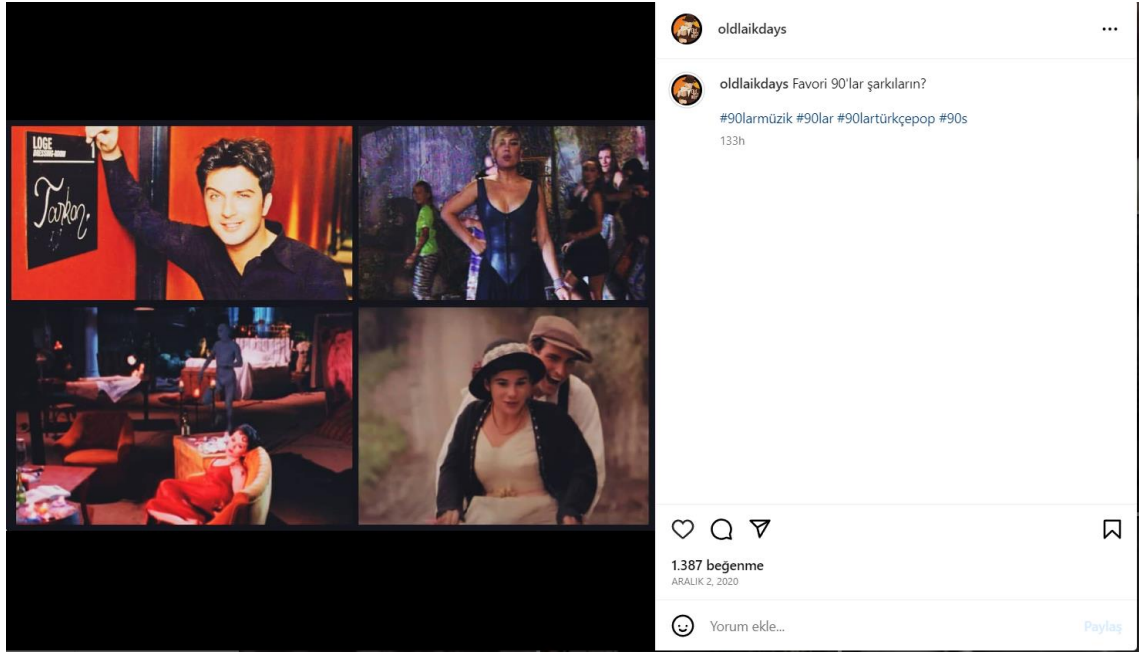
3.1.3. Yükselen Pop Müzik Dalgası ve Klip Kültürü

Bugün yalnızca internetten yayın yapan Kral TV, Türkçe pop müziği açısından sembolik bir yere sahiptir. El değiştirmeleriyle ve klip yayınlarının dijital platformlara aktarılmasıyla Kral TV’nin televizyondaki serüveni 2018 yılında sona ererken 90’lar Türkçe pop müziği hafızalardaki canlılığını korur. Bugün sevenleri 90’lar müziğini hafızalarda canlı tutmak için farklı yollara başvurur. Nostalji yayını yapan kanallar ve “90’lar Kafası” olarak anılan pop müzik partileri, dönemin müziğinin sürekli olarak dolaşımında kalmasını sağlar. Öyle ki bugün 90’lara tanık olmayan genç kuşaklar bile 90’lar müziğinin taşıyıcısına dönüşmüştür. Bu nostalji furçasının ne zaman başladığını kestirmek güç olsa da 90’lar Türkçe pop müziğini diğer dönemlerden farklı kılanın ne olduğunu belirlemek ortaya çıkan nostaljiyi anlamlandırmak açısından önemlidir. Bu soruya müzik eleştirmeni Naim Dilmener “Nostalji dalgası durmak bilmez. Sıra 90’larda demek ki. Sebep de hep aynıdır. Bugün mutsuzsak eğer, düne sığınma dışında yol kalmıyor önümüzde.” sözleriyle yanıt verir (Yazıcı Ergin, 2019). Murat Meriç ise bu nostaljinin görünen nedenini “Gençlerin nostaljisi, elbette çocukluk yıllarına dönmek. Bugün bu müziğin revaçta olması, biraz da bu yüzden. En azından ‘teknik’ açıklaması bu.” sözleriyle açıklar (Meriç, 2017). Gürpınar ise AKP iktidarının pop müziği kısıtlayan ve geriletken politikalarına dikkat çekerek bu kısıtlamalar karşısında

1990'lar popunun cümbüşü ve özgünlüğünün başat bir temaya dönüştüğünü vurgular. Ortaya çıktığı dönemde kınanan ve yozlaşma olarak kabul edilen 90'lar popu, daha sonraki yıllarda ilham verici bir nostalji ögesine dönüşecektir (Gürpınar, 2022:77). Görüldüğü gibi 90'lar pop müziğini özel kılan tek bir neden yoktur, nedenler vardır ve tüm bu nedenler kaçınılmaz bir biçimde dün ve bugün arasında bir kıyası beraberinde getirir.

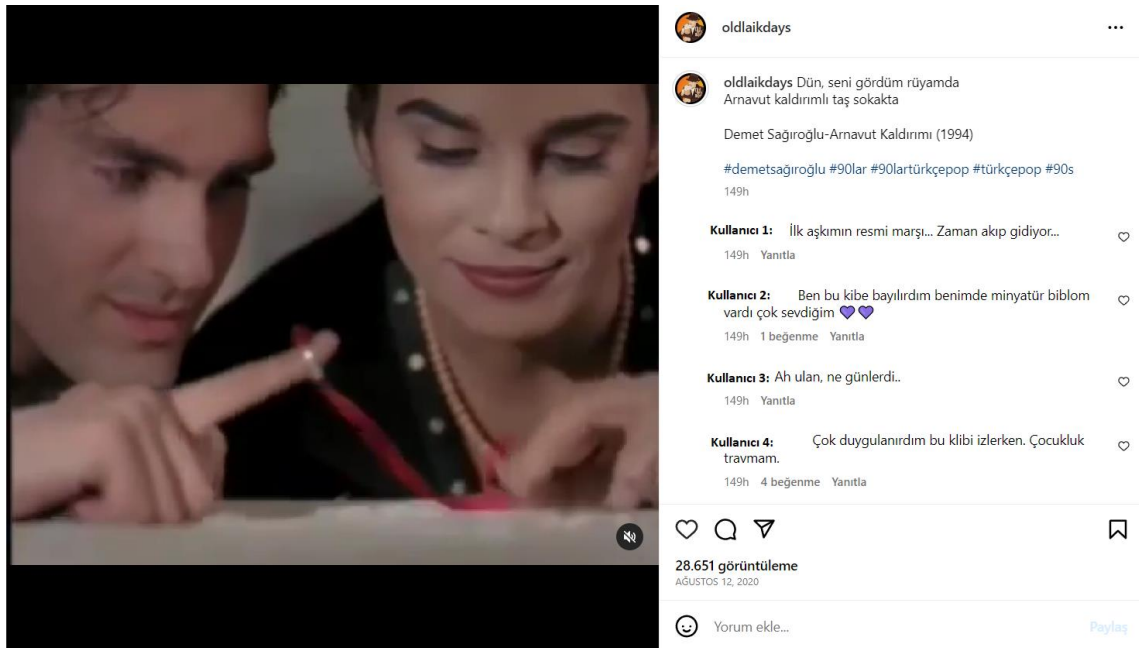
90'lar Türkçe pop müziği herkesin her türden şarkı söylediği, müzik türlerinin birbirine karıştığı bir keşmekeş olarak tanımlanır (Meriç, 2006:73). Bu tanım dönemin çok seslilik ve renklilik iddialarıyla paralellik gösterirken 90'lar yeni starlarını yaratır. Bir diğer yandan, 90'lar klip kültürünün yaygınlaşmış olmasıyla kendinden önceki dönemlere karşı bir üstünlüğe sahiptir. Kliplerle beraber her şarkının bir hikayesi olur veya her şarkıya uygun bir hikâye yaratılır. Klip kültürünün yaygınlaşmasında Kral TV'nin rolü büyüktür. Uzan grubu açılımı MusicTelevision olan MTV'yi belirli aralıklarla yayına verirken sürekli müzik yayını yapma iddiasıyla 16 Ağustos 1994'te Kral TV'yi devreye sokar (Dilmener, 2006:366). Bu açıdan müziğin yaygınlaşmasında özel televizyonların etkisi göz ardı edilemez. Özel televizyonlar ile TRT Denetim Kurulu 'kültürel otorite' ve 'eşik bekçisi' rollerini kaybedecek, neyin yayınlanıp neyin yayınlanmayacağını piyasa koşulları belirleyecektir (Gürpınar, 2022:74). Böylece izleyiciler tarafından ilgi gören müzik klipleri televizyonlardaki yerini sağlamlaştıır.

Çizilen bu çerçevede *Old Laik Days* hesabının paylaşımlarının 90'lar Türkçe pop furçasının da etkisiyle hatırı sayılır bir kısmının dönemin Türkçe pop kliplerinden oluşması beklenen bir durumdur. Öyle ki sayfada 90'ların kliplerinin yanında, kullanıcıların favori 90'lar şarkılarını belirlemeye yönelik paylaşımlara da yer verilir.

Görsel 57. (Old Laik Days, 2020c)

Paylaşılan klbin içeriği ortaya çıkan nostaljinin temasının belirleyicisi olacaktır. Bu anlamıyla kliplerin etkisiyle açığa çıkan nostalji yalnızca 90'ların müziğine dair bir nostalji değildir. Örneğin Demet Sağıroğlu'nun 1994 tarihli Arnavut Kaldırımı isimli şarkısı yüzyıllardır Arnavut Kaldırımı'nda yaşanan aşkların anısına adanırken kullanıcılara eski aşklarını hatırlatır.

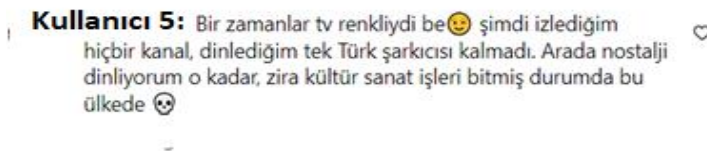
Görsel 58. (Old Laik Days, 2020d)

Paylaşımlar arasında Tarkan'ın şarkıları ayrı bir ağırlığa sahiptir. Bu durum hem Tarkan'ın "Megastar" unvanını alacak kadar sevilmesiyle hem de kliplerinin o dönemde yaratmış olduğu sansasyon ile ilgilidir. Tarkan yaptığı her yeni şarkıyla müzik piyasasındaki yerini sağlamlaştırırken 90'lı yılların sonuna doğru şöhreti ülke sınırlarını aşacak, yurtdışındaki müzik listelerinde de kendisine yer bulacaktır. Ele alınan paylaşımlardan ilki Tarkan'ın 1997 yılında çıkarmış olduğu *Ölürüm Sana* albümünde yer alan *Salına Salına Sinsice* şarkısının klibidir.

Görsel 59. (Old Laik Days, 2022h)

Öncelikli olarak klibin cüretkâr içeriği ile kullanıcılar üzerinde şaşkınlık yaratır. Bugün böylesine bir klibin yayınlanmasının mümkün olup olmadığı üzerine düşünülürken Tarkan şarkılarının yıllar içerisindeki değişimi de tartışma konusu olur. Kullanıcılar Tarkan'ın bugün yaptığı şarkılar ve 90'lardaki şarkıları arasında bir kıyas yaparak Tarkan'a nostaljik bir tavırla yaklaşırlar.

Görsel 60. (Old Laik Days, 2022h)

Kullanıcı 6: Klipteki soyunmuş kadını görüp Medeni olduğunu sanan insanlarımız aynı kadının cinsel obje olarak görüldüğü görmezden geliyor.. oysa herşey sanat burda değil mi 😊

Görsel 61. (Old Laik Days, 2022h)

Şarkının güzelliği, bugün böylesine bir klipi televizyonda yayınlamanın gücü pek çok kullanıcı tarafından pekiştirilir. Bir kullanıcı klipteki cüretkarlığın özgürlük olarak yorumlanmasına karşı çıkarken yayınlanan klibe, kadınları cinsel objeye dönüştürdüğü gerekçesiyle eleştiri getirir. 90'ların kliplerine gelen yorumlarda bu gerilimi gözlemek mümkündür. Bu haliyle ortaya çıkan nostaljinin sorgulamaya açıldığı görülür. 90'ların klipleri özgürlüğün göstergesi midir yoksa bu esneklik mevcut eşitsizliği yeniden mi üretir? Hesapta Tarkan'ın 1995 yılında İnönü Stadyumu'ndaki performansına ve farklı şarkılarının kliplerine yer verilir. Tüm bu klip ve görüntülerde cinsellik ön plandadır.

Tarkan'ın 1997 yılında çıkarmış olduğu Kır Zincirlerini şarkısının klipi “Çağın ötesinde bir Tarkan eseri.” olarak sunulmasıyla dikkat çeker. Klip diğer Tarkan içeriklerine benzer bir şekilde cinselliğe dair vurgular içerir. Bu içeriğe gelen yorumlarda da Tarkan şarkılarının geçmişten bugüne yaşadığı değişime dair bir tartışmanın yapıldığı görülür. Geçmiş olumlu tonda anılırken, Tarkan'ın eski şarkıları bugünkü şarkıları karşısında bir üstünlüğe sahip olacaktır.

Kullanıcı 1: en son çıkardığı parçanın adını bile hatırlamıyorum bu şarkıyı ezbere biliyorum

36h 9 beğenme Yanıtla ...

— Yanıtları gör (2)

Kullanıcı 2: Tarkan artık kötü şarkı yapmıyor aslında zamanında çitayı öyle bir yere koydu ki ne kendisi ne başkası üzerine çıkamıyor

36h 1 beğenme Yanıtla

Kullanıcı 3: Tarkanın son 10 senede çıkardığı şarkılar şu şarkının yanından bile geçemez..

36h 9 beğenme Yanıtla

Görsel 62. (Old Laik Days, 2022ı)

Kullanıcılar Tarkan'ın aynı klipleri bugün çekmesinin mümkün olmadığını konusunda hem fikir görünürler. Ancak *Old Laik Days* hesabında yer alan bir başka paylaşım, bu kliplerin yayınlanmasında o dönemde de güçlük çekildiğini hatırlatır. Tarkan'ın 2001 yılında yayınlanan *Hüp* şarkısının klipi pek çok kişi tarafından toplum ahlakına aykırı olduğu, çocuk ve gençleri olumsuz yönde etkilediği gerekçesiyle RTÜK'ün şikâyet hattına bildirilecektir (Hürriyet, 2001, 15 Kasım). Klibe yönelik şikayetler sonuç verir ve Tarkan'ın bu klipinin televizyonlarda yayınlanması yasaklanır. Hesapta paylaşılan gönderide Tarkan'ın CNN Türk'te katıldığı *Frekans* isimli programda RTÜK'ün bu kararını eleştirdiği sözlerine yer verilir: *“Asla katılmadım. Ne RTÜK'e ne de bu klibe karşı çıkanlara. Karşı çıkılacak çok fazla başka programlar var televizyonlarda. Çocukların, Türk gençlerinin izlememesi gereken. (...) Çok vasat seviyesi programlar var. Onlarla ilgili bence RTÜK bir şeyler yapmalı.”*

Görsel 63. (Old Laik Days, 2022i)

İçerik bir kısıtlamaya yönelik tepkiyi sunmasına rağmen ilginç bir şekilde güzel günlerin bir göstergesi olarak yorumlanır. Bir diğer yandan, o dönemde RTÜK'ün Tarkan'a uygulamış olduğu kısıtlamayı bugünle özdeşleştiren kullanıcılar da olacaktır.

Tarkan'ın yanında, Emre Altuğ ve Kenan Doğulu gibi isimlerin kliplerinin de sayfa paylaşımlarında yer aldığı görülür. Paylaşımların ortak özelliği, kliplerin cinselliği ön plana çıkarıyor olmasıdır. Bu anlamıyla sayfa 90'lar müziğine yönelik farklı bir nostaljiyi ima eder hale gelir. 90'lar müziği sahip olduğu müzik kalitesinin ötesinde, klipleriyle özgür ve cesur olduğu düşünülen bir dönemi hatırlatıcısı olacaktır. Ancak sayfanın bu yönlendirmesinin kullanıcılar arasında yeni bir tartışmaya yol açtığı görülür. Bu klipler dönemin özgürlüğünün bir göstergesi midir yoksa bu klipler aracılığıyla kadın bedeni cinsel bir objeye mi dönüştürülür? Bu kısımda ortaya çıkana nostalji, bu gerilim içerisinde şekillenir. Bu anlamıyla, geçmişi bütünüyle olumlu havada çağırma eğilimi kırılmış olunur ve güzel geçmiş anlatısı sınırlı düzeyde de olsa sorgulanır.

Kral TV'nin 90'lar Türkçe pop müziğinde sahip olduğu öneme paralel bir şekilde Kral TV Müzik Ödülleri de dönemin önemli organizasyonlarından birisi olacaktır. Hesap paylaşımlarında Kral TV Müzik Ödülleri 1996 yılı Pop Müzik Erkek Adaylarına yer verilen bir kesit yer alır. Kesitte Çelik, Ferda Anıl Yarkın, Kenan Doğulu, Mustafa Sandal, Serdar Ortaç En İyi Pop Müzik Erkek Sanatçısı ödülü için yarışmaktadırlar. Paylaşımında yer alan şarkıların hepsi bugün 90'lar Türkçe popu ile özdeşleşmiş olan şarkılardır. Bu açıdan kullanıcılar içerikteki her şarkının kalitesine dikkat çekerek bu yarışını "Şampiyonlar Ligi'ne" benzetmektedir.

Görsel 64. (Old Laik Days, 2019i)

90'ların hafızasında yer alan bir başka önemli müzik ödülü 10 Şubat 1999 tarihinde düzenlenen Magazin Gazetecileri Derneği Yılın En İyi 10 Müzik Yıldızı Yarışması'dır. Ancak bu yarışma rekabet eden şarkılarla değil, törende yaşanan krizle hafızalara kazınır. Ahmet Kaya'nın Kürtçe şarkı söylemek istediğini belirtmesi üzerine Serdar Ortaç, bestesi kendisine ait olup Sibel Can'ın söylediği Padişah şarkısını "Bu devirde kimse sultan değil, hükümdar değil, padişah değil/ Atatürk yolunda tüm Türkiye/ bu vatan bizim/ ellerin değil" sözleriyle değiştirerek Ahmet Kaya'ya tepki gösterir. 10. Yıl Marşı'nın söylendiği bu törende Ahmet Kaya'ya yönelik bir linç girişimi başlatılır (Diken, 2020, 21 Temmuz). Bu olay 90'ların çok seslilikle ve özgürlüklerle özdeşleştirilmesini yanlışlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu olaylı gece, iktidarın söylemlerinde de eski Türkiye'nin linççi, otokratik ve bağınaz siyasal yüzünün bir göstergesi olarak sunulur (Gürpınar, 2022). 90'lara dair çizilen olumlu resme paralel bir şekilde, bu olaylı geceye dair herhangi bir paylaşımın hesapta yer almadığı görülür.

Bir diğer yandan, 90'ların geniş müzik arşivine rağmen paylaşımların belirli isimlerle sınırlı kaldığı görülür. Ağırlığı Tarkan şarkılarının çektiği bu paylaşımlarda, diğer tüm şarkılara sınırlı düzeyde yer verilir. Bu durum Tarkan'ın Türkçe pop müziğinde sahip olduğu konumla, kliplerinin yaratmış olduğu etkiyle açıklanabilir. Hesabın içeriğinin müzikle sınırlı olmaması da bu durumun ortaya çıkmasında etkilidir. Instagram'da doğrudan 90'ların müziğine yönelik paylaşımlar yapan farklı hesapları görmek mümkündür.² *Old Laik Days* hesabının ortaya çıkan müziğin ötesinde, 90'lara hâkim olan anlayışı anlatmaya yönelik olarak klipleri paylaştığı görülür. Bu anlamıyla dönemin müziği kamusal alanda cinselliği görünür kılmanın bir aracı olacaktır. Bugünden bakıldığında kullanıcıların bir kısmı pop müziğin sahip olduğu bu özgürlüğü yitirerek dar bir alana sıkıştığını öne sürerken bir kısmı da bu kliplerin kadının araştırdığını ve kabul gören rollerin yeniden ürettiğine dikkat çeker. Bu anlamıyla, 90'lar Türkçe popunun sunduğu imkân ve sınırlılıklar tartışmaya açıktır. Ortaya çıkan nostalji bu tartışmaların gölgesindedir.

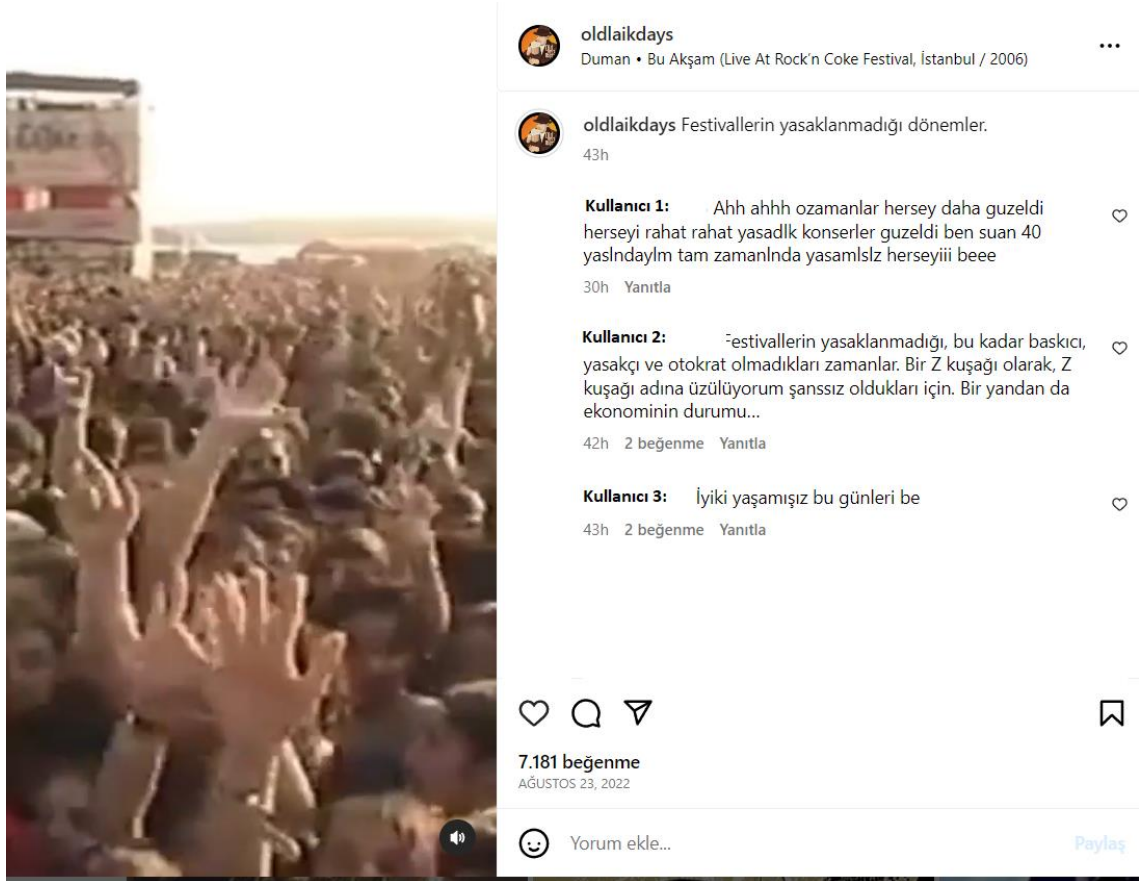
² "90'lar Müzik" "90'lar Unutmaz" "90'lar Doksanlar Kaset Müzik" gibi pek çok Instagram hesabı 90'lar müziğine yönelik içerikler sunar.

Bir diğer yandan, 90'lar müziğinin yitirildiği düşünölenlerin karşısında bir hatırlatıcı sembol haline gelir. Bu durum müzik ve nostalji arasındaki ilişkiyi de bir kez daha hatırlatır. Boym'un dikkat çektiği gibi bazen bir köy türküsü bazen bir pop şarkısı sıla müziği işlevini kazanarak nostaljinin ayrılmaz bir parçası haline dönüşecektir (Boym, 2021:27).

3.2. 1993: KONSERLER FIRTINASI VE KATLIAMLAR YILI

Alman metal grubu Scorpions'un 50. Yıl turnesi kapsamında 12 Temmuz 2023'te İstanbul'da konser vereceğini açıklaması eski bir geleneğin hatırlatıcısıdır. Esasen Scorpions ve diğer tanınmış müzik grupları farklı dönemlerde Türkiye'de konserler vermeye devam edecektir ancak belki de festival kültürünün değişime uğramasıyla 90'lar ve erken 2000'lerde yapılan festival ve konserler hem *Old Laik Days* hesabı hem de hesap kullanıcıları açısından ayrı bir değere sahip olacaktır.

Bir diğer yandan, son dönemlerde Anadolu Fest, Zeytinli Rock Festivali, Milyon Fest gibi kendi geleneğini yaratmış olan etkinliklere ve üniversitelerin bahar şenliklerine kısıtlamalar getirildiği görülür (Atmış, 2022, 31 Aralık). Bu kısıtlamaların geçmişte yapılan festivallere, şenliklere ve konserlere olan nostaljik ilgiyi körüklemesi beklenen bir tutumdur. Bu ilgiye paralel bir biçimde, *Old Laik Days* hesabının paylaşımlarında da sıklıkla eski konser ve şenlik görüntülerine yer verilir. Aşağıda yer alan içeriğin kısıtlama gündemiyle paralel bir biçimde "Festivallerin yasaklanmadığı dönemler" başlığı ile verdiği görülür. Paylaşım, Fethiye'de düzenlenecek olan MilyonFest'in bölgenin ekolojik dengesini bozacağı gerekçesiyle Muğla Valiliği tarafından iptal edilmesi üzerine yapılmıştır.

Görsel 65. (Old Laik Days, 2022j)

Bu ve benzerindeki örneklerde yapılan paylaşımlar maruz kalınan kısıtlamalara karşı nostalji aracılığıyla tepki gösterilmesini içerir. Rock'n Coke festivali ve üniversitelerin bahar şenliklerine dair paylaşımlarda da bu tepkiyi gözlemlemek mümkündür. 2003 ve 2013 yılları arasında düzenlenen, Coca Cola'nın sponsorluğunda gerçekleşen Rock'n Coke Festivali Türkiye'nin en önemli müzik festivalleri arasındadır. Festival programlarında Türkiye'den önemli isimlerin yanında, dünyaca tanınmış müzisyenler ve müzik grupları da yer alacaktır. Peki 10 sene öncesine kadar devam eden Rock'n Coke Festivali'nin sona ererek ya da erdirilerek nostaljik bir öğeye dönüşmesinin nedeni nedir? Bu noktada öncelikle eğlence kültüründe yaşanan değişime odaklanmak gerekir. Youtube kanalı 140journos, "Değişen Eğlence Endüstrisi" başlıklı çalışmasında eğlence sektöründe çalışan insanlarla röportaj yaparak yaşanan değişimin izlerini sürer. İçerikte öncelikle dolar kurundaki artış nedeniyle yabancı grupların Türkiye'ye getirilmesinin zorlaştığına dikkat çekilir. Bir diğer yandan, müzisyen ve grupların güvenlik gerekçesiyle Türkiye'ye gelmekten kaçınması eski anlamıyla festivallerin

sürdürülmesinin önünde önemli bir engeldir. Son olarak sponsorlara dayalı festival mantığı, alkollü içecek markalarının sponsor olmasının kısıtlanmasıyla ekonomik zora girmiştir (140journos, 2018). Sayfada Rock'n Coke festivalinin 2006 yılındaki afişinin paylaşılması ise eski festivallerin hatırlatıcısı olacaktır.

Görsel 66. (Old Laik Days, 2021g)

Düzenlendiği tarihlere bakıldığında, Rock'n Coke festivalinin 90'lı yılların zaman dilimine ait olmadığı görülür. Ancak festivale dair paylaşımlar ve kullanıcı yorumları hesaba katıldığında bu tür etkinlikler 90'lı yıllara hâkim olan eğlence kültürünün bir devamı olarak görülür. Bu noktada 90'lı yılları aşarak 2000'leri de kapsayan bir 90'lar nostaljisi olduğunu söylemek mümkündür. Rock'n Coke festivaline benzer bir biçimde Zeytinli Rock Festivali de 2000'li yılların ortasında başlamıştır. Rock'n Coke ve benzeri festivalleri içeren paylaşımlarda coşkulu bir kalabalık halinde eğlenen insanların görüntülerine yer verilir. Bu türdeki paylaşımların ortak paydası, kullanıcıların paylaşımına "Oradaydım" yorumunu yapmasıdır. Bu tür etkinliklere tanıklık etmiş olmak kullanıcılar için bir övgü kaynağına dönüşmüştür. Etkinlikleri kaçırmış olmanın yarattığı üzüntü ise "Oradaydım" yorumlarının karşısına konumlanır.

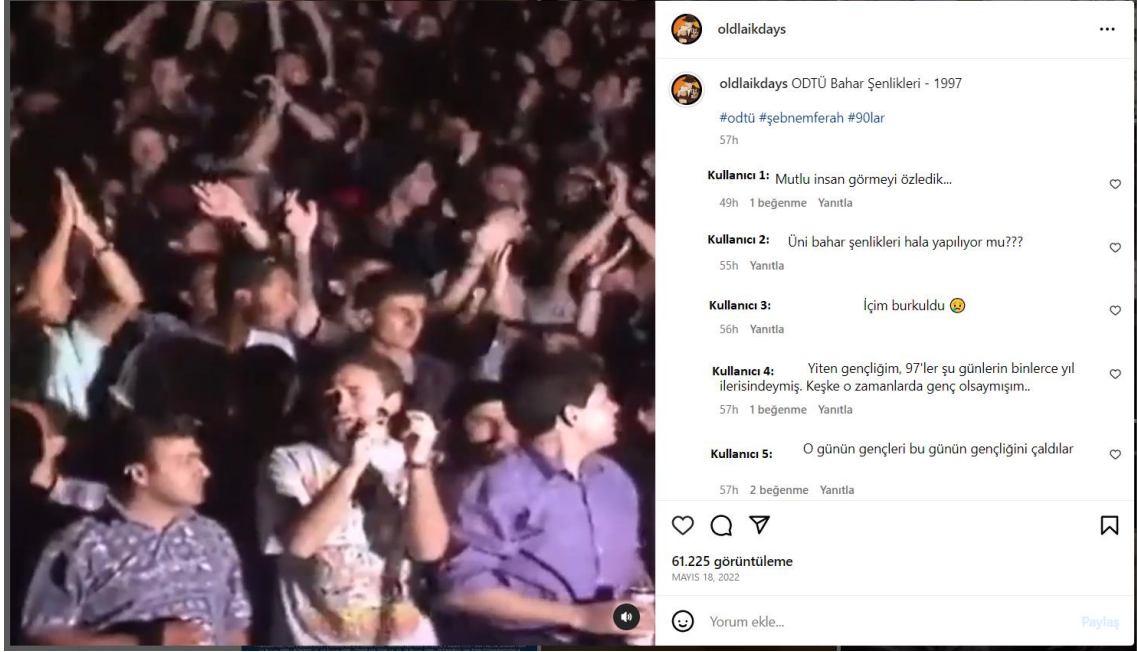
Kullanıcı 3: İşte bu eğlenceyi yaşayan nesil, şuanda bizim üst pozisyonlarımızda çalışıp her sıkıntımızda bizde yaşadık yeaaa diyorlar.
46h Yanıtla
— Yanıtları gör (1)

Görsel 67. (Old Laik Days, 2021g)

Kullanıcıların bir kısmının sahip olduğu tanıklıklar, bahsedilen döneme yetişememiş olan kullanıcıları geçmişe aşına hale getirir. Bu anlamıyla bu tür içeriklerde ve içeriklere yapılan yorumlarda Mistzal'ın anımsatıcı topluluklar vurgusunu gözlemlemek mümkündür. Ancak bu aktarım süreci, topluluk içerisinde homojen bir görünüm yaratmaz. Bahsedilen festivallerin bir parçası olanların ve festivalleri kaçırmış olanların arasındaki karşıtlık, kuşaklar arasındaki çatışmayı da besler. Bir anlamda şanslı ve şanssız nesillerin hangisi olduğunu belirleme konusunda bir rekabet başlayacaktır.

Hesap ve kullanıcıları açısından özlemle anılan bir başka etkinlik türü ise üniversitelerin bahar şenlikleridir. Festivallere kıyasla, üniversitelerin bahar şenlikleri her üniversite öğrencisini kapsamı bakımından daha erişilebilirdir. Hangi noktada bahar şenliklerinin bir nostalji ögesine dönüştüğüne odaklanılacak olunursa, 2016 yılı şenliklerinin sürdürülmesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Haziran 2015-Aralık 2016 arasındaki dönemde Türkiye'de pek çok terör saldırısı gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda pek çok üniversite yönetimi, güvenlik gerekçesiyle bahar şenliklerini iptal eder (Ülkar, 2016, 17 Mayıs). Ancak bu tutum 2016 yılındaki olağanüstü koşullarla sınırlı kalmaz ve sonraki yıllarda da pek çok üniversitede bahar şenlikleri farklı gerekçelerle iptal edilir. Hesapta farklı üniversitelerin bahar şenliklerinden görüntülere yer verilse de şenliklerle ilgili paylaşımlarda ağırlığı Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin (ODTÜ) bahar şenlikleri oluşturur. Şebnem Ferah'ın yer aldığı paylaşımda, Ferah'a coşkulu bir kalabalık eşlik eder. Kullanıcılara sıradan bir görüntü sunulmasına rağmen paylaşım kullanıcılar üzerinde bir şeylerin yitirildiği hissini yaratır.

Görsel 68. (Old Laik Days, 2022k)

Bahar şenliği kültürünün nostaljik bir sembol haline gelmesinin bir başka nedeni ise pandemidir. Üniversiteye 2010'lu yılların ortalarından itibaren başlayan öğrenciler, kampüs hayatı ve üniversite ortamından uzak bir şekilde eğitimlerini sürdürürken bahar şenlikleri yapılması fikri gerçekleşmesi güç bir hayale dönüşecektir. Bu nedenlerle bahar şenlikleri de “bir dönem yaşanmış efsaneler” kategorisinde yerini alır.

Kullanıcı 6: O dönemlerde üniversite okumak o kadar çok isterdim ki. Deli gibi eğleniyorlar resmen. Mutlular ve ilişkiler çok samimi...Şu videoyu gördükten sonra bir kez daha bir gençliğimizi yaşıyor muyuz diye düşündüm.Video da eğlenenler x kuşağı.dünyanın en zengin ülkesi olmasa da; dünya starlarının konser vermeye geldiği;şimdinin en baba sanatçılarını, gruplarını günlerce izlediği; orta direk bir memur çocuğunun ailesinden aldığı harçlıkla eğlenebildiği ülkenin zamanları.
57h 10 beğenme Yanıtla

Görsel 69. (Old Laik Days, 2022k)

Bu örneklerin yaratmış olduğu geç kalmışlık hissi ortaya çıkan nostaljiyi de besleyecektir. Bir kullanıcının 2007 yılı Zeytinli Rock Festivali'nin afişine yapmış olduğu yorum dikkat çekicidir:

Kullanıcı 1: Saat: 06.50: Sayfanın ismine bakmaksızın uyku sersemliği ile afişi görünce nasıl olur da böylesine büyük bir organizasyonu 1 hafta ile kaçırmışım diye yıkıldım önce. Kimler varmış diye baktıkça iyice sinirlerim bozuldu. Ancak 2 dakika sonra 1 hafta değil, 15 yıl geciktigimi farkettilim. Duyguların tarifi yok...

45h 1 beğenme Yanıtla ...

Görsel 70. (Old Laik Days, 2022)

Bir diğer yandan, yaşanan değişimin faturası ülkenin siyasi atmosferinin yanında teknolojik gelişmelerin insanlar üzerinde yaratmış olduğu değişimlere de kesilecektir. Pek çok kullanıcı akıllı telefonun ve sosyal medya kültürünün yaygınlaşmasıyla insanların gerçek eğlenceden mahrum kaldığını vurgular. Bu tür eleştiriler, yine içerisinde bir kuşak çatışmasını barındırır. Bu kullanıcılara göre festival kültürü ortadan kalkmıştır ancak bu değişimin gerçekleşmesinde siyasi, sosyal ve ekonomik kararların yanında kendini telefona hapseden gençlerin tutumları da etkilidir.

Kullanıcı 2: Instagram yok, akıllı telefonlar yok, elektronik sesli tuhaf müzikler yok sadece müzik odaklı gerçek naturel sesler ve mükemmel ortamlar var.

2 beğenme Yanıtla

Görsel 71. (Old Laik Days, 2022)

Konser nostaljisinin en büyük kaynağını ise İnönü Stadyumu'nda yıldızlar geçidinin yaşandığı 1993 yılı oluşturur. Tarihe "Ahmet San Organizasyonları" olarak geçen bu konserler dizisinde Guns's Roses, Elton John, Metallica, Sting, Bon Jovi, Scorpions, Michael Jackson ve Madonna gibi dünyaca tanınmış isimler İnönü Stadyumunda konser vermek için İstanbul'a gelirler. Bahsedilen isimlerin şöhreti arttıkça döneme duyulan nostaljik ilgi de artar. Bu ilgiye paralel bir biçimde, Gain isimli dijital platformda 1993 yılındaki konserler dizisinin anlatıldığı '93 Yazı isimli belgesel "Yaşayanların asla unutmayacağı, görmeyenlerin "Bunlar gerçekten yaşandı mı?" diyeceği, Michael Jackson'lı, Madonna'lı, Metallica'lı İstanbul yazındayız." tanıtımıyla 2022 yılında yayımlanır (Gain, 2022).

Görsel 72. (Old Laik Days, 2020e)

İçeriğe gelen yorumlarda gidenlerin anılarına, gidemeyenlerin üzüntülerine ve bu etkinliklerin gerçekleştiğine inanamayacak kadar küçük olanların geç kalmışlık hislerine rastlanılır. İçerikler eski Türkiye/yeni Türkiye ayrımını pekiştirir ve 1993 senesi kullanıcıların gözlerinde devleşir.

Dönemin haber bültenlerinin de bu konserlere ilgi göstermesi kaçınılmazdır. Konserler “yeni gençliği” tanınmanın bir aracı olarak yorumlanır. Star 1 muhabiri Tanyel Yılmaz yeni gençliği “*Kimileri bakımlı kimileri serseri kılıklı. Yalnız giyimleri ve müzik zevkleri ile değil, yaşama bakış açılarıyla da eski kuşakları ve kanıksanmış değer yargılarını tümüyle yadsıyorlar. Karmaşık gibi görünen yaşam felsefeleri ise aslında oldukça basit: Barış, aşk, özgürlük, müzik ve dans.*” sözleriyle tanımlar.

Görsel 73. (Old Laik Days, 2019j)

Kullanıcı 2: 1990 jenerasyonu gençler bir başkaydı

116h 2 beğenme Yanıtla

Kullanıcı 3: Make Türkiye serseri kılıklı again

116h 8 beğenme Yanıtla

Görsel 74. (Old Laik Days, 2019j)

Konserler eğlence kültürünün göstergesi olmasının dışında, Türkiye'nin bir zamanlar Batı kültürüne entegre olduğu yorumunun da yapılmasına neden olacaktır. En basit anlamıyla, '93 Konserleri büyük müzik gruplarının Dünya ve Avrupa turnelerine Türkiye'yi eklemesi anlamına gelir. Bu nedenle bu türdeki konserlerin azalması veya sona ermesi kullanıcıların Türkiye'nin değer kaybı yaşadığı yorumunu yapmasıyla sonuçlanır.

Kullanıcı 4: Türkiye belki de kıymeti bilinen bir ülkeydi o zamanlar

1 beğenme Yanıtla

Görsel 75. (Old Laik Days, 2019j)

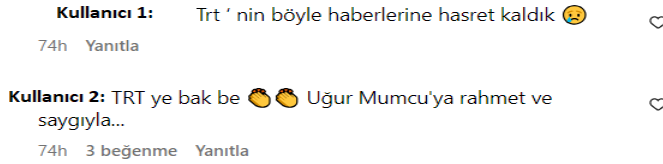
Bu anlamıyla hem kaybedilen hem de dönülmek istenen Türkiye, konserlerin ve festivallerin özgürce yapılabildiği bir Türkiye olur. Böylece 1993 yılı kullanıcılar tarafından idealize edilecek ve dönülmek istenen nokta olarak seçilecektir. Ortaya çıkan bu tablo, seçili hatırlama pratiğinin geçmiş tahayyülü üzerinde etkili olmasıyla ilgilidir. 1993 yılı aynı zamanda Türkiye açısından pek çok önemli olayın ve kriz anının yaşandığı bir senedir. Bu durum hesabın geçmişte yaşanan faili meçhulleri, katliamları, ölümleri bütünüyle görmezden geldiği anlamına gelmemektedir. Ancak bu olaylar geçmişin neşeli havası karşısında ikinci planda kalır.

24 Ocak 1993 tarihinde arabasına konulan bombanın patlaması sonucu öldürülen gazeteci Uğur Mumcu'yu anmaya yönelik paylaşımları sayfada görmek mümkündür. Örneğin 24 Ocak 2022 tarihli paylaşımında sayfa Uğur Mumcu için düzenlenen cenaze töreninin görüntülerine yer verir. Paylaşılan içerikte TRT muhabiri Mesut Ertuğay'ın *"Sayın seyirciler, Uğur Mumcu'nun bu sabah Ankara morgundan erken saatlerde alınan cenazesi 1975 yılından bu yana 17 yıl sürekli olarak çalıştığı Cumhuriyet gazetesinin Ankara bürosunun önüne getirildi. Mumcu'yu Cumhuriyet gazetesinin önünde yüreğinde onun gibi Kemalist ateş yanan binlerce kişi alkışlarla karşıladı."* sözlerine yer verilir.

Görsel 76. (Old Laik Days, 2022m)

Ancak bu paylaşım kullanıcılar üzerindeki etkisi hesabın sunduğu bağlamın dışına çıkar ve kullanıcıların TRT'nin yaşamış olduğu dönüşüme odaklanmasıyla sonuçlanır.

Görsel 77. (Old Laik Days, 2022m)

Bu paylaşım özelinde kullanıcıların odağı 90'lı yılların karanlık cinayetleri, fail-i meçhulleri olmaktan çok geçmişte TRT'nin yapmış olduğu yayın olacaktır. Bu anlamıyla, geçmişe bugünden ve bugünün tartışmalarından bakmak trajik bir olayın geri plana atılmasına neden olur.

Farklı paylaşımlar incelendiğinde, paylaşımın içeriğinin ve sunuluş tarzının kullanıcıların geçmişi hatırlama biçimlerine etki ettiği söylenebilir. Örneğin 24 Ocak 2022 tarihinde yapılan Uğur Mumcu anması TRT'nin eski haline dair bir nostalji üretirken 23 Ocak 2023 tarihinde paylaşım, 90'lara yönelik olumlu havayı kırar. Bu paylaşımında Selda Bağcan'ın Uğurlar Olsun şarkısı eşliğinde Uğur Mumcu'nun görüntülerine yer verilir.

Görsel 78. (Old Laik Days, 2023b)

Bu paylaşıma gelen yorumlarda 93 yılının karanlığı kullanıcılar tarafından dile getirilir. Bir diğer yandan *Old Laik Days* hesabı bir hafıza mekânı olarak düşünüldüğünde, bir kullanıcının hesabın 19 Ocak'ta neden Hrant Dink'i anmadığını sorgulaması dikkate değerdir. Hesabın içeriklerinde 19 Ocak 2007 tarihinde başından vurularak öldürülen gazeteci Hrant Dink'i anmaya yönelik herhangi bir paylaşıma rastlanmaz. Bu anlamıyla, bu hafıza mekânı içerisinde hatırlananlar ve unutulmalar bir kez daha görünür olacaktır.

Kullanıcı 3: 1993 yılını birileri çıkıp enine boyuna araştırmalı. Şu oldu diye değil. Neden oldu diye... Türkiye'nin en karanlık yılı...
13h 3 beğenme Yanıtla
— Yanıtları gör (1)

Görsel 79. (Old Laik Days, 2023b)

İçeriğe yapılan bir başka yorum, 1993 yılının Türkiye'nin en karanlık yılı olduğunu belirtir. Bu açıdan iki farklı 93 yılı algısının olduğunu söylemek mümkündür: konserler fırtınasının 93 yılı ve toplumsal travmaların 93'ü.

Türkiye'nin toplumsal hafızasında yer edinen ve 1993 tarihli bir diğer olay da Sivas Katliamı'dır. Pir Sultan Abdal Şenlikleri için Sivas'ta toplanan yazar ve düşünürlerin kaldıkları otel, 2 Temmuz 1993 tarihinde yakılır ve saldırıda 36 kişi hayatını kaybeder (Zürcher, 2020:331). Hesapta Sivas Katliamına ilişkin paylaşımlara rastlanılır. Paylaşılan bir içerikte otelin yakılması anında Aziz Nesin'in kurtarıldığı kısım yer alır. Video olayın çarpıcılığını göstermesi açısından önemlidir. Otel yanarken kalabalık içerisinde “Yakın!” sesleri ve yanan ateşi cehennem ateşine benzetenlerin konuşmaları duyulur. Videonun başlığı ise “Aziz Nesin'in Sivas Katliamı'nda diri diri yanmaktan komiser zannedildiği için yanlışlıkla kurtarıldığı anlar.” şeklinde verilmiştir. Aziz Nesin'in yaşanan karışıklığı “Benim orada Aziz Nesin olduğumu fark etmediler. (...) Beni bir komiser zannetmişler. Aşağıdan da sesler geliyor. Komiseri kurtardın diye.” sözleriyle anlattığı görülür. Video hem görüntüleriyle hem de Aziz Nesin'in anlattıklarıyla kullanıcıları etkiler.

Görsel 80. (Old Laik Days, 2023c)

Bu içeriğin kullanıcılar üzerinde yarattığı etki ise dönemin karanlığını bir kez daha hatırlatmak olacaktır. Özellikle bir kullanıcının “Of eski Türkiye be. Ne kadar müthiş bir ülkeydik.” sayfadaki nostaljik tutumu eleştirdiği görülür.

- Kullanıcı 1:** Daha korkunç, daha rezil bi olay yok... İnsanı insan olmaktan utandıran bi olay. 20h Yanıtla
- Kullanıcı 2:** Of eski Türkiye be ❤️ ne kadar müthiş bi ülkeydik 20h Yanıtla

Görsel 81. (Old Laik Days, 2023c)

Sivas Katliamını takiben 5 Temmuz 1993 tarihinde Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Başbağlar Köyü'nde düzenlenen terör saldırısında 33 kişi öldürülür (32. Gün, 1993). 90'lı yıllar aynı zamanda, Güneydoğu'da çatışmaların arttığı ve can kayıplarının yaşandığı bir döneme işaret eder. Bu anlamıyla 90'ların renkliliğini ve 90'lar nostaljisini sorgulamaya açacak olayların, hesapta sınırlı düzeyde ele alındığı görülür.

93 özelinde 90'lar sunduğu iki uç görüntü, bugünden düne bakanlar üzerinde kafa karışıklıklarının ortaya çıkmasına neden olur. 90'lara dair güzel şeyler kaybedildiği hissi hakimdir. Ancak güzel 90'lar anlatımının baskın hale gelmesiyle 90'ların ve

dönemde yaşayanların tanık olduğu acılar ikinci planda atılır. Bu anlamıyla Davis'in nostaljinin acı verici şeyleri iyi huylu bir hava ile örtme eğiliminde olduğuna dair tezi (Davis, 1977, s. 418), bu örnekler üzerinden doğrulanmış olur. Bu örnekler hatırlama pratiğinin, seçili olanları hatırlanıp seçili olanları unutmayı barındırdığının göstergesidir. Bir diğer yandan, geçmişin karanlık ve acı verici olaylarını hatırlatan kullanıcılara da rastlanılır. Bu açıdan, hesap içerikleri ve kullanıcı yorumları arasında 90'lara dair ikili bir görüntünün ortaya çıkması kaçınılmazdır.

3.3 AVRUPALILAŞMAK-ARAPLAŞMAK ARASINDA KİMLİK KRİZİ

Milliyet gazetesi 1999 yılında “Elveda Kokoreç” manşeti ile tam üyelik sürecinde AB gıda yönetmeliğine uygun bulunmadığı gerekçesiyle kokorecin yasaklanacağına dikkat çeker. Yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan esnaflar ise en iyi müşterilerinin Avrupalılar olduğunu vurgulayarak yeni bir savunma hattı oluştururlar (Milliyet, 1999, 12 Aralık). Bu haber umut ve kaygı arasındaki salınımıyla, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkisini özetler niteliktedir. Ancak 90'lı yılların sonuna hâkim olan umutlar ve kaygılar, günümüzde birer nostalji nesnesine dönüşmüştür. Bu noktada Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkisine ve “Avrupalılık” kimliğine karşı yaklaşımına odaklanmak gerekir.

1996 yılında kabul edilen Gümrük Birliği, Türkiye ve AB ilişkileri açısından bir dönüm noktasıdır. Bu gelişmeye paralel bir biçimde 1999 yılında düzenlenen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB için adaylığının resmen onaylanması yine önemli bir gelişme olacaktır. Adaylık süreciyle beraber üyelik için gerekli kriterleri sağlamaya yönelik düzenlemelerin yapıldığı görülür. Nitekim, 2004 yılında düzenlenen Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin siyasi kriterleri sağladığı belirtilmiş, 2005 yılından itibaren müzakere görüşmeleri başlamıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2023). Ancak 2006 yılından itibaren bu olumlu havanın sekteye uğrar ve AB yanlısı tavrın terk edilmeye başlandığı görülür. Özellikle 15 Temmuz 2016 tarihinden sonra Batı dünyasına karşı Avrasya bir alternatif olarak sunulacaktır (Bora, 2017:115-116). Bu açıdan Türkiye ve AB arasındaki ilişkilerin seyri inişli çıkışlıdır.

Türkiye'nin AB üyelik sürecini siyasi ve ekonomik iş birliğinin ötesinde düşünmek gerekir. Bir anlamda Avrupa Birliği'nin bir parçası olmak, yapısal değişikliklerin yanında kimliğe dair vurguları da içerir. Türkiye'nin Batı devletlerine olan bakışı, AB ile olan ilişkisi gibi inişli çıkışlıdır. Bu açıdan Batı hem düşmandır hem de ulaşılmak istenen bir ideal. Geliştirilen dostane ve düşmanı tavırların arasında Batı'ya yönelik sentez tavırlar da görünür olur. Örneğin Ziya Gökalp, Batı'nın evrensel nitelik taşıyan uygarlığı ile milletin kendine özgü uygarlığı arasında bir yaklaşım önerir (Bora, 2017:70). Bu bakış açısı, özü kaybetmeden evrensel olana ulaşma kaygısını içerir. Erken Cumhuriyet dönemine odaklanıldığına, Batı medeniyetine dahil olma ve bu ortaklığın dışında bir Türk kimliğinin yaratılması çabası birlikte görülür. Bu modern ve milli kimlik oluşturulurken Batılı gözden onay almak ise önem kazanır (Ahıska, 2018:306). Ahıska'nın işaret ettiği doğrultuda, "Batılılık" modern kimliğin oluşturulmasının ana belirleyicisidir. Ancak bir diğer yandan, Batılı kimliğin içselleştirilememesi bir aidiyet krizi yaratır. Bu noktada, Türkiye'nin Batılı olduğu kanıtlamak ve Batılı bir gözden onay almak önemli bir konu haline gelir. Ortaya çıkan bu çatışmalı durum yalnızca Cumhuriyet'in kuruluş ve kurtuluş aşamasına ilişkin değildir. Bugün bile Batı'ya karşı hayranlık ve şüphecilik arasındaki gerilimi gözlemlemek mümkündür.

Yaşanan bu çatışma 90'lı yıllarda önemli bir sınavdan geçer. Neoliberal politikaların yerleştiği bu dönemde, Türkiye daha önce hiç olmadığı kadar dünyaya entegredir. Önceki bölümde de bahsedildiği gibi bu dönemde önemli gruplar dünya turlarındaki rotalarına İstanbul'u da ekler, bu eğlence kültürüne olan katkının da ötesinde hem ülkenin hem de ülkenin vatandaşlarının kimliğine dair bir göstergeye dönüşür. Dünyaca tanınmış sanatçıların turnelerine eklenmesiyle, İstanbul'un bir Avrupa kenti olduğu düşüncesi kuvvetlenir. Bu yeni dönem, kendi milliyetçilik algısını üretir.

"(...) yeni milletçilik kozmopolitizmle de çelişmemektedir; hatta onu tamamlamaktadır. Yeni tanımıyla milliyetçilik hamasi edebiyat ve nutuk atmak değil, ülkenin küresel ligde, lafta değil fiiliyatta, ileri noktalara ulaşması, çağdaşlığın rüştünü ispatlama idealidir. (...) bu milliyetçilik, kendi milletinden olmayanları düşmanlaştırmayacak, onlarla 'sanatta, kültürde, ekonomide' rekabete girecektir." (Gürpınar, 2022, s. 161)

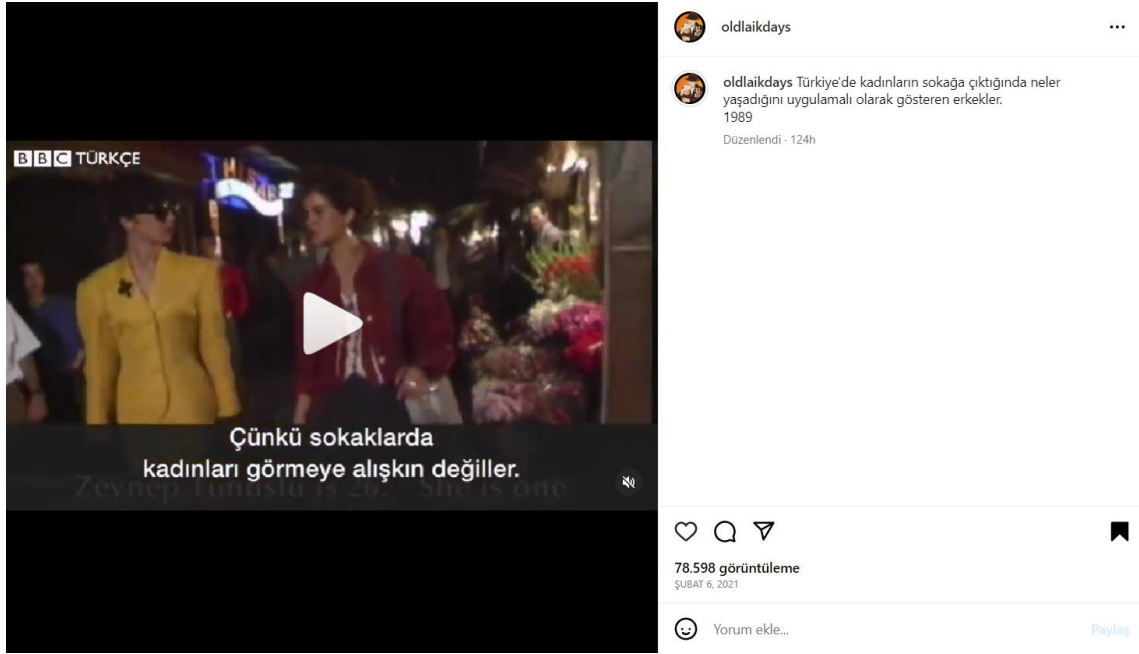
Gürpınar'ın yapmış olduğu yeni milliyetçilik tanımı doğrultusunda, Eurovision Şarkı Yarışması, Dünya Kupası gibi organizasyonlar yeni milliyetçiliğin sergilenme sahasına

dönüşür. Bu tür organizasyonlarla Türkiye'nin Avrupalılığı sınavdan geçer. Nostalji ise Türkiye'nin bu organizasyonlarla olan ilişkisinin kesildiği noktalarda ortaya çıkar. Bir diğer yandan, bu tür organizasyonların dışında kalınması modernliğin ve Avrupalılık kimliğinin tartışılmaya açılması anlamına gelecektir. Bu kimliğin tehlikede olduğu düşüncesinin güç kazanmasıyla yeni bir karşıt kimlik yaratılır. Bu noktada, Avrupalılığın karşısına Araplık konumlanır. Bu durum Türk milliyetçiliğinin Araplığı istenmeyen doğrulukla özdeşleştirilmesiyle ilgili görünür (Ahıska, 2018:313).

3.3.1. BBC'nin Gözünden Türkiye

Hesapta yer alan BBC'ye ait kayıtlar geçmişe Batılı bir göz perspektifinden bakma olanağı yaratır. Bu noktada, paylaşım etrafında gelişen tartışmalar Avrupalılık kimliğine dair tartışmalara dönüşür.

Hesabın paylaşımları arasında 1989 yılında BBC'nin *Rough Guide* isimli gençlik programından alınmış bir kesite yer verilir. Kesitte modacı Zeynep Tunuslu, program sunucusuna İstanbul'un gece hayatını tanıtmaya görevini üstlenirken programın İngiliz sunucusunun Zeynep Tunuslu'ya "*Türk kadınları geceleri sokağa çıkamadıkları için Batılılar hemen göze çarpıyor. Bundan dolayı erkekler tarafından rahatsız ediliyorsunuz. (...) Neden Batılı kadınları böyle rahatsız ediyorlar?*" sorusunu yönelttiği görülür. Zeynep Tunuslu'nun bu soruya cevabı ise "*Çünkü sokaklarda kadınları görmeye alışık değiller. Türk kadınları gece dışarı çıkmıyor. (...) Bu benim için de geçerli ben de Batılılar gibi görünüyorum aynı şeyi bana da yapabilirler.*" sözleri olacaktır. Bu açıdan içerik hem Batılı gibi görünmeye dair vurguyu hem de Türkiye'nin bir Batılının gözünden nasıl görüldüğünü saptamayı içerisinde barındırır.

Görsel 82. (Old Laik Days, 2021h)

İçerik kullanıcılar arasında bir kafa karışıklığı yaratır. Öncelikle görüntüler 1989 yılındandır, bu dönemde kadınların dışarı çıkamadığının vurgulanması geçmiş güzel günler anlatısına zarar verir. Bu noktada, kullanıcılar arasında geçmişte var olduğu düşünülen modern ve Batılı hayata aslında hiçbir zaman erişilemediğine dair bir karamsarlık görünür olur. Bir diğer yandan, bu izlenimi paylaşan kişilerin “Batılı bir göze” sahip olması kullanıcılar açısından söylenenlerin doğruluğunu tartışmaya açık hale getirir. Bu fikri paylaşan kullanıcılar açısından, içerik basmakalıp düşüncelerin bir tekrarını sunacaktır. Bu nedenle kullanıcı yorumları arasında hem Zeynep Tunuslu’ya hak verenlere hem de Tunuslu’yu eleştirenlere rastlanılır.

- Kullanıcı 1:** Zeynep Tunuslu ağır saçmalamış. O yıllardan şu 10-15 seneye kadar gece hayatının en şaşı en güvenli olduğu zamanlardı o zamanlar. 115h 2 beğenme Yanıtla
- Kullanıcı 2:** Tarihimiz bir kepezelik abidesi cumhuriyetten sonra bile rezilliğimiz bitmedi utanıyorum bu topraklarda doğduğuma 115h 6 beğenme Yanıtla

Görsel 83. (Old Laik Days, 2021h)

Paylaşımlarda yer alan bir başka görüntü ise, BBC'nin 1971 yılında yayınlanan *If You Were Me* isimli programından alınan bir kesittir. Programda çocuklar dünyanın farklı kentlerini ziyaret ederek kentle ilgili izlenimlerini paylaşır. Paylaşılan kesitte İngiltere'nin Bristol kentinde yaşayan Nicolas Turpin isimli çocuğun İstanbul hakkındaki görüşlerine yer verilir (Hamsici, 2018). Turpin “İstanbul’a gelmeden önce insanların farklı renklerde sarıklar taktıklarını ve develerin olduğunu düşünmüştüm. Geldiğimde şoke oldum. (...) Aynı bize benziyorlardı.” sözleriyle Batılı bir göz olarak İstanbul’u değerlendirir.

Görsel 84. (Old Laik Days, 2021)

Kullanıcılarının bu içeriğe tepkisi eski İstanbul’u ve bugün İstanbul’unu kıyaslamak olacaktır. İçeriğe yorum yapan kullanıcıların büyük çoğunluğu İngiltere’den ve Türkiye’den iki çocuk arasında ortaklık kuran değerlerin kaybedildiğine dikkat çeker. Kullanıcılara göre, 1971 yılında iki çocuk benzer hayatlar yaşayabiliyorken bugün iki ülkenin çocukları arasındaki farklılıklar belirginleşmiştir. Turpin’in İstanbul’a gelmeden önce burada yaşayan insanların sarıklı olduğunu düşünmesi kullanıcılar açısından gerçekleşmiş bir kehanet olarak yorumlanır.

Kullanıcı 2: Sen gel de şimdi bir gör.. İran'ın bir kasabasına geldim sanırsın 😊

95h 1 beğenme Yanıtla

Kullanıcı 3: Dünya kültür başkenti olacakken mega köy olmaya mahkum ettiler güzel İstanbul'u düzensiz göç gettolasma vb. Durumlar ile mültecilerin toplama kampı oldu

95h 91 beğenme Yanıtla

Görsel 85. (Old Laik Days, 2021ı)

Batı'nın karşısına Doğu'nun, Avrupalılığın karşısına Araplığının konumlanması, siyasi tercihlerin ve kültürel dönüşümün yanında Türkiye'nin yaşamış olduğu göçmen krizini de içerisinde barındırır. Yaşanan değişim, İstanbul'da artan göçmen nüfusuyla da beraber düşünülecektir.

3.3.2. Eurovision Özlemi

Avrupalı hissetmek, Avrupalı gibi görünmenin izleri önceki bölümlerde bahsedilen festivallerde de görülebilir. Ancak ülkeler arasındaki rekabetin eğlencenin önüne geçmesiyle Eurovision Şarkı Yarışması, Avrupa'nın bir parçası olma açısından farklı bir eşik noktasını oluşturur. Bu nedenle sayfa paylaşımlarının önemli bir kısmını Eurovision Şarkı Yarışması'nda yer alan kesitler oluşturur.

Eurovision Şarkı Yarışması orijinal şarkıların yaratılmasını teşvik ederek, uluslararası bir rekabet yoluyla yazarlar ve besteciler arasında dostça bir rekabeti sağlama amacıyla 1956 yılında düzenlenmeye başlanır. İlk yıllarda katılan sanatçılara ana dillerinde söylenen şarkılarla yarışmaya katıldığı görülürken etkinliğin popülaritesi arttıkça, şarkı yazarları şarkı sözleri ne kadar evrensel olursa şarkının etki alanının o kadar yüksek olacağını varsayarak İngilizce şarkılarla katılmaya başlarlar (Eurovision, 2023). Bir diğer yandan, yarışmaya katılan ülkeler ve yarışmanın etki alanı göz önüne alındığında, Avrupa Birliği gibi Eurovision'un da sınırlarının muğlaklaştığı görülür. Ancak yarışma Avrupa'ya iyi akşamlar diye seslenilerek başlamasıyla ve Avrupa'ya teşekkürler eşliğinde kapanmasıyla Avrupa kimliğinin taşıyıcısı haline gelir. Bu anlamıyla Eurovision, Avrupa ve ötesinde yüz milyonlarca insan tarafından izlenen, sembolik eylemlere önem veren, Avrupa ortaklığını ima eden ve açıkça öneren bir etkinliktir

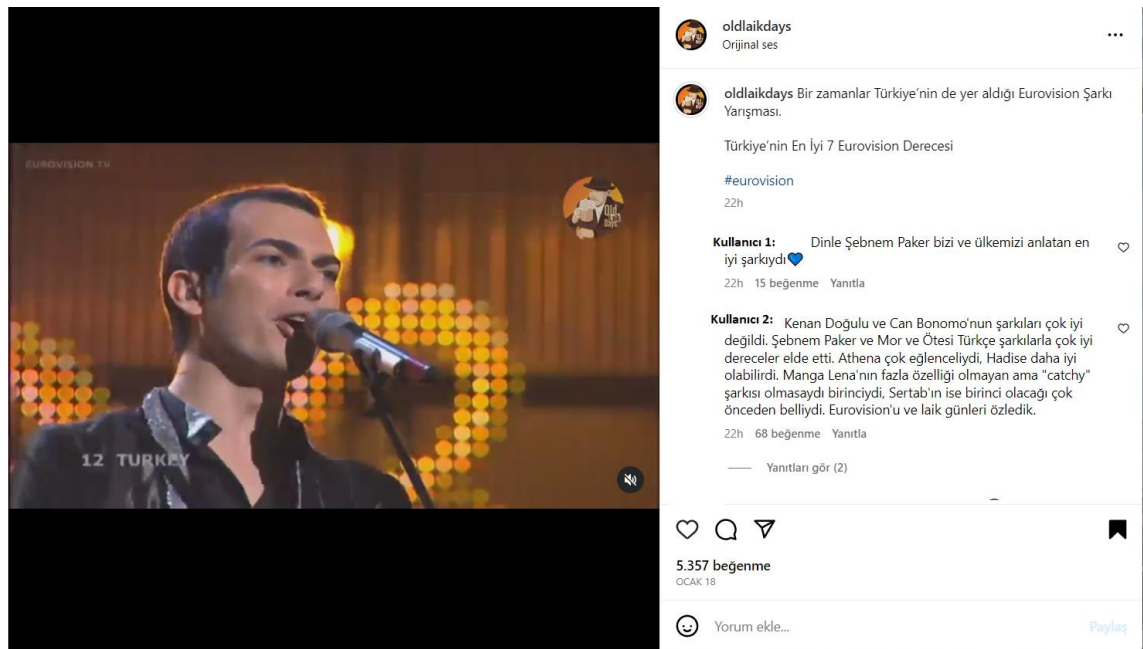
(Wellings & Kalman, 2019:9-12). Bir diğerk yandan, yarışmaya gerçek bir Avrupalı kimliğı oluşturmadiğı, ulusal karşıtlıkları ve yerel aidiyetleri yeniden üretme eğilimde olduğı yönünde eleştiriler de getirilir (Spaziante, 2021:190).

Türkiye'nin Eurovision Şarkı Yarışması serüveni ise 1975 yılında, Bülent Özveren'in çabalarıyla başlar ve Eurovision sahnesinde Semiha Yankı *Seninle Bir Dakika* şarkısını seslendirir. Bu performans ile Türkiye yalnızca Monako'dan 3 puan alarak yarışmayı sonunculukla tamamlar ve elde edilen bu sonuç pek çok tartışmayı beraberinde getirir. Alınan bu sonucun nedeni, TRT'nin yerellik tercihine bağlanacaktır. Özellikle Atilla Atasoy'un sonunculuk derecesine karşı tepkisi serttir: “Bir yarışmada milliyetçilik edebiyatı yapıp, ilkel bir görüntü ile çıkararak Türkiye rezil edilemez. Gençecik, tecrübesiz bir kızımızı bu hale sokanları suçluyorum.” (Kuyucu, 2005:45) Yerel unsurların öne çıkarılması, evrensel değerlere uyum sağlanması konusu Türkiye'nin Eurovision macerasında önemli bir tartışma konusu haline gelir. Belirli bir noktadan sonra, bu tartışma yarışmada söylenilecek şarkının Türkçe mi yoksa İngilizce mi olarak seçilmesi gerektiğine evrilir. Bu açıdan Eurovision tercihleri, yaşanan kimlik karmaşasının etkisindedir.

90'lı yıllarda özel televizyonların etkisinin artmasıyla Eurovision'a olan ilgi azalırken 1997 yılında Türkiye, Şebnem Paker'in *Dinle* şarkısıyla yarışmada o güne kadar elde edilmiş olan en iyi derece ile üçüncü olacaktır. Beklenen birincilik ise 2003 senesinde Sertap Erener'in *Everyway That I Can* şarkısıyla gelecektir. Bu sonuçla beraber, 2004 yılındaki Eurovision Şarkı Yarışması Türkiye'de düzenlenir. Türkiye'nin Eurovision'daki son büyük başarısı 2010 yılında Manga grubunun *We Could Be The Same* şarkısı ile aldığı ikincilik derecesi olacaktır. 2013 yılında TRT sürpriz bir kararla yarışmaya katılmama kararı alındığını açıklarken Türkiye'nin Eurovision'daki son temsili 2012 yılında Can Bonomo'nun *Love Me Back* şarkısı ile olur (Meriç, 2023). Bu karar uzun yıllardır sürdürülen, kitleleri ekran başında toplayan ve nesiller arasında bir ortaklık yaratan geleneğin terk edilmesi anlamına gelir. TRT Eurovision'a katılmama gerekçesini ise yarışma kurallarında yapılan değışikliklere ve haksız oylama sistemine dayandırır (Euronews, 2022, 22 Kasım). 2018 yılında Eurovision ile ilgili açıklama yapan TRT Genel Müdürü İbrahim Eren, “Şu anda katılmayı düşünmüyoruz. Oylama

sistemi gibi gerekçelerimiz var. Bir de kamu yayıncısı olarak, Avusturyalı birinci olan sakallı, etekli, cinsiyet kabul etmeyen, herhangi bir cinsiyeti olduğunu söylemeyen, 'Aynı anda hem erkeğim hem kadını' diyen birini saat 21.00'de, çocukların seyrettiği bir zamanda ben canlı yayımlayamam ki." sözleriyle Türkiye'nin Eurovision'a katılmama nedenlerine yeni bir boyut kazandırır (Cumhuriyet, 2018b, 4 Ağustos).

2013'ten 2023'e 10 senelik ara, yarışmaya yönelik nostaljik ilgiyi de beraberinde getirir. Hesapta yer alan paylaşımlarda da bu ilgiyi gözlemlemek mümkündür. Aşağıda yer alan paylaşımda Türkiye'nin en iyi 7 Eurovision derecesine yer verilir.

Görsel 86. (Old Laik Days, 2023d)

İçeriğe gelen kullanıcı yorumlarında Türkiye'nin yaşamış olduğu değişime odaklanılarak geçmiş yüceltilir. Kullanıcılara göre bugünden bakıldığında egemen olan müzik kültürü pop'tan rap'e kaymış, Eurovision sunuculuğunu üstlenen ve Eurovision ile özdeşleşen Bülent Özveren ise hayatını kaybetmiştir. Bu açıdan Eurovision konusunda yaşanan değişim, TRT'nin yarışmaya karşı aldığı tutumla sınırlı değildir. Kullanıcı yorumları, "Avrupalılık" bağlamında incelendiğinde dikkat çekici vurgulara rastlanılır:

Kullanıcı 4: Ne kadar güzel başarılar elde ettiğimiz Avrupa ya müziğimizle sanatımızla tanındığımız zamanlar.

14h 1 beğenme Yanıtla

Kullanıcı 5: Can Bonomo değil hadise gereksizdi bence. Dansöz gibi çıkmış sahneye ses desen yok her yeri boğum boğum hadi o kıyafeti giydin görüntü desen de yok Buram buram ortadoğu kokuyor Asla tarzım değil

14h 2 beğenme Yanıtla

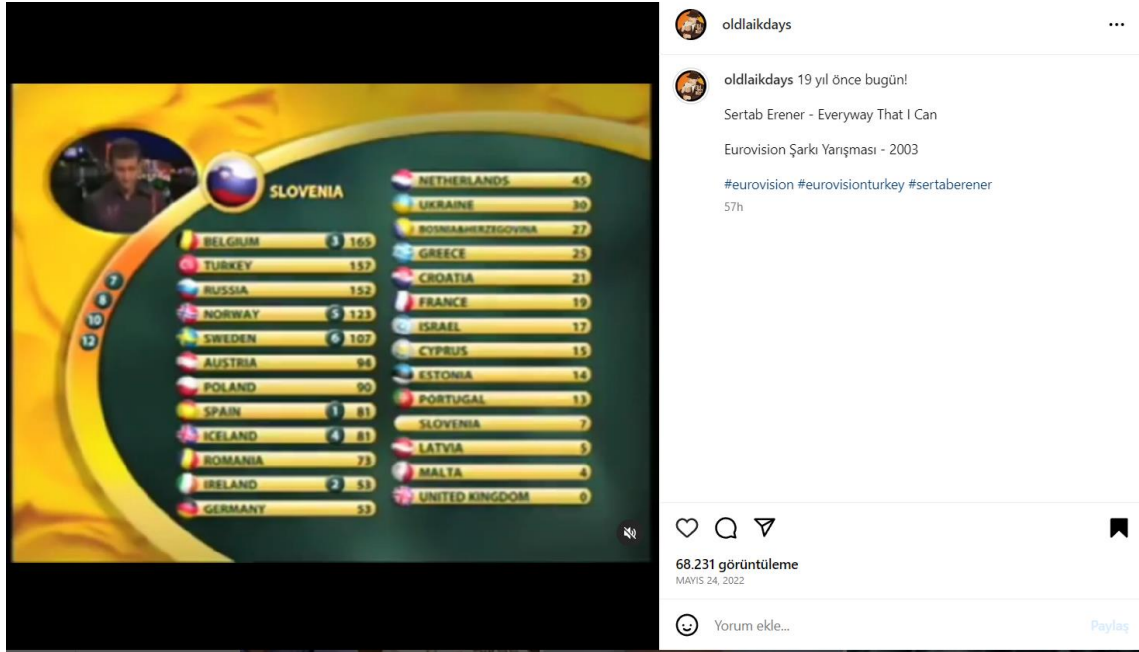
— Yanıtları gör (2)

Görsel 87. (Old Laik Days, 2023d)

Bu açıdan Eurovision Şarkı Yarışması'na dair özlemin Avrupalılık ve Araplık gerilimini beslediği görülür. Eurovision Avrupa'da tanınmanın ve onun bir parçası olmanın bir aracı haline gelir, bu nedenle yarışmaya Türkiye'nin artık katılmıyor olması kullanıcılar açısından önemli bir kopuşu temsil eder. Bir diğer yandan, yarışmacı performansları Türkiye'nin Avrupa'ya nasıl sunulduğunun bir göstergesidir. Örneğin bir kullanıcı, Türkiye'yi Eurovision'da 2009 yılında temsil eden Hadise'nin sahne kıyafetini dansöz kostümüne benzetecek ve bu sunumun Türkiye'yi Ortadoğu'nun bir parçası gibi gösterdiğini öne sürerek eleştirecektir.

Coşkun'un ve özlemin kendisini en net şekilde gösterdiği paylaşım ise Sertap Erener'in Eurovision Şarkı Yarışması'nda birinci olduğunu haber veren video kesitidir. Paylaşımında Bülent Özveren'in *“Hayatımda ilk kez böyle bir şey yaşıyorum. 1975 yılında Stockholm'de başlayan maceramız Semiha Yankı'nın aldığı 3 puanla sonunculukla tamamlanmıştı. (...) Türkiye burada herkesin söylediği gibi bileğinin hakkıyla birinci oluyor. Tam 25 yıl bu anı bekledik.”* sözleri yer alır. Elde edilen birincilik, sahip olunan Avrupalı kimliğinin bir sağlaması olarak işlev görür.

Görsel 88. (Old Laik Days, 2022n)

Pek çok kullanıcı, bu anı hayatının unutulmaz anları arasında görürken bugün böyle bir başarı elde etmenin ve böyle bir organizasyonda yer almanın imkansızlığına değinir. Bir kullanıcının Eurovision'un karşısına Arapvision'u konumlandığı görülür ve ona göre yeni Türkiye ancak Arapvision'da kendisine yer edinebilecektir.

Görsel 89. (Old Laik Days, 2022n)

Yaşanan bu Eurovision nostaljisinin diğer ülkelerin Eurovision seyircileri arasında da karşılık bulduğu görülür. Eurovision içeriklerine gelen yorumlarda Türkiye'nin yarışmaya geri dönmesine yönelik taleplere rastlanılır. Bir diğer yandan, 2021 yılında TRT Genel Müdürü İbrahim Eren, Eurovision'a tekrar katılmaya yönelik çalışmalarda bulduklarını açıklayacaktır (Birgün, 2021, 21 Haziran). Ancak TRT 2023 yılında da

Eurovision Şarkı Yarışmasına Eurovision Şarkı Yarışmasına katılmama kararını sürdürürken yarışmaya yönelik nostaljik ilgi artarak devam edecektir.

3.3.3. Dünya Kupasında Türkiye Etkisi

Hem bir bütünü parçası olma hissini yaratan hem de ülkeler arasındaki rekabetin güçlendiren bir başka alan ise futbol organizasyonlarıdır. Dünya Kupası, Şampiyonlar Ligi gibi organizasyonlar bir ülkenin kendisini uluslararası arenada göstermesi ve yeni güç dinamiklerini üretmesi açısından önemlidir. Bir diğer yandan, futbol Doğu-Batı ikileminin gözlemlenebileceği bir alan haline gelir. Bu noktada Avrupa'yı hedef alan, küfürlü tezahüratların yeni uyarlamaları yapılır. Avrupa'nın Türk düşmanı olduğu düşüncesi tribünlerde yükselirken karşılaşmalarda zafer elde ederek Avrupalı olmak bir hedef haline gelecektir (Kozanoğlu, 1995:31).

Hesapta 2002 Dünya Kupası Türkiye'nin bir zamanlar futboldaki başarısının bir göstergesi olarak sunulur. 2002 Dünya Kupası'nda üçüncü olan Türkiye, bu derece ile futbolda en iyi derecesini elde etmiş olurken 2002'den bu yana Dünya Kupası'na katılmaya hak kazanamayacaktır (Bal, 2018, 13 Haziran). Bu açıdan 2002 Dünya Kupası Türkiye futbolu açısından ayrı bir değere sahiptir. Hesapta yer alan bir paylaşımda 2002 Dünya Kupası'nda İlhan Mansız'ın Senegal maçında attığı gole yer verilir. Bu golle beraber, Türkiye yarı finale yükselmiştir.

Görsel 90.(Old Laik Days, 2022o)

Ortaya çıkan futbol nostaljisinin diğer nostaljilerden farkı, futbola iktidar tarafından getirilmiş doğrudan bir kısıtlamanın olmamasıdır. Türkiye'nin Dünya Kupası'ndan kopuşu bir siyasi tercih değil, başarısızlığın sonucudur. Bu nedenle ortaya çıkan futbol nostaljisi, "eski ruhun" kaybedildiği yönündedir. Bir diğer yandan, Dünya Kupası 2002 yılında düzenlenmesiyle eski Türkiye ve yeni Türkiye'nin yol ayrımında yer alır. Bu nedenle Dünya Kupasını özlemek eski Türkiye'yi özlemek anlamına gelecektir.

Kullanıcı 4: Eskiden ruh vardı ruh . Bir de şimdi ki milli takıma bak . İlhan Mansız diyor ya "Bizim zamanımızda prim filan yoktu , namus meseleydi." Bu sözler her şeyi anlatıyor
13h 7 beğenme Yanıtla ***

Kullanıcı 5: Milyonlarca insanın tek yürek olup "Türkiye" diye bağırıldığı, milli takımı karşılamak için milyonlarca insanın sokağa döküldüğü 2002 Dünya Kupası,Saçları İlhan Mansız gibi kestirmek ve taramak da ülkenin resmi stili olmuştu.Çocuklar Ümit Davala stilini benimserken, gençler ise İlhan Mansız'ı örnek alıyordu. Sokağa çıktığınızda neredeyse her köşede İlhan Mansız'lar görmek mümkündür. Bu da nasıl bir zafere imza atıldığının adeta kanıtıydı.2002 Haziran ayının soundtrack'i "Bir Oluruz Yolunda" her yerde çalmaya başlamıştı.Kupanın başından sonuna kadar milli takımımızı destekleyen Korelileri de unutmamak lazım !
13h 8 beğenme Yanıtla

Görsel 91. (Old Laik Days, 2022o)

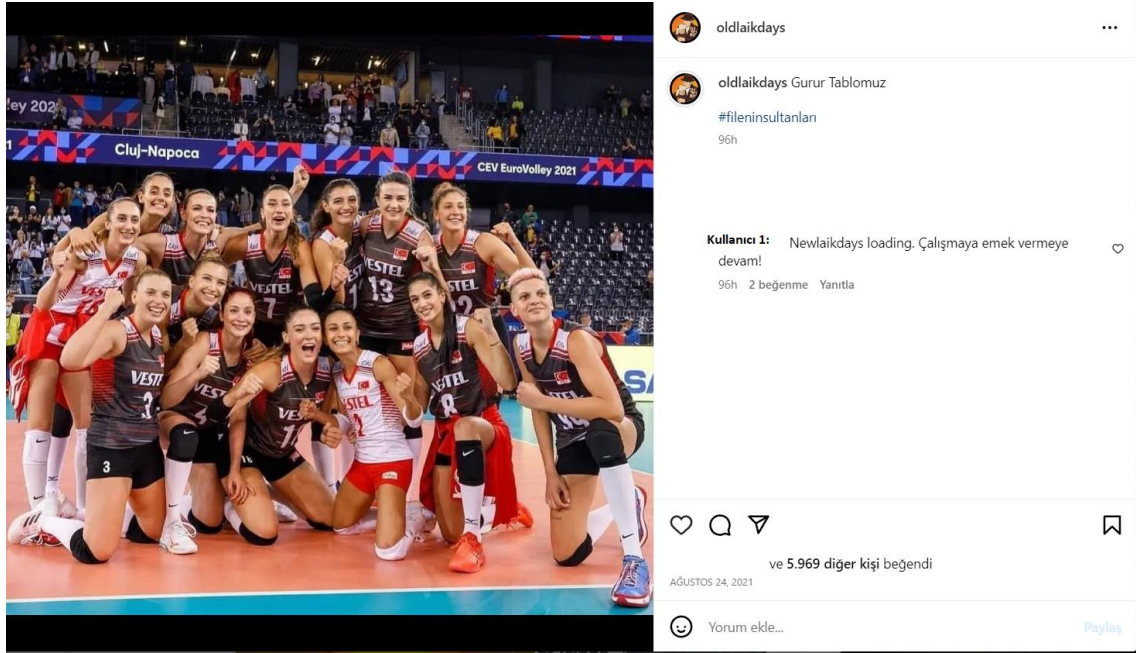
Bahsedilen imaj ve diğer ülkelerle rekabet konusu da kullanıcı yorumlarında görünür olacaktır.

Kullanıcı 6:Dün gibi hatırlıyorum, duygulandım.. Hepimizde mutluluk, gurur, coşku hakimdi. Ne güzel günlerdi. Avrupa'da ve Dünyaya Türkiye imajı nirvanaya ulaşmıştı, asıl uçtuğumuz zamanlardı yani. Sonrasında bi çakıldık, daha da çıkamadık bataktan
43h 1 beğenme Yanıtla

Görsel 92. (Old Laik Days, 2022o)

Galatasaray'ın 2000 yılında UEFA Kupasını kazanmış olması hem Avrupalılık hem de diğer ülkelerle rekabet açısından önemli bir gösterge olabilecekken sayfa paylaşımlarında bu başarıya ilişkin herhangi bir paylaşım rastlanmaz. Bu durum sayfa yöneticisinin bireysel tercihlerden kaynaklanabileceği gibi, kullanıcılar arasında ayrıştırıcı bir rol oynayabileceği gerekçesiyle de tercih edilmemiş olabilir.

Bir diğey yandan, elde edilen başarılarla paralel bir biçimde Türkiye Kadın Milli Voleybol Takımı'nın paylaşımlarına yer verilir. Yine bu paylaşımlarda uluslararası arenadaki başarılar öne çıkarılırken takımın oyuncuları Türkiye'nin çağdaş kadınlarının bir göstergesi olarak yorumlanacaktır. Bu nedenle bu tür paylaşımlar da Batılılık, modernlik gerilimlerini içerisinde barındırır.

Görsel 93. (Old Laik Days, 2021i)

Türkiye Kadın Milli Futbol Takımı ya da daha sık kullanılan ismiyle Filenin Sultanları modern Türk kadının modernliğinin uluslararası alandaki göstergesi olacaktır. Bir diğey yandan takımın bu başarısı, “yeni laik günler” için bir rota işlevi görür.

Kullanıcı 2: Muazzam bir tablo. tesekkurler eda erdem turk kadınınin imajini yansittigin icin.
92h 2 beğenme Yanıtla

Görsel 94. (Old Laik Days, 2021i)

Hesap içerikleri ve kullanıcı yorumlarına bakıldığında, Avrupalılığın çağdaş olmakla eş değer olduğu görülür. Bu anlamıyla Avrupalılığa özel bir anlam atfedilir. Türkiye'nin rotasının Avrupa Birliği'nden uzaklaşmış olması, iktidarın politikaları ve artan göçmen nüfusu kullanıcılar açısından kopuş dönemini işaret eder. Bu kriz ve kopuş anı, büyük

ölçüde 2000’li yıllara yönelik bir nostaljinin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu kısımda incelenen nostalji, geleceğe yönelik bir umudu içerisinde barındırır ve geleceğin rotasını ima eder hale gelir.

3.4. MEKANSAL DÖNÜŞÜM ÜZERİNDEN SİYASİ VE KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMÜ ANLAMAK

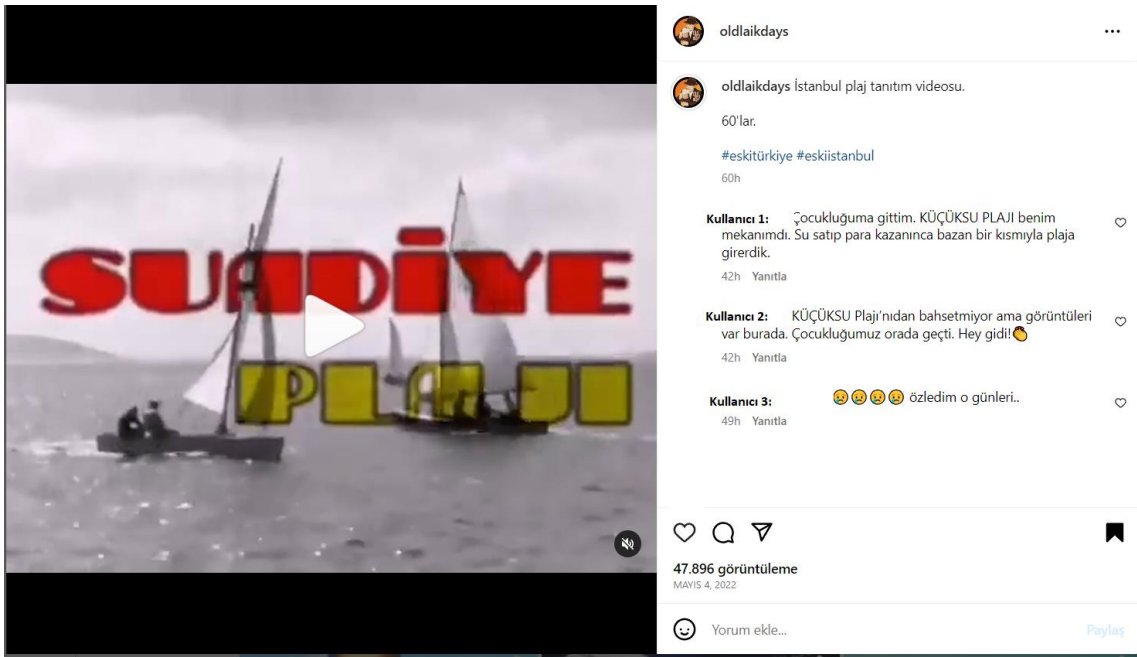
Hatırlama pratiği ve mekân arasındaki ilişki doğrudandır. Hem kişisel hem de kolektif belleğin bağlamını gündelik yaşamın içerisinde geçtiği fiziksel çevre oluşturur. Bu anlamıyla mekân; hatıraların korunması, kolektif düşüncenin oluşması ve temsili için en uygun koşulları sağlayacaktır (Özaloğlu, 2017:13). Bir diğer yandan, mekân ve insan arasındaki ilişki karşılıklıdır. Mekân herhangi bir grubun izlerini taşıırken grup da ilişkili olduğu mekâna dair öğeleri içerir. Bu anlamıyla mekanlar yalnızca grup üyelerinin anlayabileceği veçheleri içerisinde barındırır. Önemli olaylar grubun mekanla olan ilişkisinde değişiklik yaratacaktır (Halbwachs, 2017:142). Bu nedenle mekandaki değişim hatırlama pratiklerini etkiler. Mekânsal dönüşüm karşısında kolektif hafızanın tepkisi ya mekânın eski haline karşı bir nostalji üretme ya da mekânın kaybının getirdiği bellek yitimi olacaktır.

Old Laik Days paylaşımlarında mekânsal dönüşüme dair vurguları gözlemek mümkündür. Bu anlamda mekânsal dönüşüm kategorisi altında yer alan içerikleri iki tür altında incelenebilir. Bu türlerden ilki, yeşile ve doğaya olan özlemdir. Bu özlem şehirleşmenin, sanayileşmenin ve tüm bunların getirmiş olduğu nüfus yoğunluğunun yaşam alanlarını tahrip ettiği düşüncesi üzerinde filizlenmesiyle uzun vadede yaşanan dönüşümlere işaret eder. Bu değişim bütüne ilişkindir, bu nedenle böylesine bir değişime karşı koymak güçtür. İkinci türden paylaşımlarda ise sembolik yapıların, caddelerin, eğlence alanlarının yaşadığı dönüşüme dikkat çekilir. Bu türdeki paylaşımlar, daha sınırlı bir döneme ait nostaljiyi beraberinde getirir. Daha kısa vadeli değişimleri içermesiyle bu türden değişimlerin tanıklığı tazedir. Mekânsal dönüşüme dair paylaşımların büyük çoğunluğunu İstanbul’dan görüntüler oluşturur. İstanbul’da çekilmiş olan fotoğraflar, filmler ve diziler şehrin yakın geçmişine dair görüntüler sunar. Hesap, İstanbul’un hafızası olma işlevini görür. Bu anlamıyla hesap tarafından

sunulan nostalji, yalnızca İstanbul'u içerdiği için sınırlı bir çevreyi etkisine alabileceken kişilerin İstanbul'un yaşadığı değişim üzerinden kendi mekânsal nostaljilerini de ortaya koyması dikkat çekicidir.

3.4.1. Eski İstanbul Özlemi

Hesabın paylaşımlarda 1960'lı yıllarda İstanbul'un plajlarından alınmış görüntülerle oluşturulan bir video yer alır. Video, Pera Müzesi ve İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nün "İstanbul'da Deniz Sefası: Deniz Hamamından Plaja Nostalji" sergisinden alınmıştır. Video *"Mübalağasız tüm Türkiye plajlar şehri İstanbul'a akın etmektedir. Deniz, kum ve güneş. Florya Plajı, Moda, Fenerbahçe, Kalamış Koyu... (...) Yaz gelince sudan çıkmayan genç nesiller hiç olmazsa beden terbiyelerini ihmalden kurtarmış bulunuyorlar."* sözleriyle açılır.

Görsel 95. (Old Laik Days, 2022ö)

İçerik, İstanbul'da Cumhuriyet ile başlayan plaj kültürünün yok olmaya başladığı 1960'lı yıllardandır. Hızla katlanan nüfus karşısında insanlara İstanbul'da karalar yetmeyecek, kıyıları da betonlaşacak ve asfaltlanacaktır. Bu durum kaçınılmaz olarak İstanbul'da deniz ve plaj kültürünün yok olmasına neden olur (Toprak, 2018:45). Hem

şehrin ihtiyaçları öne sürülerek kıyıların doldurulması hem de denizin atıklarla kirletilmesi İstanbul'da yaşayanların denizle olan ilişkisini değiştirmiştir. Bu sebeple bir zamanlar İstanbul'dan denize girilebiliyor olması ve plajların renkli havası bugünden bakıldığında özlemle anılır. Kullanıcılar bu içerik üzerinden bugünün betonlaşmış İstanbul'u ve eskinin İstanbul'u kıyasını rahatlıkla yaparken bu kıyas sonucunda pastoral yaşama bir özlem hisseder. Bu bağlamda, plansız şehirleşme ve betonlaşmayı eleştiri konusu haline gelecektir.

Kullanıcı 4: Günümüzde Bahsi Geçen Tüm Bu Güzel Yerler Doldurularak Sahil Yolları Ve Binalar İnşa Edildi, Ah Güzel İstanbul Çocukluğumuzda Neydin Günümüzde Ne Hale Geldin...

59h 11 beğenme Yanıtla

Görsel 96. (Old Laik Days, 2022ö)

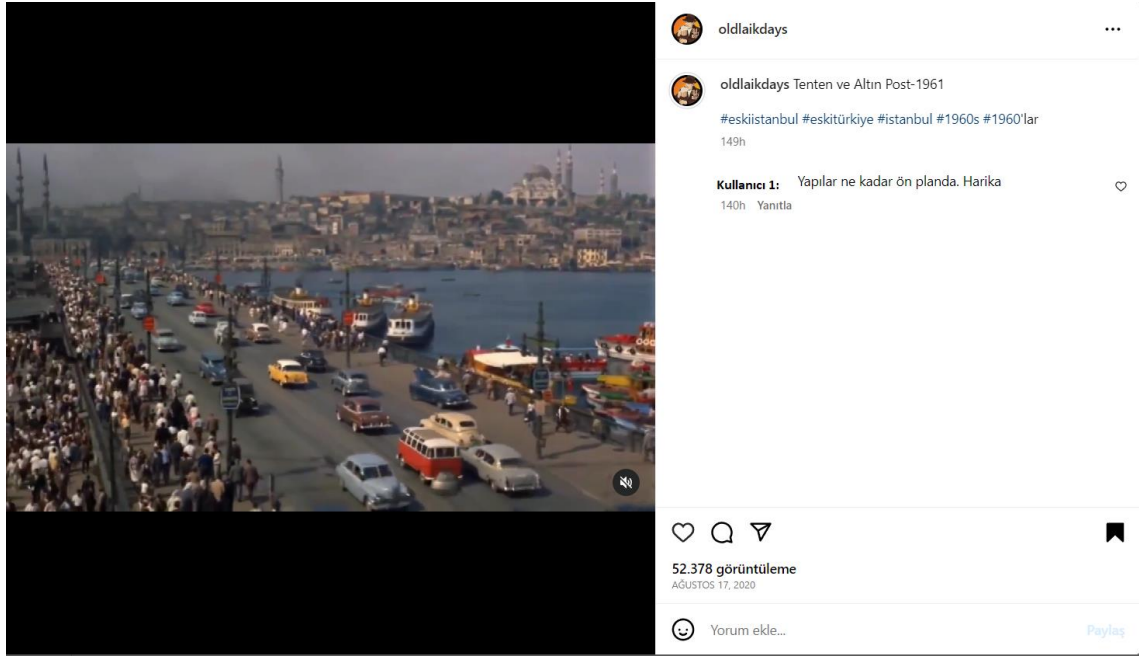
İçeriğe gelen yorumlarda dikkat çekici bir diğer nokta, yoğun göçmen karşıtlığıdır. Pek çok kullanıcı için bu içerik, göçmenlerin olmadığı bir İstanbul'un hatırlatıcısı olur. Göçmenler ve deniz arasındaki ilişkinin kurulmasında yaz aylarında İstanbul'da denize giren göçmenlerin sık sık medyada haberleştirilmesinin etkili olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. İçerik bu türden haberlerin yaygın olduğu bir dönemde paylaşılmasıyla, plajların eski sahipleri ve yeni sahipleri arasında karşıtlığı ima eder hale gelir.

Kullanıcı 7: Eski İstanbul'un Güzel Naif Kadınları.O Dönemlerde yaşamayı çok isterdim hemde çok.Şimdi doldurdular afganları suriyelileri mahvettiler her yeri ama bizden çalınanı geri alacağız.

60h 9 beğenme Yanıtla

Görsel 97. (Old Laik Days, 2022ö)

1960'lı yılların İstanbul'undan görüntüler sunan bir başka içerik ise 1961 yılında Jean-Jacques Vierne tarafından çekilmiş olan *Tenten ve Altın Post* filminden paylaşılan bir kesittir. Kesitte İstanbul'un sembolik yapıları ve şehirdeki gündelik yaşam görülür.

Görsel 98. (Old Laik Days, 2020f)

İçerik, yaklaşık olarak 60 sene öncesinin İstanbul’unu sunması bakımından önemlidir. Bugün İstanbul’u 60 sene öncesinin İstanbul’undan farklı kılan unsur ise şehirdeki yapılaşma ve yeşil alanların kaybı olacaktır. Elbette kentin yaşamış olduğu değişim, mevcut iktidarın politikaları ile sınırlanamaz. Ancak bugün İstanbul’un gündemini oluşturan “mega projeler” şehrin silüetinin değişmesinde belirleyicidir. Galataport, yeni havaalanı, Haliç kıyıları, Kanal İstanbul gibi girişimler ve büyük sermaye gruplarının yeni imar haklarıyla oluşturdukları AVM’li ya da AVM’siz toplu konut sitelerinin şehrin kıyılarını ve yeşil alanlarını kapsaması, İstanbul’da önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olur (Erder, 2014:382). Bu yeni kapılar kentin simge mekanlarıyla da rekabet halinde olacaktır. Örneğin 2019 yılında yapılan Çamlıca Camisi ve 2021 yılında açılan Çamlıca Kulesi, şehrin yeni simgeleri olmaya aday olur.

İstanbul’daki mega projelerin de ötesinde, inşaat faaliyetleri tüm Türkiye’nin mekânsal dönüşümünün belirleyicisidir. Öyle ki Türkiye’de inşaat yalnızca ekonominin değil, neo-liberal yeniden yapılanmanın belirli toplum kesimleri üzerindeki etkilerini yumuşatmak amacıyla siyasetin de bir lokomotifine haline gelmiştir (Balaban, 2021:32). Bu noktada ehlileştirme ve kentsel dönüşüm projeleri Türkiye’nin gündemini belirlerken inşaat, betonlaşma ve yıkım tartışmaları canlılığını korur. Elinde

bulundurduğu yetkilerle kamu denetiminden muaf olan TOKİ, yeni Türkiye'nin inşaat ve emlak sektörünün temel düzenleyicisidir (Erman, 2016:81). İçerik altına gelen yorumda da bir kullanıcı, İstanbul'un yaşamış olduğu değişimi TOKİ üzerinden değerlendirir.

Kullanıcı 2: Şuan o tepeler toki

11 beğenme Yanıtla ...

Görsel 99. (Old Laik Days, 2020f)

3.4.2. İstiklal Caddesi

Hesap paylaşımlarında nostaljinin en belirgin şekilde hissedildiği mekân ise İstiklal Caddesi'dir. İstiklal Caddesi ve Beyoğlu, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e şehrin simge mekanlarından biri olmuştur. 17. Yüzyıldan itibaren elçiliklerin bu bölgeye taşınmasıyla Beyoğlu, Osmanlı azınlıklarının yaşam alanına dönüşür. Bu durum Avrupalı yaşam biçiminin bölgeye taşınması anlamına gelirken özellikle İstiklal Caddesi görkemli apartmanların, büyük mağaza ve dükkanların yer aldığı bir mekân görünümünü alır (Akin, 1994:213). Hem savaş yılları hem de 6-7 Eylül Olayları semtin sosyal yapısında ciddi değişimlere neden olur ancak yine de 1960'lı yıllara kadar hem Beyoğlu hem de İstiklal Caddesi şehrin en canlı alanlarından birisidir. Bir diğer yandan, 1950'lerde köyden kente yaşanan göç dalgasının etkisiyle İstiklal Caddesi'nin yan sokakları gecekondulaşacak ve cadde eski dokusunu kaybetmeye başlayacaktır (Üsdiken, 1994:266).

İstiklal Caddesi'nin bugün özlenen haline dönüşmesi ise 1990'lı yıllarda "bir zamanların İstanbul'una" duyulan nostaljinin etkisi ile gerçekleşir. Bu süreç caddeyi ehlileştirme ve güzelleştirme çabalarını içerirken caddedeki tramvay 1990 yılının aralık ayında tekrar çalışmaya başlar (Bali, 2002:135). Bugün ortaya çıkan İstiklal Caddesi nostaljisini anlamlandırmak için caddenin yakın dönemdeki değişimine odaklanmak gerekir. 2012-2018 yıllarını kapsayan Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi, caddede önemli değişikliklere yol açar. AVM'lerin de etkisiyle bölge alışveriş noktası olma özelliğini kaybeder, caddedeki kültür sanat kurumlarının kapanmasıyla entelektüel

merkez olma iddiası da geri plana itilir. Yine de bu dönemde yapılan yasal düzenlemelerle, caddedeki karakteristik işletmelerin tahliyesine yol açan süreç başlar (Özbek Özkan, 2021:52-53).

- Kullanıcı 1:** Herşey, arnavut kaldırımı taşların ve ağaçların sökülüp yerine dandik parke taşların döşenmesi ile başladı... 45h Yanıtla
- Kullanıcı 2:** Eskiden buralar Türkiye'ymiş... 45h 19 beğenme Yanıtla

Görsel 100. (Old Laik Days, 2022p)

2005 yılında dönemin İBB Başkanı Kadir Topbaş İstiklal Caddesi'nde bulunan ağaçların insan ve araç trafiğini aksattığı gerekçesiyle kesilmesi gerektiğini açıklar. Zaman içerisinde caddedeki arnavut kaldırımları kaldırılır ve caddeye döşeme taşlar serilir. Son durumda ise caddeye asfalt atılacaktır (Yapı, 2014). Sayfanın paylaşımlarında yaşanan değişime paralel bir biçimde, daha yeşil daha canlı bir İstiklal Caddesi kullanıcılara sunulur.

Görsel 101. (Old Laik Days, 2022p)

Kullanıcıların bu içeriğe tepkisi güzel olanın kaybedildiği üzerinedir. Ortaya çıkan nostalji yalnızca İstiklal Caddesi'nin dokusunun kaybolması etrafında şekillenmez, pek

çok kişinin hafızasında önemli yere sahip olan mekanlar da İstiklal Caddesi'ndeki yerlerini kaybetmiştir. Bu tür kayıpların en yakın örneği, İstiklal Caddesi'nde 212 yıldır faaliyet gösteren “Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinin ilk pastanesi” olarak anılan Lebon Pastanesi'nin kirasını ödemeyecek duruma gelmesiyle kapanmasıdır (BBC Türkçe, 2022, 31 Ekim). Bir diğer yandan, İstiklal Caddesi'ni hatırlanan haliyle yaşatmaya yönelik çabaları görmek mümkündür. Örneğin 1948 yılından beri İstiklal Caddesi'nde hizmet veren Atlas Sineması ekonomik sıkıntılar sebebiyle 2020 yılında kapandığını açıkladıktan kısa bir süre sonra, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore edilerek Atlas Sineması ve İstanbul Sinema Müzesi ismiyle tekrar açılacaktır (bianet, 2021, 26 Şubat). Benzer bir şekilde, yine ekonomik sıkıntılar nedeniyle kapanan Beyoğlu Sineması'nın da İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından satın alındığı ve İBB Beyoğlu Sineması ismiyle faaliyetlerine devam edeceği açıklanır (Düvar, 9 Nisan 2023). Tüm bunlar kentin belleğini korumaya yönelik girişimler olarak düşünülebilir. Ancak İstiklal'i İstiklal yapan değerlerin tamamının korunması mümkün olmamıştır.

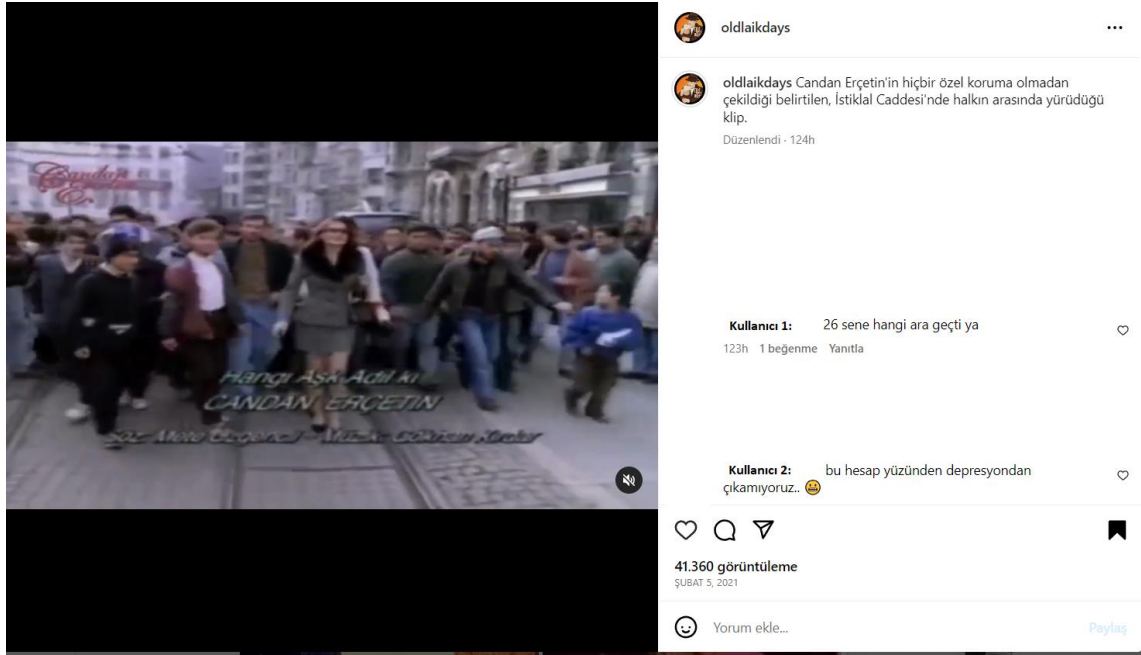
Kullanıcı 4: Eski butikler, kitapçılar, dükkanlar, pastaneler vs bir bir kapandı. Arka sokaklardaki o tatlı insanlar uçup gittiler. Bütün kozmopolit yapı yerle yeksan oldu. Bugün bize saçma sapan arabesk bir şey kaldı 😊
30 beğenme Yanıtla

Görsel 102. (Old Laik Days, 2022p)

Hesap paylaşımlarında hem dizilerden hem de filmlerden görüntülerle eski İstiklal Caddesi görüntüleri sunulur. Yavuz Turgul'un 1996 yılı yapımı *Eşkiya* filminde Baran ve Cumali'nin İstiklal Caddesi'nde yürüdükleri görülürken 1999 yapımı *Yılan Hikayesi* dizisinin Zeyno karakterinin İstanbul serüveni yine İstiklal Caddesi'nde başlar. Bu açıdan İstiklal Caddesi, İstanbul'u hiç görmeyenlerin bile zihinlerinde bile yer edinir hale gelir. Öyle ki zihinlerde İstanbul, İstiklal Caddesi ile özdeşleşir. Bu tür paylaşımlarda ilginç olan, İstiklal Caddesi'ne olan özlemin paylaşılan dizi veya filmin içeriğine karşı baskın hale gelerek kendi nostaljisini sunmasıdır.

1995 yılında İstiklal Caddesi'nde çekilmiş olan Candan Erçetin'in *Hangi Aşk Adil Ki* şarkısının klibi içerdiği kalabalıkla caddeye dair farklı bir perspektif sunar. Klibin

başında çekimlerde özel koruma kullanılmadığı açıklanır ve klipte Candan Erçetin'e çoğunluğu erkeklerden oluşan geniş bir kitle eşlik eder. Klipte yer yer itişmelerin olması, bugün zihinlerdeki eski nezih İstiklal algısını yanlışlayabilecek bir niteliğe sahipken kullanıcılara yeni bir kıyas olanağı sunar.

Görsel 103. (Old Laik Days, 2021j)

Klipte yer alan kişilerin birbirlerini iterek ön sıraya geçmesini eleştiren kullanıcılar olsa da bugün böyle bir klip çekmenin imkânsız olduğunu düşünen kullanıcılar çoğunluktadır. Bu durumun imkansızlığı İstiklal Caddesi'nin ve Türkiye'nin dönüşümüyle özdeşleştirilir. Geçmişte daha temiz bir topluma sahip olduğunu düşünen kullanıcılar, bugün artan göçmen nüfusuna dikkat çekerek böyle bir klip çekmenin getireceği tehlikelere odaklanırlar. Bir diğer yandan, Beyoğlu ve İstiklal Caddesi'nin göçmen nüfusunun yanında Arap turistler tarafından da yoğun bir şekilde ziyaret edildiğini belirtmek gerekir. Beyoğlu Belediye Başkanı Haydar Ali Yıldız İstiklal Caddesi'ni dolaşanların %15-20'sinin Arap turist olduğunu belirtmiştir (Independent Türkçe, 2022, 10 Nisan).

Kullanıcı 3: Şimdi çekilse bu klip, o öndekilerin hepsi Arap ve suriyeliydi

174h 59 beğenme Yanıtla

— Yanıtları gör (4)

Görsel 104. (Old Laik Days, 2021j)

İstiklal Caddesi'ne dair paylaşımların hemen hepsinde benzer vurguları görmek mümkündür. Bu anlamıyla, İstiklal Caddesi'nin yaşamış olduğu dönüşüm önceki bölümde bahsedilmiş olan Avrupalılaşmak-Araplaşmak gerilimi bağlamında düşünülebilir. Candan Erçetin'in rahatça klip çekebildiği, yeşil ve canlı İstiklal Avrupa ile özdeşleştirilirken bugün canlılığını yitirmiş, hafıza mekanlarını kaybetmiş ve güvensiz olarak görülen İstiklal Caddesi kullanıcılar tarafından Araplaşmanın bir sembolü olarak yorumlanır.

Kullanıcı 4: Avrupa'nın gözdesi oldu mu sana üçüncü dünya ülkesi...

338 beğenme Yanıtla

— Yanıtları gör (2)

Kullanıcı 5: Ülkede medeniyet varken

13 beğenme Yanıtla

Kullanıcı 6: Sığınmacı istilası yok büyük bela henüz gelmemiş avrupa birliğine yakın ekonomik sıkıntısı olan ama huzurlu mutlu olan bir doğu Avrupa ülkesi dönemleri

35 beğenme Yanıtla

Görsel 105. (Old Laik Days, 2021j)

Bir diğer yandan, bu tartışma 80'li ve 90'lı yılların gündeminde olan “Anadoluların İstanbul'u işgali” tartışmalarıyla benzerlik taşır. Bu dönemlerde Beyoğlu'nun çığköfte, lahmacun ve bıyık işgaline maruz kaldığı söylemi dolaşıma girer ve pek çok tanınmış kişi yaşanan bu “Anadolu” işgaline karşı tepkiler gösterir. Yapılan açıklamalarda kentli olmak ve kentli olmanın gereklilikleri hatırlatılırken İstanbulluların İstanbul'da azınlık olarak kaldıkları vurgulanır. Bu tartışmalara ilişkin olarak Haldun Dormen “Dağlardan gelip bizleri bağlarımızdan kovan bu ucubeler kim?” sorusunu sorar (Bali, 2002:136-138). Haldun Dormen'in “Anadolulu işgaline” karşı yöneltmiş olduğu bu soru kalıbı, bugünün Türkiye'sinde ise göçmenliğe ve “Araplaşmaya” karşı yönetilecektir.

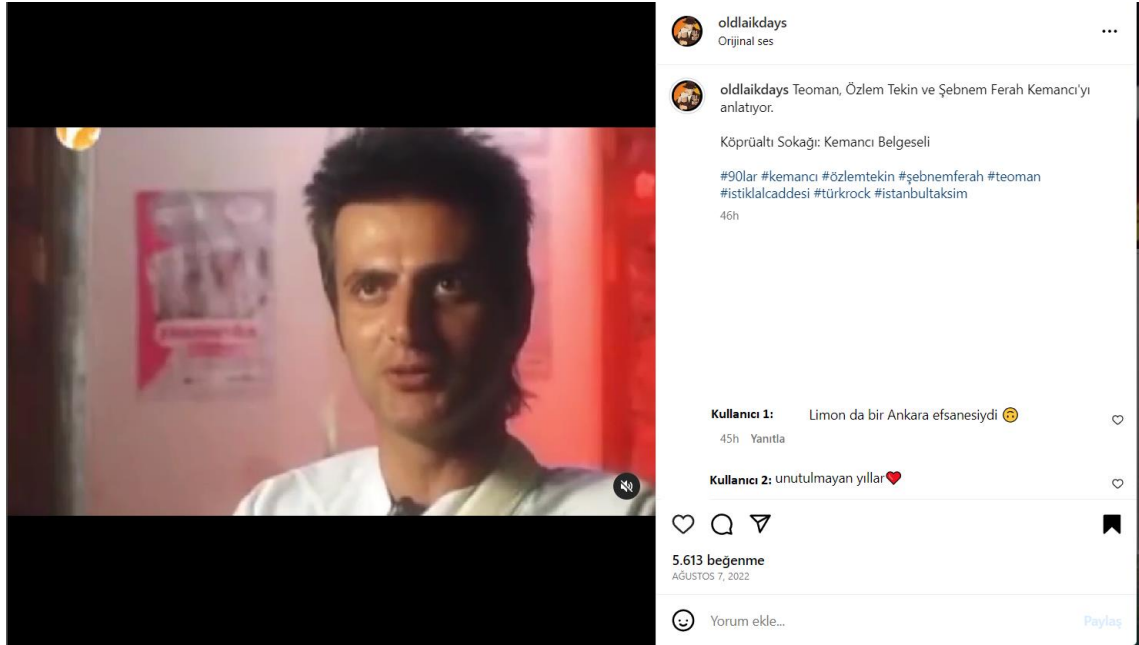
Bulunduğu ortama uyum sağlayamayan, hatta ortamı dönüştürerek ortamın değerini aşağıya çeken bir topluluk vurgusu her iki dönemde ortakken tartışma Anadolu luk ekseninden Araplık eksenine kaymıştır. Bu anlamda istenmeyen belirlenmesi, yaşanan göçün niteliği ile paralel olacaktır. Ortaya çıkan nostalji de güncel durumdan beslenir hale gelir.

Yine Candan Erçetin'in klibine gelen bir yorum İstiklal Caddesi'ndeki mekânsal dönüşüme dair önemli bir vurguyu içerir. Tarihi Saray Sineması'nın yerine 2006 yılında yapılan Demirören AVM hem mevzuata aykırı olmasıyla hem de yapımı esnasında bölgedeki tarihi yapılara zarar vermesiyle sık sık tartışma konusu olur. Bina koruma mevzuatına aykırı bir biçimde, ekstra kat ilave edilmiş olmasına rağmen 2011 senesinde AVM olarak tekrar açılacaktır (İBB Şehir Planlama Müdürlüğü, 2023). 1930'larda sinema olan hizmet veren bu binanın bugün AVM'ye dönüştürülmesi, bu dönüşüm sürecinin hukuksuzlukları içermesi, binanın caddenin silüetine zarar vermesi İstiklal Caddesi üzerinden geliştirilen nostaljinin gündemi ile paraleldir.

Paylaşımlar kimi durumlarda caddenin sınırlarını aşarak dönemin gözde mekanlarını da kapsar hale gelir. Örneğin 1986 yılında Eski Galata Köprüsü'nün altında açılan Kemancı, rock müzik sevenlerin buluşma noktası olur. Galata Köprüsü'ndeki yangının ardından Kemancı faaliyetlerine Taksim'de devam eder. Kemancı Şebnem Ferah, Özlem Tekin, Teoman gibi isimlerin tanınmasında önemli bir role sahip olup 1990'lı yıllarla birlikte İstanbul gece hayatının duraklarından biri haline gelir (Badal, 2018). Ancak Kemancı'nın serüveni mali sebepler nedeniyle 2006 yılında sonlanır. Kemancı'nın kapanmasının üzerinden uzun süre geçmiş olsa da mekân insanların belleklerindeki yerini korumaya devam eder. Öyle ki mekân Instagram'da @kemancirockbar ismiyle kendi anı hesabını oluşturarak sevenlerine geçmişten kesitler sunar.³ Bu ilgiye paralel bir biçimde Kemancı'nın öyküsü *Köprüaltı Sokağı-Kemancı* ismiyle Murat Toy'un yönetmenliğinde belgeselleştirilecektir. Sayfanın Kemancı'ya dair paylaşımında da bu belgeselden alınan, Teoman, Şebnem Ferah ve Özlem Tekin'in röportajlarından oluşturulmuş bir kesite yer verilir. Paylaşım "*Ama Beyoğlu'nun*

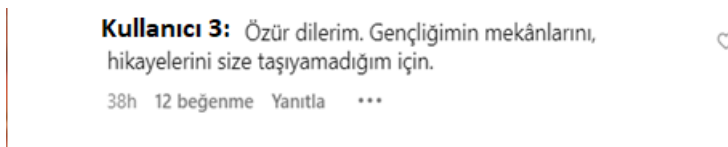
³ Kemancı'nın Instagram hesabına <https://www.instagram.com/kemancirockbar/> linkinden erişilebilir.

çehresinin değişeceği de vardı. Aslında paradoksal bir şey. Kemancı'yı orada var eden şey de aynı şey, Beyoğlu'nu değiştiren şey de aynı şey.” sözleriyle başlar.

Görsel 106. (Old Laik Days, 2022r)

Bu paylaşıma gelen yorumlarda kullanıcılar Kemancı'da yaşamış oldukları anılarını paylaşır. Yorumların ortak tutumu, Kemancı'nın sonraki nesillere aktarılamamış olmasının vermiş olduğu üzüntüdür.

Görsel 107. (Old Laik Days, 2022r)

Kemancı'nın etkisi sadece İstanbul'da yaşayanlarla sınırlı kalmayacaktır. Bir anlamda, eskide kalan eğlence kültürünün hatırlatıcısı olacaktır.

Örnekler incelendiğinde sayfada mekânsal dönüşümün farklı bağlamlarda ele alındığı görülür. Bunlardan ilki, doğanın tahribi sonucunda yaşanan dönüşümdür. İkincisi ise tanıdık mekanların kaybolması ve bugün varlığını sürdüren mekanların tarihi

dokusunun bozulmasıdır. Kullanıcılar bu tür değişimleri, iktidar tarafından uygulanan politikaların bir yansıması olarak değerlendirirler. İnşaat faaliyetlerine öncelik verilmesi, şehrin büyük projelerle çevrilmesi eski İstanbul'a karşı bir özlemin ortaya çıkmasına neden olur. Ancak mekân üzerinden gelişen nostaljinin esas belirleyicisi göçmen sorunu olacaktır. İstanbul'daki yabancı nüfusun sayısı veriler kafa karışıklığına yol açsa da şehirde 1 milyondan fazla ikamet izni, geçici koruma ve mülteci/ şartlı mülteci statülerinde insanın yaşadığı bilinmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2021). Bu nüfusun etkisiyle, kullanıcılar açısından eski İstanbul'u özlemek göçmenlerin olmadığı İstanbul'u özlemek anlamına gelecektir. Öyle ki bu özlem, kullanıcılar arasında yeşil İstanbul özleminden bile daha fazla yere sahiptir. Bir diğer yandan, şehirdeki hemen her sorunun göçmenliğe bağlandığı ve gerçek sorunların geri plana atılarak önemsizleştirildiği görülür. Nostaljinin ulus arasındaki bağlantıyla, sosyal sınırlar belirlenmesinde yeni gelenler veya göçmenler için otomatik olarak dışlayıcı bir etkiye neden olabileceği (Gaston & Hilhort, 2018:32) bu örnek üzerinden gözlemlenmiş olur. Ortaya çıkan bu tabloda, nostaljinin niteliğini belirleyen tartışmaların gündeme ilişkin tartışmalar olduğunu söylemek mümkündür. Mekan üzerinden kurulan nostaljide, geri dönüşün ve yeniden inşanın mümkün olduğuna dair inanç ise sınırlı düzeydedir.

3.5. “MARKET SEPETİ KAÇ LİRAYA DOLUYOR?” ALIM GÜCÜ VE DOLAR KURU TARTIŞMALARI

3.5.1. Eski Türkiye'den Yeni Türkiye'ye Ekonominin Seyri

Eski Türkiye'den yeni Türkiye'ye geçişteki sembollerinden biri dönemin başbakanı Bülent Ecevit'e fırlatılan yazar kasadır. 2001 Krizi karşısında esnaflar ilk kez kitlesel eylemlerle taleplerini dile getirirken Ahmet Çakmak'ın Başbakan Ecevit'e “Sayın Başbakanım, al ben bir esnafım.” diyerek elindeki yazar kasayı fırlatması Çakmak'ı siyasetin vitrinine taşır (Cabas, 2017:72-73). Bu protesto eski Türkiye'yle özdeşleşirken bugünden geçmişe dair bir perspektif sunar. *Old Laik Days* hesabının yazar kasa protestosuna dair paylaşımı olaya yeni bir tartışma boyutu kazandırır. Paylaşımında yazar kasa eylemcisi Ahmet Çakmak'la yıllar sonra yapılan röportajdan alınmış bir kesite yer verilir.

Görsel 108. (Old Laik Days, 2023e)

Paylaşım “*Cesareti yok yeni bir eyleme hem de öylesine. Rahmetle anıyor eskiden protesto etmek için cesaret bulduğu Başbakan Ecevit’i. Bir de o günleri.*” sözleriyle başlarken Ahmet Çakmak durumu “*Ben yazar kasayı Başbakan’ın kafasına fırlatmak için değil, sadece Başbakan’a o an esnafın içinde bulunduğu meramı anlatmak için gitmiştim. Söylediğim kelime de iki kelimeydi: Sayın Başbakanım. (...) ve demokrasinin nimetlerinden birini yedim. Yani 2001’de Türkiye’de demokrasi vardı. (...) Bir başbakan isteseydi bu olayı daha farklı boyutlardan alabilirdi.*” sözleriyle yaşanan olaya dair düşüncelerini açıklar. Bugünün penceresinden bakıldığında ekonominin sınırlarını aşan bu protesto, geçmişin demokratik ortamına işaret eder hale gelmiştir. 2001 Krizi’nin protestocusu Ahmet Çakmak ise medya tarafından görüşlerine belirli aralıklarla başvurulan biri haline dönüşür. Çakmak en başta eski Türkiye’nin tanığıdır, bu rolüyle bugün/geçmiş kıyasının adresine dönüşür.

Hesabın ekonomiye dair paylaşımlarının 2021 yılından itibaren sıklık kazandığı göz önüne alındığında, bu nostalji türünün diğer türlerdeki nostaljilere kıyasla daha yeni tarihli olduğu görülür. Elbette bu durum Türkiye’deki döviz kurunun hareketliliği ve alım gücü tartışmalarıyla paralellik gösterir. Ancak ekonomiye dair nostaljinin kendi altın çağını belirlemesi de belirli kafa karışıklıklarını içerecektir. Kimi örneklerde 90’lar

kimi örneklerde erken 2000'ler kimi örneklerde de 2010'lar ekonomik refahın altın çağı olarak benimsenir. Birbirlerini yanlışlayabilecek paylaşımların kullanıcılar tarafından büyük ölçüde tutarlılıkla karşılanması Türkiye ekonomisinin dalgalı seyri ile ilişkilendirilebilir.

Ekonomiye ve alım gücüne dair nostaljiyi ve farklı altın çağların bir aradalığını anlamlandırmak için 90'lardan bugüne Türkiye ekonomisinin genel hatlarından bahsetmek gerekir. Öncelikle 90'lar ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkla özdeşleştirilmiştir. Bu dönemde ekonomik ve siyasi krizler birbirlerini besler. Ülkenin sık sık değişen koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmiş olması, mali disiplinden vazgeçilerek kısa süreli siyasi hedeflere odaklanılmasına neden olurken yüksek enflasyon ve devalüasyon çözülmesi güç problemler haline gelir (Pamuk, 2019:276-278). Türkiye, 1994 yılında iki önemli Amerikan firmasının kredi notunu yatırım yapılabilir seviyeden riskli seviyeye düşürmesiyle ekonomik kriz içerisine sürüklenir. Böylece Türk lirası ani bir değer kaybı yaşarken dolar Türk lirası karşısında kısa bir süre içerisinde neredeyse iki kat değerlenecektir (Zürcher, 2020:367). 1987-2002 arasındaki geniş dönemde enflasyon her zaman %40'ın üzerinde seyrederken 1994 yılında yaşanan krizle beraber %100'ü aşar (Pamuk, 2019:282).

Nisan 1999 tarihine gelindiğinde ise Ecevit hükümeti IMF ve Dünya Bankası'ndan aldığı yardımlarla kapsamlı bir ekonomik iyileştirme programı başlatır (Pamuk, 2019:277). Ancak benimsenen bu program yine kısa süreli bir çözüm sunacaktır. 2000 yılı boyunca kırılğan yapıda seyreden ekonominin patlama noktası ise Başbakan Bülent Ecevit ile Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in arasındaki gerilimle yaşanır. 19 Şubat'ta yapılan MGK toplantısında Ecevit ve Sezer arasındaki yetki anlaşmazlığı ve yolsuzluk tartışmaları Sezer'in masaya anayasa kitapçığını fırlatmasıyla son bulurken Türkiye ekonomisi yeni bir krizle karşı karşıya gelir (Cabas, 2017:28). Bu krizle beraber liranın değeri bir gecede yarı yarıya düşecek ve 2001-2002 arasındaki dönemde ekonomi %9 oranında daralacaktır (Zürcher, 2020:367). 2001 Krizi sonrasındaki dönemde Türkiye ve IMF yeni bir program üzerinde anlaşır ve Dünya Bankası uzmanlarından Kemal Derviş yeni programın uygulanması için hükümette Devlet Bakanı olarak görevlendirilir (Kurdaş, 2004:11).

2001 Krizi'nin faturası, 90'lar siyasetinde etkin olan siyasi partilere kesilir. Böylece 2002 Genel Seçimleri sonucuna göre Demokratik Sol Parti, Anavatan Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi baraj altında kalarak Meclis'teki yerini kaybeder. Adalet ve Kalkınma Partisi %34 oy oranıyla seçimin kazananı olurken Meclis'te mutlak çoğunluğu elde eder (Zürcher, 2020:375). Bu dönemde AKP, IMF'in kapsamlı ve yapısal reformunun uygulayıcısı olurken 2000'ler ve 2010'ların başında Türkiye uluslararası yatırımcılar için bir cazibe merkezi haline dönüşür. Bu durum ülkeye rekor düzeyde sermaye girişinin olmasına ve kredi genişlemesi ile desteklenen ekonominin hızla büyümesine neden olacaktır (Orhangazi & Yeldan, 2021:2). Bir diğer yandan, bu dönemde büyüme enflasyonsuz bir şekilde gerçekleşir. Yaklaşık 30 sene sonra enflasyonun ilk kez tek hanelere düştüğü görülür (Öniş, 2012:39-152). Bu gelişmeler dünya ekonomisindeki olumlu hava ile de paraleldir. Türkiye 2002-2007 arasında bu olumlu havadan yararlanır ancak Türkiye'nin 2008-2009 döneminde krizden en çok etkilenen ülkelerden biri olması, Türkiye ekonomisinin hala kırılgan bir yapıda olduğunun göstergesidir (Cömert, Çelik, & Şengül, 2022:22).

2010'lu yılların ikinci yarısına gelindiğinde Türkiye ekonomisi yüksek enflasyon ve işsizlik oranlarına kadar pek çok sorunla karşı karşıyadır. 2018 yılından itibaren ülkenin ekonomik büyümesi yavaşlar ve kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin notlarını keskin bir şekilde düşürmeye başlar. Böylece ülke yeni bir kur kriziyle boğuşur (Orhangazi & Yeldan, 2021:2). 2018'den bugüne gelen süreçte doların Türk lirası karşısındaki değeri rekor tazelemeye devam ederken Türkiye bir kez daha yüksek enflasyon problemi ile yüzleşir.

3.5.2. Enflasyon, Döviz Kuru ve Alım Gücü Tartışmaları Eşliğinde Nostalji

Ortaya çıkan tabloda ekonomiye dair nostaljinin ana belirleyicilerinden biri döviz kurundaki değişimdir. Hesap paylaşımlarında 2001-2004 yılları arasında yayınlanan *Tatlı Hayat* dizisinden bir kesite yer verilir. Paylaşımında Türkan Şoray'ın canlandığı Sevinç karakterinin “*Kadın kadına konuşalım da dolar 3 liraya çıksın.*” repliğine yer verilirken doların 3 liraya karşılık gelmesinin uzak bir ihtimal olduğu bir dönem kullanıcılara hatırlatılır.

Görsel 109. (Old Laik Days, 2021k)

21 Mart 2021 tarihli bu paylaşımında kullanıcılar doların 8.5 lira bandına yükseldiğine dikkat çekerken 2023 yılında dolar 19 lira seviyesine yükselmiştir. Bu hızlı yükseliş, sayfada dolar kurunu temel alan farklı paylaşımların ortaya çıkmasına neden olur.

2010 yılında bir teknoloji mağazasının 1 doları 1.35 TL'ye 1 euroyu ise 1.66 TL'ye sabitlediğini belirtmesi yine kullanıcıların ilgisini çekecektir. Bir önceki paylaşımına benzer bir şekilde, kullanıcılar güncel dolar kuruna göre kıyas yaptığında 2010 yılını ekonomi açısından bir altın çağ olarak yüceltir.

Yaz geldi kuru dondurduk!
Tüm ürünlerde sabit kur avantajı!

1\$ = 1.35 TL
1€ = 1.66 TL

Vatan notebook **Vatan COMPUTER**

oldlaikdays
oldlaikdays Vatan Bilgisayar - 2010
10h

Kullanıcı 1: Prime akp 🤔
10h 75 beğenme Yanıtla
— Yanıtları gör (17)

Kullanıcı 2: Sene 2012 maasım 800 lira o zaman dell bilgisayarı 750 liraya almıştım 3 taksitle şimdi 3 maasım bir bilgisayara yetmiyor
10h 70 beğenme Yanıtla
— Yanıtları gör (9)

Kullanıcı 3: Bende o zamanlar gelirim yuksek zannediyordum paramızın degeri varmiş
10h 192 beğenme Yanıtla

Kullanıcı 4: O zamanlar teknoloji yeni geliyordu ve ülkemizde yeni yeni yaygınlaşmaya başladığı için pahalıydı alamıyorduk. Şimdi iyice gelişti rekabetci markalar çoğaldı fiyatlar ucuzladı

4.545 beğenme
NİSAN 17

Yorum ekle...

Görsel 110. (Old Laik Days, 2023f)

Bir kullanıcının yapmış olduğu “prime akp” vurgusunda da görüldüğü gibi bu paylaşım AKP iktidarını içerisinde bir özlemi içerir. Bu noktada, 2002 yılını milat alan eski Türkiye/yeni Türkiye arasındaki ayırım muğlaklaşır ve AKP iktidarının kısıtlı bir dönemine dair yeni bir nostalji türü ortaya çıkar.

Kullanıcı 5: 2007-2013 bu yılların kıymetini bilemedik... O zaman da muhalefet ekonomi kötü diyordu ayrı...
1h Yanıtla

Görsel 111. (Old Laik Days, 2023f)

2002-2007 arasındaki dönemde IMF programına paralel bir ekonomi politikasının izlenirken programın mimarlarından olan Kemal Derviş mevcut dönemi Türkiye ekonomisinin “altın çağı” olarak değerlendirir (Özdemir, 2020). 2000’li yılların ilk dönemine dair benimsenen bu olumlu havanın yanında, dönemin ekonomik zorluklarına dikkat çeken kullanıcıları yorumlarına da rastlanılır.

Yorumlarda dikkat çekici bir başka vurgu ise 2005 yılında Türk lirasından sıfırların atılması kararına dairdir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Türk lirasından 6 sıfırın atılmasını 1970'lerde başlayan yüksek enflasyon ile birlikte bazı ekonomik değerlerin yüksek rakamlarla ifade edilmek zorunda kalınmasıyla açıklar. Bu açıdan paradan sıfır atılması hem teknik hem de psikolojik bir ihtiyaç olarak sunulur (TCMB, 2005). 2005 yılından bu yana geçen 18 yıllık sürede Türkiye bugün yeni bir enflasyon krizi ile karşı karşıya olması TCMB'nin parayı değerli kılmaya yönelik olarak sunduğu 6 sıfır atılması hamlesinin eleştirilmesine neden olur. Öyle ki 1991-2001 yılları arasında kullanılan 100 bin liralık banknot örneği sayfa paylaşımlarında yer alır. Bu banknot siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkla özdeşleştirilen 90'lı yıllar boyunca kullanılmış olsa da bugünden bakıldığında kullanıcıların bu paranın değerine dikkat çektiği görülür.

Görsel 112. (Old Laik Days, 2021)

Bu paylaşımınla beraber, nostaljinin rotası 90'lı yıllara kayarken bugün yüksek enflasyonun göstergesi olarak sunulan 6 sıfırlı paranın alım gücüne dikkat çekilir.

Kullanıcı 1: Eski para yeni paradan daha kıymetli bence ♡
88h 2 beğenme Yanıtla

Kullanıcı 2: Gençler bilmez,çok eskiden İkinci resmin aynısı 10 ♡
tl nin arkasında da vardı.

88h 6 beğenme Yanıtla

— Yanıtları gör (1)

Görsel 113. (Old Laik Days, 2021)

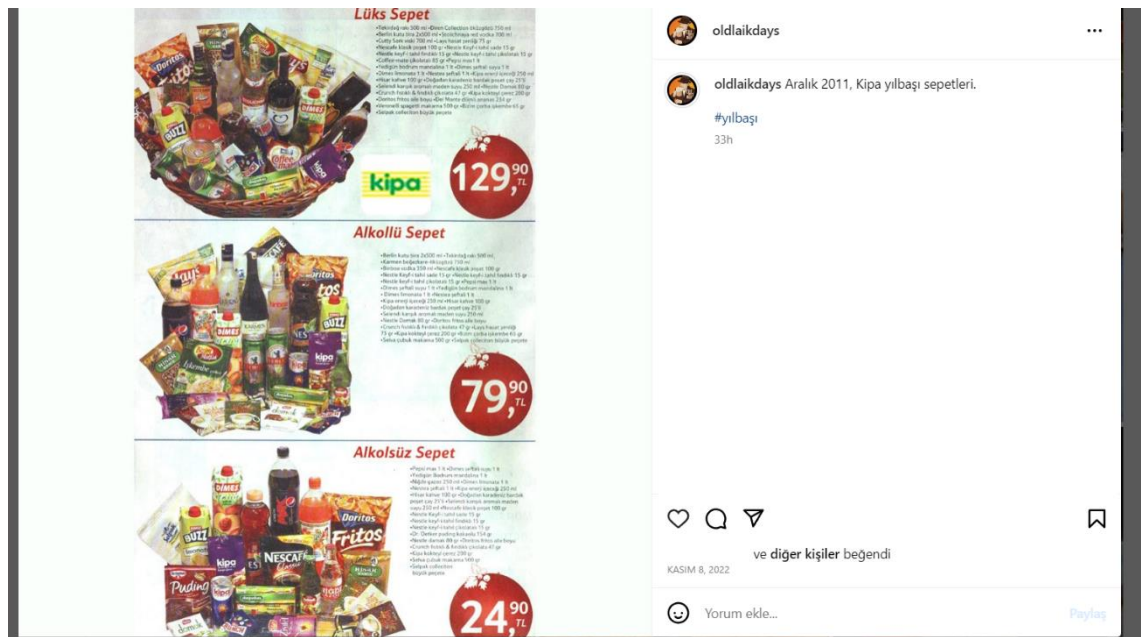
Benzer bir nostalji, geçmiş döneme ait market broşürlerinin ve sepetlerinin paylaşılmasında da gözlemlenir. Yüksek enflasyon karşısında, temel gıda ürünlerinin fiyatlarının sürekli artması kullanıcıların bu türden paylaşımlara olan ilgisini tetikleyecektir. Bugün kriz yıllarıyla ilişkilendirilen 2000 yılına ait bir market broşürü bile bugün ekonomideki kötü gidişatın bir göstergesi olarak kabul edilir.

The image shows a screenshot of an Instagram post. On the left is a colorful market price list from Beğendik Market in 2000. The list is organized into columns and rows, featuring various brands and products with their prices in TL. Brands include Kellogg's (Choccos, Honey Snacks, Crunchy Nut), Pinar (Uzun Ömürlü Taze Süt, Uzun Ömürlü Taze Süt), Bifa (Kıvılcıklı Sıvı Bisküvi, Kekemeli Bisküvi, Bifala 2000 Kekemeli Sıvı Bisküvi), Sokomigo (Kakulata Fındak Kreması), M&M's (Majhe), Snickers (Çikolata), Mars (Çikolata), Twix (Çikolata), Milka (Çikolata, Happy Cows), and Happy Cows (Happy Cows). Prices range from 40 TL to 1,300 TL. The top of the list has the Beğendik logo and the slogan 'alışveriş keyfi'. On the right side of the screenshot is the Instagram post interface, showing the username 'oldlaikdays', the caption 'oldlaikdays Beğendik Market'in 2000 yılına ait ürün fiyat listesi. 90h', and 4,609 likes. The post was made on May 5, 2021.

Görsel 114. (Old Laik Days, 2021m)

Bir diğer yandan, fiyatlar liradan 6 sıfırın atılmadığı bir döneme ait olduğu için geçmiş ve bugün arasında kıyas yapmak güçleşecektir. Bu noktada, bu dönemin tanıkları genç kuşakları o dönemin alım gücünün daha yüksek olduğuna ikna etme görevini üstlenir.

Bir diğer önemli ölçüt ise marketlerin yılbaşı için hazırlamış olduğu sepetlerdir. Sepetler hem içeriği hem de fiyatlarıyla kullanıcıların ilgisini çeker. 2015 yılında tütün ürünleri ile alkollü içkilerin satışını artırmak ve cazip hale getirmek için promosyon yapılamayacağı kararının alınmasıyla, yılbaşı sepetlerinin içerisine alkollü ürünlerin konulması yasaklanır (Sputnik Türkiye, 2015, Kasım 5). Bu sebeple, bir yılbaşı sepetinin içerisinde alkollü içkilerin bulunması nostaljik bir değer taşıyacaktır. İkinci olarak kullanıcılar, benzer ürünlerin olduğu bir sepetin bugünkü fiyatını belirlemeye çalışarak iki dönem arasında bir kıyas yaparlar.

Görsel 115. (Old Laik Days, 2022s)

Ancak buradaki önemli güçlük, sepet veya ürün fiyatlarının tek başına alım gücünün bir göstergesi olamayacağı üzerinedir. Her iki dönemde de asgari ücret miktarı göz önünde bulundurularak bir sonuca varılmaya çalışılsa da kullanıcılar farklı sonuçlara ulaşırlar.

Kullanıcı 1: Asgari ücret o zaman 890 miydi ? O zaman da pahalıymış
33h 3 beğenme Yanıtla

— Yanıtları gör (2)

Kullanıcı 2: dolar 1.86 o zaman. 70 dolar yapıyor en üstteki. şimdiki 1295 TL. bu fiyata alabilir miyiz?
32h Yanıtla

Görsel 116. (Old Laik Days, 2022s)

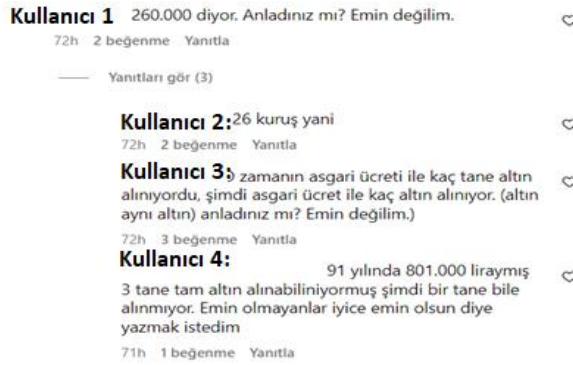
Bizimkiler dizisinden bir sahnenin yer aldığı paylaşımda Nazan ve Şükrü karakterleri tam altının 260.000'ya ulaştığından şikâyet eder. Hesap bu gönderiyi “Yarım altın takmanın ayıp sayıldığı yıllar.” başlığıyla paylaşır.

Görsel 117. (Old Laik Days, 2021n)

Bu paylaşım üzerinden altının yıllar içerisindeki değişimi tartışılır. Bu noktada bazı kullanıcılar Şükrü ve Nazan'ın refah seviyesine dikkat çekerek bu örneğin bir genelleme kullanılamayacağını belirtse de içerik 1991 yılının ekonomik koşullarına dair bir özlemi işaret eder hale gelir.

Kullanıcı yorumlarında paradan 6 sıfır atılmasından kaynaklanan kafa karışıklığını gözlemlemek mümkündür. Bir diğer yandan asgari ücret ve altın arasında ilişki kurularak 91 yılı ve bugün arasında kıyaslama yapılmaya çalışıldığı görülür.

Görsel 118. (Old Laik Days, 2021n)

Bu kıyas sonucunda kullanıcıların çoğunluğunun 91 yılına kıyasla alım gücünün düştüğü sonucuna vararak ekonomiye dair bir nostalji geliştirdiği görülür.

Paylaşımlar ve kullanıcı yorumları incelendiğinde tekil örnekler üzerinden ekonomiye ve alım gücüne dair tartışmaların geliştirildiği görülür. Bu anlamda yer yer 90'lar, 2000'ler ve erken 2010'lardan sunulan örneklerle alım gücündeki değişime dikkat çekilir. Bir kriz atmosferinde iktidara gelen AKP iktidarı, sık sık 90'ların ekonomik ve siyasi istikrarsızlığını vurgulayacaktır. Bu durumun en yakın örneklerinden biri, 2023 Genel Seçimleri yaklaşırken Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemiş olduğu "Biz, Türkiye Yüzyılımı hayal ediyoruz. Onlar, siyaseti parçalı, ekonomisi kırılğan, demokrasisi zayıf, dünyada horlanan eski Türkiye hayali kuruyor" sözleridir (TRT Haber, 2023, 30 Nisan). Ortaya çıkan bu nostalji ise 90'lar ekonomisine dair özlediği değerleriyle iktidarın istikrarsızlık söylemine karşı bir meydan okumayı içerir. Bir diğer yandan, 2010'lu yıllara dair özlem içeren paylaşımlar AKP iktidarının eski Türkiye söylemine meşruiyet kazandırabilecek nitelikteyken güncel duruma karşı muhalefet eder konumda kullanılır.

3.6. ALKOL YASAĞI VE ZAMLARI: “ŞİMDİ ADINI BİLE SANSÜRLÜYORLAR”

Yeni Rakı Global’in Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. Yılına kutlamaya yönelik olarak yapmış olduğu “O Gün Geldiğinde” isimli reklam, alkollü içecek reklamının yasak olmasıyla Türkiye’de yayına giremeyecektir. Ancak reklam sosyal medya aracılığıyla yayılmasıyla pek çok kişi tarafından konuşulur hale gelir (Diken, 2023, 4 Nisan). Reklamda dünyanın farklı yerlerinde bulunanlara, sokaktakilere, sahildekilere “O Gün Geldiğinde” sorusu yöneltilir. Sorunun kapsamı reklam sonuna kadar muğlak kalırken reklam hem sunduğu görüntülerle hem de reklamın bugün Türkiye’de yayınlamamasıyla eskinin hatırlatıcısı olur. Bu açıdan alkollü içecek reklamlarının yasaklandığı 2013 yılı önemli bir dönüm noktasıdır. İlgili kanuna yapılan eklemelerle alkollü içecek reklamları ve alkollü içeceklerin promosyonları yasaklanır. (TBMM, 2013) Ayrıca alkollü içkilerin satışının 22.00-06.00 saatleri arasında kısıtlanmasını içeren bu düzenleme, belirli alışkanlıkların değişmesine neden olur.

İlgili kanunun 2014 yılında yürürlüğe girmesiyle, yasağın hemen öncesinde alkol markaları müşterileri için veda reklamları hazırlayacaktır. Bu reklamların afişleri *Old Laik Days* sayfasında paylaşılırken afişler kullanıcılar üzerinde nostaljik bir etki yaratır.

Görsel 119. (Old Laik Days, 2021o)

Alkolün özendirilmesi tartışmalarının yanında, kullanıcılar alınan bu kararın yaşam tarzına doğrudan bir müdahale olma niteliği gösterdiğini vurgulayacaktır. Öyle ki bir kullanıcıya göre, yapılan kısıtlamalara rağmen alkol tüketimi düşmeyecek aksine tüketim artacaktır.

Bahsedildiği gibi kısıtlamanın ikinci boyutu ise alkollü içkilerin promosyonlarının yasaklanmasıdır. Bu promosyon yasağı yine eskinin reklamları aracılığıyla vurgulanır. Tuborg Gold'un 100. yılını kutladığı 1995 senesinde 5 kapak biriktiren müşterilerine çekilişle televizyon, bulaşık makinesi, cep telefonu, müzik seti hediye edeceği kampanyasına dair broşür sayfa paylaşımlarında yer alır.

oldlaikdays

oldlaikdays Tuborg Gold'un 100. yılını kutladığı 1995 senesinde; 5 şişe alıp 4 ödeme, televizyon, cep telefonu, bulaşık makinesi ve müzik seti hediye ettiği muhteşem kampanya. Bu kampanyayı hatırlayan ve bizzat katılanlar elbet vardır.

37h

Kullanıcı 1: O yıllarda Efes içsem de tuborgun bu cezbedici kampanyalarına kayıtsız kalamazdık, tabi Efes geri kalır mı aldığımız beş birada en az bir tane bedava çıkardı. Tuborg her şişe üzerine 20-30 gr'lık fındık poşeti yapıştırırdı ve üstelik bedavası da cabası. Hey gidi günler hey 52 yaşındayım 45 yıldır içerim, birayı bugünkü kadar pahalı içtiğimi hatırlamıyorum. Eskiler, yani benden daha eskiler şöyle derdi "ört ki ölem"

37h 69 beğenme Yanıtla

— Yanıtları gör (5)

5,157 beğenme
EKİM 7, 2022

Yorum ekle...

Görsel 120. (Old Laik Days, 2022t)

Bu paylaşıma gelen kullanıcı yorumlarında dikkat çekilen nokta ise bugün alkollü içecekler üzerinden alınan vergidir. Öyle ki alkol üzerinden alınan ÖTV 2010 yılından 2022 yılına yüzde 1070 artış gösterecektir (Bingöl, 2022).

Kullanıcı 2: Şimdi de 4 alıp 8 ödüyoruz. Nasıl? ♡

31h 1 beğenme Yanıtla ...

Kullanıcı 3: Şimdi de 2 al 5 öde varb ♡

31h Yanıtla

Görsel 121. (Old Laik Days, 2022t)

Tüm bu düzenlemelerle 2000'lerden bu yana alkollü içeceklerin kamusal alandaki görünürlüğü ciddi bir biçimde azalır. Bu doğrultuda sayfa paylaşımlarında geçmişe ait dizilerde, filmlerde, televizyon programlarında alkol tüketiminin açıkça gösteriliyor olması kullanıcıları şaşırtacak ve kullanıcıların önemli bir kısmının geçmişin özgürlüklerine yönelik bir özlem geliştirmesine neden olacaktır. 1996 yılında Tarkan'ın bir televizyon programında şampanya patlatarak yayında ekranlarda bir hayranı ile içki içebiliyor olması kullanıcılar arasında şaşkınlık yaratır.

Görsel 122. (Old Laik Days, 2022u)

Kullanıcılar böylesine bir sahnenin televizyonda yayınlanamayacağı konusunda hem fikirdir, halihazırdaki yasal uygulamalar da kullanıcıların bu nostaljik tavrını doğrular.

Kullanıcı 2: Şimdi adını bile sansürlüyorlar. Ülke nereden nereye geldi. Yobazlıkta yeni bir çağ açtık.

167h 15 beğenme Yanıtla

Görsel 123. (Old Laik Days, 2022u)

3.6.1. Eski Alışkanlıklar, “Milli İçki” Tartışmaları

Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 25 Nisan 2013 tarihinde Yeşilay Global Alkol Politikaları Sempozyumu’nda yapmış olduğu konuşma AKP iktidarının alkollü içeceklere yönelik tutumunu özetler niteliktedir. Bu konuşmasında sarhoşluk veren içkileri yasaklayan Men-i Müskirat Kanunu’nun 1924 yılında yürürlükten kaldırıldığını hatırlatan Erdoğan, tek parti dönemini alkole yönelik propaganda yaptığı gerekçesiyle eleştirir. Erdoğan konuşmasının devamında biranın milli içki olarak halka sunulduğu iddiasına karşılık olarak Türkiye’nin milli içkisinin ayrı olduğunu belirtecektir (Bali, 2021:492-493). Erdoğan’ın iki dönem arasında çizmiş olduğu karşıtlık, *Old Laik Days*

hesabında da kendisini gösterir. Hesapta “Ankara Birası” başlığıyla yapılan paylaşımlar erken Cumhuriyet döneminin içkiyle olan ilişkisine dair bir referans olarak kullanılır. Ankara ve civarında arpanın yetişiyor olması ve gerekli su kaynaklarının bulunmasıyla, 1934 yılında Atatürk Orman Çiftliği içerisinde bira fabrikası kurulacaktır (Alpagut, 2010:249). Fabrika, Ankara Birası ile kendi markasını yaratırken hesabın paylaşımlarıyla kullanıcılar Ankara Birası’na karşı nostaljik bir ilgi besler.

Görsel 124. (Old Laik Days, 2023g)

Kullanıcıların pek çoğu bu paylaşımın Türkiye'nin yaşadığı değişime dikkat çeker. Aynı paylaşımın yer alan farklı bir reklam afişinde kullanılan “Ankara Birası sıhhi bir içkidir.” sloganı dikkat çeker. Bu bir anlamda, insan sağlığına zarar veren ağır içkiler yerine biranın halk içkisi olarak yaygınlaştırılması çabasına paraleldir (Alpagut, 2010:248). Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “Tek parti döneminde alkol teşviki o kadar abartılı bir propagandaya dönüşmüştür ki lokantalara alkolün ne kadar yararlı olduğuna dair afişler asılmıştır.” sözleri de bu tür reklam afişlerini işaret edecektir (Hürriyet, 2013, 26 Nisan).

- Kullanıcı 1:** Good old laik days ♥
10 beğenme Yanıtla Çevirisine bak
- Kullanıcı 2:** Sıhhi bir içkidir 😊 ♥
6 beğenme Yanıtla ...
- Kullanıcı 3:** Vay be nereden nereye ♥
1 beğenme Yanıtla

Görsel 125. (Old Laik Days, 2023g)

Bu döneme dair reklam afişleri Ankara birası ile sınırlı kalmaz. Bir başka paylaşımda 1938 yılından bir gazete küpüründe yer alan İnhisar Likörleri reklamı yer alır. Reklamda “Misafirlerini ağırlamak için en mükemmel ikramın İnhisar likörleri olduğunu unutmayınız...” sloganına yer verilirken sayfa kullanıcılarına eski bir bayram geleneğini hatırlatmış olur.

Bayanlar, HASAN PUDRALARINI

Kullandığınız Avrupa pudralarından yüksek ve 6 de bir derecesinde uçulduz. Türkiye'de yalnız Hasan pudraları çanşümül bir şöret kazanmıştır. Renk ve cazibesine Bayanlar bayılıyor. Beyaz, Pasel, roz, okır, nevilen ve çoğitleri biter şaheserdir. Kutusu 25 büyük 40 kuruştur. Mutlaka Hasan markasına dikkat ediniz.

Bayram Geliyor...

Likör aldınız mı?

Misafirlerinizi ağırlamak için en mükemmel ikramın İnhisar Likörleri olduğunu **UNUTMAYINIZ...**

Memleketimizin en nefis meyvelerinden yapılan, **ÇİLEK, AHUDUDU, VIŞNE, PORTAKAL, MANDALIN, KAYISI, NANE Likörlerini tercih ediniz.**

Kokteyl yapıyor musunuz?...

En iyi Kokteylleri İnhisar Likörleri yapabileceğiniz gibi bunları sade, soğuk ve gazozla karıştırıp da **İÇEBİLİRSİNİZ...**

Her yerde **İNHİSAR LİKÖRLERİNİ** Arayınız.

İTTİHAD MAADİN
Türk Anadolü Şirketi
Bütün memleketimizde her yerde bulunan İttihad Maadîn Şirketi'nin her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açtığı bu mağazada her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır. Bu mağazada her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır. Bu mağazada her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır.

1938
Methal Alınmalı ÇIKTI!
Fiyatları en düşük seviyede tuttuk. Her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır. Bu mağazada her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır. Bu mağazada her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır.

Opasız
Dr. İffet Naim Ouz
Hayatı boyunca birçok hastayı tedavi eden Dr. İffet Naim Ouz'un bu mağazada her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır. Bu mağazada her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır. Bu mağazada her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır.

En sağlam En Ucuz
Herşey defterinizi AKŞAM mağazasında bulabilirsiniz.

Fransız defterleri
Kısa defterleri
Düzenli defterleri
Masaüstü defterleri

Fransız
Her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır. Bu mağazada her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır. Bu mağazada her türlü ihtiyacınızı karşılamak üzere açılmıştır.

oldlaikdays

oldlaikdays Bayram geliyor... Likör aldınız mı?

İnhisar Likörleri

Akşam Gazetesi - 1938
60h

Kullanıcı 1: Yorumları hayretler içinde okuyorum. Alkolle medeniyet doğru orantıda olsaydı Dünyadaki tüm alkol bağımlıları en modern medeni insanlar olurdu..Artık şu bakış açılarını bi bırakın..Bilime bakın insanların birbirine olan saygısına sevgisine bakın..Artık insanları bi sınıflandırmayın..! İsteyen için istemeyen içmesin..Faydalı şeyler artmalı zararlılar değil..Alkolün sigaranın reklamını olur!!!

31h 1 beğenme Yanıtla

9.474 beğenme
MAYIS 1, 2022

Yorum ekle...

Paylaş

Görsel 126. (Old Laik Days, 2022v)

Bu paylaşımın gelen yorumlar incelendiğinde kullanıcılar arasında bir çatışma olduğu görülür. Kullanıcıların büyük bir kısmı hiç tanık olmadıkları bu döneme özlem duyarken belirli bir kısmı dini bayramlarda alkollü bir içkinin ikram edilmesini çelişkili

bularak alkolün sağlığa olan zararı nedeniyle reklamının yapılmaması gerektiğini savunacaktır.

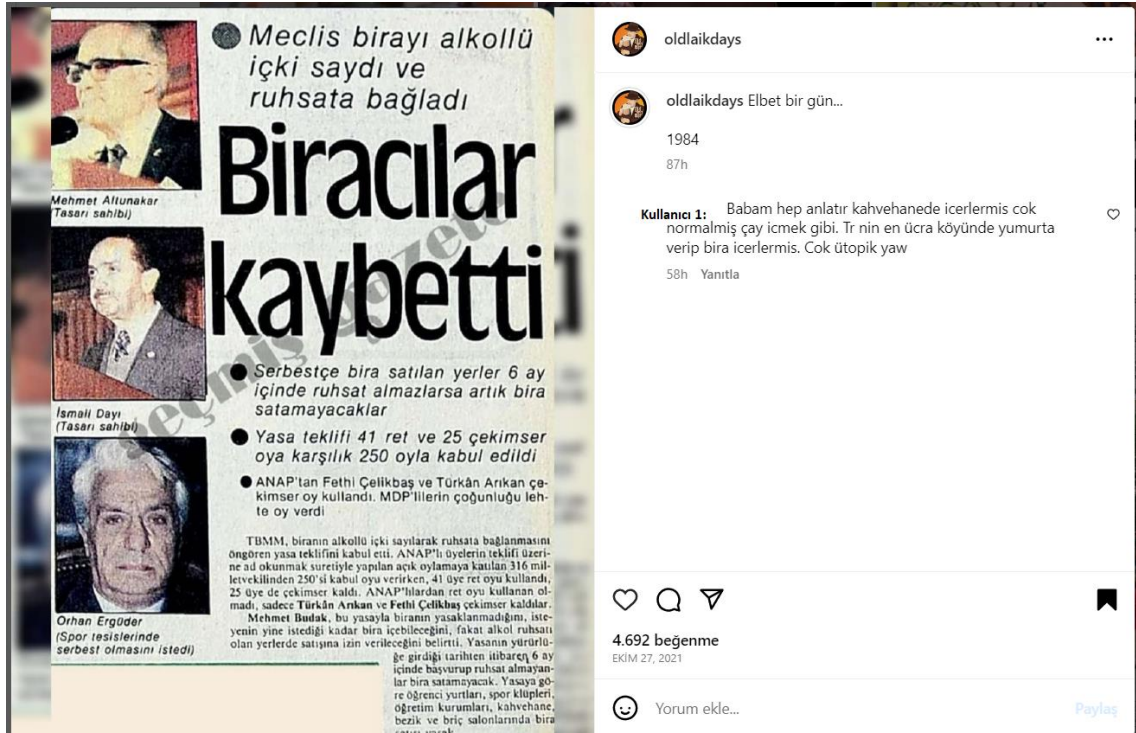
Kullanıcı 2: O güzel günlerden ne günlere geldik inanılmaz 😞
60h 4 beğenme Yanıtla

Kullanıcı 3: Dini bayramda likör ikram etmek mi 😊 Sadece bana mı saçma geliyor?
60h 5 beğenme Yanıtla

Görsel 127. (Old Laik Days, 2022v)

Tüm bu paylaşımları nostaljik kılan bir diğer unsur, devletin içki üretiminde etkin olarak rol almasıdır. Hesapta Tekel tarafından üretilmiş olan sigaraların, Tekel birasının ve Ankara viskisinin yer aldığı paylaşımlara da rastlanılır. Tüm bu markalar 2000’li yıllara kadar varlığını sürdürdüğü için kullanıcıların bir kısmının tanıdık olduğu ve tanıklık kurduğu ögeler haline gelecektir. Tekel’in özelleştirilmesi süreci içerisinde piyasadan aşamalı olarak çekilen bu ürünler, bir kuruma yönelik nostaljiyi de beraberinde getirir

1969 yılında özel şirketlerin üretime dahil olmasıyla bira alkollü içki sınıfından çıkarılması ve böylece biranın satışı her yerde serbest bırakılması bu içkinin yaygın olarak tüketilir hale gelmesiyle sonuçlanır. İlginç olan, Süleyman Demirel hükümeti tarafından alınan bu karara muhafazakarlardan büyük tepkilerin gelmemesidir. Ancak sonraki dönemlerde biranın alkolsüz içki statüsü sık sık tartışmaya açılır. 1984 yılında Anavatan Partisi iktidarında önce radyo ve televizyondaki bira reklamları kısıtlanır, daha sonra Meclis birayı alkollü içki sayan yasa teklifini kabul eder (Toklucu, 2016). Bu gelişmenin aktarıldığı haber küpürü ise, sayfa tarafından “Elbet Bir Gün” başlığı ile paylaşılır. Elbet Bir Gün biranın alkollü içki sayılmadığı bir döneme olan özlemi içerir.

Görsel 128. (Old Laik Days, 2021ö)

Bu haber Türkiye'deki güncel içki tartışmalarıyla paralellik gösterirken AKP iktidarını aşan bir şekilde Türkiye'nin sağ siyasetin eleştirilmesine neden olur. Bu noktada bozulmanın 70 senedir sürdüğünü savunanlar da olur, 1980'lerden itibaren başladığını da.

Kullanıcı 2: 80 sonrası ülke tepetaklak
80h Yanıtla

Görsel 129. (Old Laik Days, 2021ö)

3.7. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde incelenen nostalji, yakın geçmişe yönelik bir özlemi içermesiyle belirli tanıklıklara dayanır ve sürekli olarak kendisini hatırlatacak özlem nesnelere sahiptir. İktidarlar tarafından uygulanan kısıtlamalar, yine iktidarın politik tercihleri, ekonomik dengesizlikler, teknolojik gelişmeler, eğlence kültüründeki değişim, çevresel problemler ve göçmen konusu bu bölümde incelenen nostaljiyi beslemiştir. Tüm bu gelişmeler, kişiler üzerinde bir aidiyet krizi yaratır. Bu noktada nostalji, evi hatırlamanın ve eve

dönüş yollarının bir pusulası haline gelir. Birinci bölümde bahsedildiği gibi, evi yeniden inşa etmek konusunda umut ve umutsuzluk iç içedir. Türkiye'nin yaşamış olduğu değişim bir gerçeklik olarak dururken ortaya çıkan nostalji kişilerin yaşamış olduğu değişimle de paraleldir. Kullanıcıların bir kısmı için 90'ları ve 2000'leri özlemek, çocukluk ve gençlik çağlarını özlemekle özdeşleşir. Bu anlamda, gerçekleşmemiş gelecek düşlerinin hem bireysel hem de kolektif yansıması gözlemlenebilir. Ancak Birinci Bölüm'de incelenen nostaljiden farklı olarak, 90'lar ve erken 2000'ler nostaljisi hoşgörünün ve iyiliğin olduğu saf bir dönemi kendisine altın çağ olarak seçmez. Aksine 90'lar özgürlüğüyle, renkliliğiyle, skandallarıyla çağrılır.

Dönemin tanıkları kaybettikleri, bu döneme tanık olamayacak kadar genç olanlar ise kaçırdıkları üzerinden nostaljileri geliştirir. Bu anlamıyla süreç, anıların vekaleten devralınmasını (Sarlo, 2012:80) içerir. Bu devir süreci, grup içerisinde eşitliği sağlamakta yeterli olmaz. "Oradaydım" demek önem kazanır. Bu anlamıyla, *Old Laik Days*'in oluşturmuş olduğu topluluk, Mitzsal'ın anımsatıcı topluluklarıyla (Miszal, 2003) özdeşleşir. Bu topluluk geçmişin hangi kısımlarının hatırlanması gerektiği, hangilerinin hikâyeden çıkarılması gerektiği konusunda ortak bir zeminde buluşurlar. Ancak geçmişin hangi kısmının hatırlanması gerektiği konusu kafa karışıklığı yaratır. Öyle ki kimi örneklerde 2010'lu yılların bile bir nostalji kaynağı sunduğu görülür.

90'ların geniş televizyon hafızası, nostaljinin serpilmesine alan açmıştır. Bir diğer yandan, bu hafızanın bir nostalji karşıtlığı yaratmasının da mümkün olduğu görülür. Hesabın ismi, içeriği ve amacı gereği hesapta nostalji karşıtlığı kolektif düzeyde görülmez. Ancak bireysel düzeyde, grubun seçili hatırlama pratiklere karşı tepkiler gözlemlenir. Örneğin magazine yönelik nostaljik ilgi, magazine yönelik suçlamayı da beraberinde getirir. Ancak grup içerisinde ikisinin etki alanı birbirleriyle kıyaslanamayacak düzeydedir. Bu anlamıyla grup içerisinde nostaljik tutum ortaktır ancak tüm kullanıcıların geçmişi olumlu tonda çağırın basit nostaljik tavırda oldukları söylenemez. Güncel dönemi işaret eden feminist tartışmalar, politik doğruculuk anlayışı, ideolojik tavırlar kişilerin bütünüyle nostaljinin etki alanına girmeleri konusunda bir zırh görevi üstlenebilir. Ancak en genel haliyle bakıldığında, ortaya çıkan nostalji 90'ların siyasi krizlerini, aksaklıklarını ve çatışmalarını görmezden gelir. Bu

anlamıyla popüler damardan beslenen bir pop nostalji görünürdür. Bu bölümde ortaya çıkan nostaljinin yönü üzerine çıkarım yapmak güçtür. Çünkü hesap ve kullanıcıların tutumları içerikten içeriğe değişiklik gösterir. Bu durum hesapta gözlemlenen nostaljinin, bir bilinçten çok popüler anlatıdan besleniyor olmasıyla birlikte düşünülebilir. Bu açıdan, değişimin ve bugüne dair tartışmaların hız kesmeden devam etmesi nostaljinin yönünün belirlenmesini güçleştirir.

SONUÇ

Nostaljinin artık olmayan bir eve duyulan özlem (Boym, 2021) olduğu düşünülürken, *Old Laik Days*'in nostaljisinde ev tüm bir ülkeyi kapsar hale gelir. Bu örnekte evin kaybı, toprakların yitilmesini ve sınırların değişmesini içermez. Evin sakinleri, hala içerisinde oldukları bir evi özler hale gelmiştir. Bu nedenle ortaya çıkan nostalji; 17. Yüzyılda savaşmak için ülkelerinden uzakta kalan askerlerin yaşamış olduğu sıla hasretinden ya da bugün var olmayan ülkelerin bir zamanlar parçası olmuş kişilerin hissettiği özlemden farklıdır. Bu nostalji, bugün hala parçası olunan bir ülkeye karşıyı aidiyet krizini içerir. Bu krizin ortaya çıkmasında sosyal, siyasi ve kültürel değişimler olmuştur. Böylece yaşanan değişimlerin, bir nostalji dalgasını beraberinde getireceği düşüncesi ise bu örnek üzerinden bir kez doğrulanmış olur.

Nostaljinin üç anahtar kavramı olarak masum dönem, geçiş dönemi ve kayıp sonrası dönemi (Tannock, 1995) *Old Laik Days* hesabının sunmuş olduğu nostalji üzerinden belirlemek güçtür. Masum dönem, bir altın çağa işaret eder ve nostalji bu altın çağ anlatısından beslenir. Hesabın ortaya çıkardığı nostaljide tek bir altın çağdan bahsedilemez, geçmiş bir bütün olarak şimdinin karşısında güzel olan olarak konumlanır. Öyle ki bugünden bakıldığında birbirine karşıt olarak yorumlanabilecek dönemler, bugünün karşısında bir aradadır. En genel haliyle sayfanın, bugün yaygın olarak kullanılan eski Türkiye/yeni Türkiye ayrımını kabul ettiği görülür. Eski ve yeni Türkiye arasındaki ayrımı ise Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarıyla başlatmak yaygın bir eğilimdir. Bu aynı zamanda, iktidarın kendi meşruiyetini kullanmak için geliştirdiği bir söylemdir. Bu söylem, hesap tarafından iktidar tarafından sunulan eski Türkiye resminin yanlışlanması için kullanılmasıyla tersine çevrilmiş olur. Böylece Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarından önceki dönem, altın çağı işaret eder hale gelir. Partinin iktidara geldiği 2002 yılıyla beraber, geçiş dönemi başlamıştır ve bugün kayıp sonrası dönemle özdeşleştirilir. Ancak bahsedildiği gibi, bu dönemler arasında çizilen sınırlar muğlaktır. Bazı örneklerde, bu dönemsel bölünmeler arasında geçişlerin olduğu görülür. Altın çağın böylesine geniş bir zamanı kapsamaması, geçmişle ilgili olumsuzluklarının görmezden gelinerek geçmişin olumlu yönlerinin öne çıkarılmasıyla ilişkilidir. Bir diğer yandan geçmişe bugünün penceresinden bakılması, bugünün ihtiyaçlarıyla geçmişin

yeniden inşasını beraberinde getirir. Hesap sunduğu içeriklerle, bu inşayı kolaylaştırır. Geçmiş doğru, yanlış veya eksik bir biçimde kullanılır. Renkliliğin, canlılığın ve eğlencenin öne çıktığı paylaşımlarla olumlu geçmiş resmi çizilir. Hatırlama kültürü için ihtiyaç duyulan deliller böylece sağlanmış olur. Bu deliller aynı zamanda, geçmiş ve bugün arasındaki farklılığı gözler önüne serecektir. Bu tutum yaşanan değişimin kabulü anlamına gelse de bir diğer yandan geçmiş ve bugün arasında bir süreklilik inşa edilmesinde işlev görür. Hesabın sunduğu içeriklerle, bugün rahatsızlık veren bir aksaklığın izlerini geçmişten bir dönemde de gözlemlemek mümkün olabilir.

Hesap tarafından kullanılan, altın çağı hatırlatmaya yönelik delillerin sayıca fazlalığı teknolojik gelişimle birlikte düşünülmelidir. Özellikle 90'lı ve 2000'li yılları kapsayan nostaljiye yönelik olarak, gelişen arşiv ve kayıt imkânı sayesinde bir içerik bolluğu gözlemlenir. Elbette bu imkanlar, geçmişin olumsuzlanmasında da işlev görme potansiyelini barındırır. Ancak hesabın içerik seçimi, bu iki yönlülüğe imkân tanımadan ideal geçmişin doğrulanması üzerinedir.

“Geçmişe Dair Her Şey” mottosuyla sayfa, hafıza mekânı olma rolünü üstlenmiştir. Bu işleviyle sayfa ortak noktaları olan kişiler için bir toplanma noktası olurken bu ortaklığın pekiştirilmesini ve yeniden üretilmesini sağlar. Belleğin gelişmesinde etkili olan sosyal çerçeve, böylece sağlanmış olur. Hesap belirli bir hatıra sunar, kullanıcılar hesap tarafından sunulan bu hatıra sayesinde kendi hatıralarına döner. Böylece bellek karşılıklı olarak pekiştirilir. Bu anlamıyla hafıza mekânının topluluğu, hatıralarını karşılıklı olarak güçlendirir. Ortaklıklar grubun sürekli olarak iletişim halinde kalmasını sağlar. Bir hatıranın diğerleri tarafından onaylanmasıyla, geçmişe dair çizilen olumlu tablo doğrulanmış olur. Grubun bütünüyle homojen bir topluluğu içerdiği söylenemez. Kimi örneklerde kullanıcılar arasındaki düşünsel ayrılıklar çok açık bir biçimde gözlemlenir. Bunun yanında, geçmişin tartışılmaz güzelliğine karşı geçmişin olumsuz durumlarını yansıtan kullanıcıların da varlığına rastlanılır. Ancak bu tür örnekler sınırlıdır ve çoğunluğun uzlaşısı içerisinde olduğu bu tabloda, çizilen tablonun dışında bir geçmişin olduğu fikri kullanıcıların geneli tarafından kabul görmeyecektir. Bu durum nostalji pratiğinin hatırlananları, unutulmaları ve görmezden gelinenleri içerdiğinin bir göstergesidir.

Nostaljinin, dolayısıyla altın çağ özleminin ortaya çıkması için tanıklık koşulu bulunmaz. Hesabın kullanıcılarının bir kısmı “geçmiş güzel günlere” tanıklık etmişken bir kısmı geçmiş, kendisine sunulan içeriklerle ve diğer kullanıcıların geçmişe yönelik tanıklıklarıyla pekiştirir. Bu anlamıyla *Old Laik Days* hesabı, bir anımsatıcı topluluk olma işlevine sahiptir. Neyin hatırlanıp neyin hatırlanmayacağında belirleyici olan bu topluluk, tanıklıkları bulunmayan üyelerini geçmişe aşına hale getirir. Tüm bu süreç, geçmişe yönelik yeniden inşa sürecini beraberinde getirir. Böylece kişinin yaşamında meydana gelen, kendisinin deneyimlediği veya yaşadığı bir şey için geliştirdiği endo-nostalji ve kişisel olarak deneyimlenmeyen ekso-nostalji, hesapta bir arada gözlemlenir. Bu örnek üzerinden tanıklıklar ve aktarılanlar kuşaklar arasında bir ortaklık kurmasının yanında, kuşaklar arasındaki çatışmayı besler. Altın çağa tanık olmak, güzellikleriyle öne çıkarılan geçmişin bir parçası olmakla eski kuşakların yeni kuşaklar üzerinde bir üstünlük kurdukları görülür. Bu durum nostaljisini kendisine aktarılanlarla geliştirenlerin kayıp hissini besler.

Nostaljinin derecelerine dair kavramsallaştırma (Davis, 1979) göz önüne alındığında sayfanın geneline hâkim olan nostaljinin, bugünkü olumsuz duruma karşı geçmişin olumlu tonda çağrışımı olan birinci derece nostalji olduğu görülür. Bu nostalji, geçmişe yönelik bir sorgulamayı içermez. Ancak belirli içerik ve kullanıcı yorumlarında, sunulan geçmişe karşı hatırlananların, unutulmaların, eksikliklerin gündeme gelmesiyle ikinci derece nostaljinin de ortaya çıktığı görülür. Hesap kolektif bir nostalji sunar, ancak kullanıcı yorumlarında geçmişe yönelik kişisel nostaljileri de gözlemlemek mümkündür. Bu anlamıyla, bu iki farklı nostalji türü birbirini doğrular ve besler.

Old Laik Days hesabında ortaya çıkan nostaljinin yönünü ortaya koymak gerekir. Bu açıdan ortada iki seçenek durur: geçmişini yeniden çağırarak, geleceğin inşasında geçmişini bir rol model almak ve yitirilmiş olanın yarattığı umutsuzluk ile bir yas havasına bürünerek kayıtsız kalmak. Paylaşımlar ve yorumlar incelendiğinde, ortaya çıkan nostaljinin yönüne karşı bütüncül bir tutum olduğunu söylemek güçtür. Çalışma 2023 Genel Seçimleri atmosferinde sürdürülmüştür. Bu durum, hesabın ve kullanıcıların nostaljik tutumunu da etkilemiştir. Kullanıcıların bu seçimi eski Türkiye'nin dönüşü açısından bir imkân olarak yorumlarken nostalji gelecek hedefleriyle özdeşleşir. Bu

türden bir nostalji, hayallere ve politik ideallere kaynaklık eder. Ancak bir diğer yandan kullanıcılara göre sahip olunan değerler yitirilmiş, hem toplum hem de ülke köklü değişimler yaşamıştır. Bu durum geleceğe karşı umutsuz bakışın güç kazanmasıyla sonuçlanır. Bu örnekte ilerici nostalji, yeniden kurucu nostalji ve düşünsel nostalji iç içe geçmiştir. Bu bir anlamda, bugünün sunduğu imkanlarla ilgilidir. Bugünün getirmiş olduğu belirsizlik, nostaljinin yönünün belirlenmesinde veya belirlenmemesinde etkili olur.

Son olarak yitirilenin, yitirildiği için yası tutulmanın neler olduğunu belirlemek gerekir. “Cumhuriyet’in Yitirilen Değerleri” bölümünde ele alınan nostalji, bir değerler nostaljisi sunar. Cumhuriyet’in kurucu değerlerine karşı bir kaybın yaşandığı düşüncesi, sayfada ortaya çıkan nostaljinin belirleyicilerinden olur. Bu düşünce Mustafa Kemal Atatürk’e, erken Cumhuriyet döneminde yapılan reformlara karşı bir nostaljiyi beraberinde getirir. Erken Cumhuriyet dönemi altın çağın belirlenmesi açısından net bir tablo sunar, ayrıca “Eski Laik Günler”in kaynağını da bu dönem oluşturur. Ancak değerler nostaljisi, yalnızca siyaset bağlamında kalmaz. Mizah kültürü, siyasi nezaket, karşılıklı hoşgörü, şık giyimli insanlar, Türkçe’nin doğru ve akıcı konuşulması gibi pek çok şey bugün kaybedilmiş değerler olarak kabul edilir. Bu kayıp yalnızca politik tercihlerin bir yansıması olarak görülmez. Yaşanan kayıplar aynı zamanda sosyal, kültürel ve teknolojik değişimlerin bir parçasıdır. Değerler nostaljisinin tetikleyicisi olan değişim daha geniş bir zamana yayılmıştır bu nedenle değerlerden kopuşun zamanını kestirmek güçtür.

“Bir Ütopya Olarak 90’lı Yıllar ve Erken 2000’ler: *Old Laik Days*’in Eski Türkiye’si” bölümünde incelenen nostalji, yakın bir altın çağı işaret ederken daha somut bir nostaljinin ortaya çıkmasına neden olur. Yakın bir döneme işaret etmesiyle bu döneme sayfa paylaşımlarında bu döneme ilişkin içerikler çoğunluktadır ve kullanıcıların bu döneme ilişkin tanıklıkları canlıdır. Bu noktada dönemin televizyon kültürü, müzikleri kaynak alınarak popüler kültüre yönelik bir nostaljinin geliştiği görülür. Bu nostaljide canlılık, renklilik ve özgürlük başat temalardır. Kullanıcılar bu özgürlüğün, canlılığının ve renkliliğinin yitirildiği hissiyle içeriklere yaklaşır. Eğlence kültürünün değişimi, Türkiye’nin dünya ile ilişkisi, mekânsal değişimler, ekonomik göstergeler ve yaşam

tarzına yönelik kısıtlamalar bu başlık altında incelenmiştir. Bu noktada, başlıktaki nostaljinin gelişmesine iktidarın yaşam tarzına müdahaleleri etkili olduğu görülür. Türkiye'nin bugün yüzleştiği güncel siyasi, ekonomik ve sosyal problemler nostaljiyi güçlendirmiştir.

KAYNAKÇA

- 140journos (2018, Ekim 15). *Değişen Eğlence Endüstrisi* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=W0WqkUkbnTE&ab_channel=140journos adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
32. Gün. (2021, Temmuz 5). *Başbağlar Katliamı ve Güneydoğu Sorunu*. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=pkJwBYOo8IU&ab_channel=32.G%C3%BBCn adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Ahıska, M. (2018). *Radyonun Sihirli Kapısı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Akın, N. (1994). Beyoğlu. T. İlhan içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt 2* (s. 214-218). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktuğ, E. (2021, Ağustos 22). *İyi ki Yapmışım!* Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iki-ki-yapmisim-1861655> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Alpagut, L. (2010). ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ'NDE ERNST EGLI'NİN İZLERİ: PLANLAMA, BİRA FABRİKASI, KONUTLAR ve "GELENEKSEL" BİR HAMAM. *METU JFA*, 27(4), s. 239-264. doi:http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2010/cilt27/sayi_2/239-264.pdf
- Angın, M., & Bedirhanoglu, P. (2013). AKP Döneminde Türkiye'de Büyük Ölçekli Özelleştirmeler ve Devletin Dönüşümü. *Praksis*(30-31), s. 75-95.
- Argın, Ş. (1996, Şubat). Nostalji ile Ütopya Arasında. *Birikim*(82). <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-82-subat-1996/2280/nostalji-ile-utopya-arasinda/5016> adresinden alındı
- Arık, E. (2013). Gösteri Çağında Televizyon Haberciliği. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(11), s. 84-103.
- Assman, J. (2015). *Kültürel Bellek*. (A. Tekin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atmış, O. (2022, 12 31). *2022'de İktidar Tarafından Konser ve Festivallere İdeolojik Yasaklar Getirildi*. Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/kultur-sanat/2022de-iktidar-tarafindan-konser-ve-festivallere-ideolojik-yasaklar-getirildi-2017022> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

- Avrupa Birliği Başkanlığı. (2023, Mart 10). *Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi*. Avrupa Birliği Başkanlığı : <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=111> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Badal, T. (2018, Aralık 18). *Kemancı Mitolojisine Giriş*. Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/kampus/kemanci-mitolojisine-giris-40681723> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Bal, E. (2018, Haziran 13). *Dünya Kupası 2018: Türkiye'ye Futbolda En Büyük Başarısını Yaşatan 2002'nin Efsane Kadrosu Şimdi Ne yapıyor?* BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/spor-44457413> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Balaban, O. (2021). İnşaat Sektörü Neyin Lokomotifi? T. Bora içinde, *İnşaat Ya Resullah* (s. 17-32). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bali, R. N. (2002). *Tarz-ı Hayattan Life Style'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bali, R. N. (2021). *Life Style'dan Yeni Türkiye'ye Yeni Binyıl'ın Türkiyesinden Manzaralar 2001-2021*. İstanbul: Libra Kitap.
- Barash, J. A. (2007). Belleğin Kaynakları. *Cogito Bellek: Öncesiz, Sonrasız*(50), s. 11-22.
- Batuman, B. (2019). *Milletin Mimarisi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- BBC Türkçe. (2016, Nisan 25). *Meclis Başkanı Kahraman: Laiklik yeni anayasada olmamalı*. BBC News Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160425_kahraman_laiklik adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- BBC Türkçe. (2019, Haziran 15). *Ekrem İmamoğlu ve Binali Yıldırım'ın canlı yayın tartışması ne zaman ve hangi kanalda yayınlanacak?* BBC News Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48639420> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- BBC Türkçe. (2022, Ekim 31). *Beyoğlu'nda 212 yıllık Lebon Pastanesi kapandı*. BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/articles/crg31j3pyp7o> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Bengi, D. (2022). *80'li Yıllarda Türkiye: Sazlı Cazlı Sözlük "Yaprak Döker Bir Yanımız"*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berkes, N. (2016). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Berliner, D. (2015). Are Anthropologists Nostalgist? O. Angé, & D. Berliner içinde, *Anthropology and Nostalgia* (s. 17-34). Newyork: Berghahn Books.
- bianet. (2021, Şubat 26). *Atlas Sineması ve İstanbul Sinema Müzesi Yeniden Açıldı*.
bianet: <https://m.bianet.org/bianet/print/240045-atlas-sineması-ve-istanbul-sinema-muzesi-acildi> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Biçel, Ç. (2012). Dijital Toplumda Deneyim ve Sosyal Medya Belleği. P. M. Yelsalı Parmaksız içinde, *Neye Yarar Hatıralar? Bellek ve Siyaset Çalışmaları* (s. 47-78). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Binark, F. M., & Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağırılması ve Yıldı Örneği: Mahrem Alandan Pop Mahrem Alana. *Kültür ve İletişim*, 1(2), s. 197-214.
- Binark, M., & Kılıçbay, B. (2004). Türkiye'de Gerçek Televizyonu ve Telegörsel Kimlikler. *iletişim: araştırmaları*, 2(1), s. 7190.
- Binark, M., & Löker, K. (2011). *Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Bingöl, O. (2022, 05 27). *ALKOLLÜ İÇECEKLERDE ÖTV ZAMMI SERÜVENİMİZ*. Vergiye Dair: <https://vergiyedair.com/2022/05/27/alkollu-iceceklerde-otv-zammi-seruvenimiz/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Birand, M. A. (2006, Şubat 25). *Bir Başka Vehbi Koç Gelmedi*. Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/bir-baska-vehbi-koc-gelmedi-3986136> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Birgün. (2021, 06 21). *TRT Genel Müdürü İbrahim Eren'den Eurovision Açıklaması*. Birgün: <https://www.birgun.net/haber/trt-genel-muduru-ibrahim-eren-den-eurovision-aciklamasi-349249> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Bora, T. (1995, Ocak 29). *Nationalistic Discourse in Turkey*. Birikim: <https://birikimdergisi.com/articles/7398/tanil-bora-nationalist-discourses-in-turkey> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boratav, K. (2005). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boym, S. (2021). *Nostaljinin Geleceği*. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

- Bozkurt, M. E. (2008). Türk Kanunu Medenisi Önsözü. *Mahmut Esat Bozkurt Anısına Armağan* (s. 107-114). içinde İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Cabas, M. (2017). *2001 Eski Türkiye'nin Son Yılı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Cantek, L. (2018). *Şehre Göçen Eşek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cantek, L., & Gönenç, L. (2017). *Muhalefet Defteri Türkiye'de Mizah Dergileri ve Karikatür*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cassin, B. (2018). *Nostalji: İnsan Ne Zaman Evindedir?* İstanbul: Kolektif Kitap.
- Cömert, H., Çelik, D., & Şengül, Z. O. (2022, Haziran). AKP dönemi Türkiye ekonomisinin performansı: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, s. 1-59.
- Cross, G. (2018). *Tüketilen Nostalji: Hızlı Kapitalizm Çağında Hatıralar*. (E. Turan, Çev.) İstanbul: The Kitap.
- Cumhuriyet . (2023b, Ocak 28). *Uğur Dündar'dan Yıllar Sonra Gelen Deniz Baykal İtirafı*. Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/ugur-dundardan-yillar-sonra-gelen-deniz-baykal-itarafi-2026165> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Cumhuriyet. (2017, Haziran 10). *Vahdettin'in Torunu: Ailemizin Sonu Türk Halkının Kurtuluşu Oldu*. Cumhuriyet : <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/vahdettinin-torunu-ailemizin-sonu-turk-halkinin-kurtulusu-oldu-758125> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Cumhuriyet. (2018a, Haziran 7). *Özal ve Calp Arasında Köprüyü Satma Tartışması*. Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/video/ozal-ve-calp-arasinda-kopruyu-satma-tartismasi-991220> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Cumhuriyet. (2018b, Ağustos 4). *TRT'den homofobik Eurovision savunması*. Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/trtden-homofobik-eurovision-savunmasi-1045973> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Çakır, D. (2001). 70'li Yılların Karikatür Dili: Gırgır. *Popüler Tarih*, s. 91-92.
- Çankaya, Ö. (2002). *TRT Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: 1927-2000*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çaplı, B., & Dündar, C. (1996). 80'lerden 2000'lere Televizyon. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (s. 1376-1386). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.

- Çevik, S. B. (2019, Mayıs 27). Turkish historical television series: public broadcasting of neo-Ottoman illusions. *Southeast European and Black Sea Studies*, 19(2), s. 227-242. doi:<https://doi.org/10.1080/14683857.2019.1622288>
- Davis, F. (1977). Nostalgia, Identity and The Current Nostalgia Wave. *Journal of Popular Culture*, 11(2).
- Davis, F. (1979). *Yearning For Yesterday A Sociology of Nostalgia*. Free Press.
- Davison, A. (2012). *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dede, K. (2018). Ütopya, Nostalji, Yas: Erken Cumhuriyet Döneminden Gelecek Tahayyüleri. A. Bora, & K. Dede içinde, *Ütopyalar* (s. 285-316). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dede, K., & Çoruk, E. (2020). “ESKİ” VE “YENİ” TÜRKİYE ARASINDA ÖZAL NOSTALJİSİ. *Moment Dergi*, s. 5-27. doi: <https://doi.org/10.17572/mj2020.1.527>
- Demirci, C. (2014, Ocak 12). *Cihan Demirci'nin Kaleminden Çarşaf Yılları*. Mizah Haber: <https://mizahhaber.blogspot.com/search?q=%C3%A7ar%C5%9Faf> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Dijck, J. V. (2007). Mediated Memories as a Conceptual Tool. J. V. Dijck içinde, *MEDIATED MEMORIES IN THE DIGITAL AGE* (s. 1-26). Stanford: Stanford University Press.
- Diken. (2014, Kasım 10). *Diken*. Erdoğan'a göre Atatürk Nutuk'ta 'Yeni Türkiye'yi anlatmış!: <https://www.diken.com.tr/erdogana-gore-ataturk-nutukta-yeni-turkiyeyi-anlatmis/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Diken. (2020, Temmuz 21). *Serdar Ortaç'tan Ahmet Kaya açıklaması: Binlerce Kez Özür Diliyorum*. gazete duvar: <https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2020/07/21/serdar-ortactan-ahmet-kaya-aciklamasi-binlerce-kez-ozur-diliyorum> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Diken. (2023, Nisan 24). *Yeni Rakı'dan 100. Yıl Şerefine*. Diken: <https://www.diken.com.tr/yeni-rakidan-secim-gondermeli-reklam-o-gun-geldiginde/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Dilmener, N. (2006). *Bak Bir Varmış Bir Yokmuş Hafif Türk Pop Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Duvar. (2023, Pazar 9). *Beyoğlu Sineması Geri Dönüyor: İlk film ne olsun?* Duvar: <https://www.gazeteduvar.com.tr/beyoglu-sineması-geri-donuyor-ilk-film-ne-olsun-haber-1612563> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Erder, S. (2014). Yeni İstanbul Çalışmaları ve İstanbul'da Yapılan Yeni Çalışmalar. A. Bartu Candan, & C. Özbay içinde, *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (s. 377-385). İstanbul: Metis Yayınları.
- Erman, T. (2016). Kentsel Dönüşümün Eleştirel Analizi. İ. Kaya içinde, *Yeni Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (s. 79-92). Ankara: İmge Kitabevi.
- Euronews. (2022, Kasım 22). *Eurovision Şarkı Yarışması yeni sistemiyle dünyaya açılıyor.* Euronews: <https://tr.euronews.com/2022/11/22/eurovision-sarki-yarismasi-yeni-oylama-sistemiyle-dunyaya-aciliyor> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Eurovision. (2023, Nisan 27). *The Origins of Eurovision.* Eurovision: <https://eurovision.tv/history/origins-of-eurovision> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Gain (2022, Mart 17). '93 Yazı [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=sS8e6thFSdo&ab_channel=GA%C4%B0N adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Gaston, S., & Hilhort, S. (2018). *At Home In One's Past.* Demos.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2021, 11 1). *İstanbul İlinde 2,5 Milyon Yabancı'nın Yaşadığı Yönündeki İddialar Hakkında.* Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/istanbul-ilinde-25-milyon-yabancinin-yasadigi-yonundeki-iddialar-hakkında2> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Gözaydın, İ. (2020). *Diyanet Türkiye Cumhuriyetinde Dinin Tanzimi.* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürkan Yılmaz, E. T. (2014, Eylül 16). *Ankara'nın Kimlik Bunalımı!* Arkitera: <https://www.arkitera.com/haber/ankaranin-kimlik-bunalimi/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Gürpınar, D. (2022). *Küstah ve Cüretkar Türkiye'nin Doksanlı Yılları.* İstanbul: Telemak Kitap.

- Habertürk. (2011, 09 14). *Laiklik ateizm değil, korkmayın!* Habertürk: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/669311-laiklik-ateizm-degil-korkmayin> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Habertürk. (2017, Nisan 26). *Penguen dergisi kapanma nedenini takipçileriyle paylaştı.* Habertürk: <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/1474710-penguen-dergisi-kapanma-nedenini-takipcileriyle-paylasti> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Hakan, A. (2012, Ağustos 26). *Burjuvazi üzerine tezlerim.* Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/burjuvazi-uzerine-tezlerim-21304658> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi.* (B. Uçar, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza.* (B. Barış, Çev.) Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Hamsici, M. (2018, Kasım 16). *BBC Arşivlerinde Türkiye: 2 Çocuğun Gözünden 1971'de İstanbul ve Bristol.* BBC TÜRKÇE: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46229564> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Hutcheon, L., & Valdes, M. J. (1998). Irony, Nostalgia, and the Postmodern: A Dialogue . *Poligrafias*, s. 18-41.
- Huysen, A. (1999). *Alacakaranlık Anıları Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek.* İstanbul: Metis Yayınları.
- Hürriyet. (2001, Kasım 15). *Tarkan'ın 'Hüüp' klibine tepki yağıyor.* Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tarkanin-huup-klibine-tepki-yagiyor-38280888> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Hürriyet. (2007, Temmuz 18). *Satıyoruz satıyoruz bitmiyor ne komünist bir ülkeymişiz.* Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/satiyoruz-satiyoruz-bitmiyor-ne-komunist-bir-ulkeyimisiz-6911377> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Hürriyet. (2013, Nisan 26). *Erdogan Türkiye'nin milli içkisini açıkladı.* Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-turkiyenin-milli-ickisini-acikladi-23142075> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Hürriyet. (2015, Nisan 17). *Turgut Özal'ın Türk Siyasetine Armağan Ettiği Sözleri .* Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/turgut-ozalin-turk->

siyasetine-armagan-ettigi-sozleri-28761559 adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

Hürriyet. (2017a, Mart 24). *Osmanoğlu'ndan polemik yaratacak sözler.. 'Atatürk benim aileme saygı göstermemiş olabilir ama..'*. Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/nilhan-osmanoglundan-polemik-yaratacak-sozler-40405239> adresinden alındı Erişim:04.06.2023

Hürriyet. (2017b, Nisan 1). *TRT'nin 200 bin Saatlik Arşivi Halka Açıldı*. Hürriyet : <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/trtnin-200-bin-saatlik-arsivi-halka-acildi-40413651> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

İBB Şehir Planlama Müdürlüğü. (2023, Mayıs 4). *Demirören AVM*. İBB Şehir Planlama: <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/demiroren-avm/#:~:text=%C4%B0STANBUL%20SEN%C4%B0N%2C%20BEYO%C4%9ELU%20SEN%C4%B0N&text=G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCzde%20al%C4%B1%C5%9Fveri%C5%9F%20merkezinin%20yer%20ald%C4%B1%C4%9F%C4%B1,Saray%20Sinemas%C4%B1%20olarak%20varl%C> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

Independent Türkçe. (2022, Nisan 10). *Beyoğlu Belediye Başkanı: İstiklal'de dolaşanların yaklaşık yüzde 15-20 kadarı Arap turist*. Independent Türkçe: <https://www.indytrk.com/node/495946/haber/beyo%C4%9Flu-belediye-ba%C5%9Fkan%C4%B1-i%CC%87stiklal%E2%80%99de-dola%C5%9Fanlar%C4%B1n-yakla%C5%9F%C4%B1k-y%C3%BCzde-15-20-kadar%C4%B1> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

Independent Türkçe. (2023, Ocak 15). *Erdoğan: Vereceğimiz oyla eski Türkiye ile yeni Türkiye arasında çok önemli bir tercih yapacağız*. Independent Türkçe: <https://www.indytrk.com/node/599616/siyaset/erdo%C4%9Fan-verece%C4%9Fimiz-oyla-eski-t%C3%BCrkiye-ile-yeni-t%C3%BCrkiye-aras%C4%B1nda-%C3%A7ok-%C3%B6nemli-bir> adresinden alındı Erişim:04.06.2023

Kale, F. (2019, Ocak). TRT Yerli Edebiyat Uyarlamaları 1968-2015. *TRT akademi*, 04(07), s. 126-147.

- Karataş, M. (2008, Kasım). Bir Medcezir Manzarası: Türkiye'de Laiklik (1928-1948). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(42), s. 287-300.
- Kınıkoğlu, C. N. (2022). “YENİ TÜRKİYE”DE ULUSAL GÜNLERİN REKLAM FİMLERİNDEHATIRLANMASI: GÜNDELİK MİLLİYETÇİLİĞİN GÖRÜNTÜLERİ. *Moment Dergi*, 2(9), s. 438-464. doi:DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2022.2.438-464>
- Kozanoğlu, C. (1995). *Pop Çağı Ateşi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurdaş, K. (2004). *IMF Gözetim ve İşbirliğinde Türkiye Ekonomisi 2001-2004*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Forumu.
- Kuyucu, M. (2005). *Eurovision Türkiye'nin Serüveni*. İstanbul: Nokta Kitap.
- Megill, A. (1998). History, Identity, Memory. *History of the Human Sciences*, 11(37), s. 47-62. doi:DOI: 10.1177/095269519801100303
- Meriç, M. (2006). *Pop Dedik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, M. (2017, 03 25). *Eyvan 90'lar!* red bull: <https://www.redbull.com/tr-tr/murat-meric-eyvah-90-lar-rbma-radio-the-note> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Meriç, M. (2023, Nisan 27). *Türkiye'nin Eurovision Tarihi*. fikritakip: <https://fikritakip.co/turkiyenin-eurovision-tarihi/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Milliyet. (1999, 12 12). *Elveda Kokoreç*. Milliyet: https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/elveda-kokorec-5231095#:~:text=*T%C3%BCrkiye'nin%20Avrupa%20Birli%C4%9Fi,%C5%9Fkembenin%2C%20kelle%20pa%C3%A7an%C4%B1n%20yenmesini%20yasaklad%C4%B1. adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Milliyet. (2008, Ağustos 28). *Ekranlara 'alkol sansürü' geliyor*. Milliyet: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ekranlara-alkol-sansuru-geliyor-892885> adresinden alındı Erişim: 04.06.2024
- Misztal, B. A. (2003). *Theories of Social Remembering*. Open University Press.
- Narlı, N. (1994). Türkiye'de Laikliğin Konumu. *Cogito*, s. 23-32.
- Neyzi, L. (2014). Giriş. L. Neyzi içinde, *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları* (s. 1-12). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Niemeyer, K. (2014). Introduction. K. Niemeyer içinde, *Media and Nostalgia Yearning for the Past, Present and Future* (s. 1-23). Palgrave Macmillan.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları*. (M. E. Özcan, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- [@oldlaikdays]. (2018a, Aralık 17). *Tarkan-Bir Oluruz Yolunda*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Brf2MjQnPrF/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2018b, Ekim 12). *Levet Kırca'nın 1993 senesine ait skeci. Başbakan nasıl olmalı*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Bo06lAPnM89/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019a, Nisan 29). *II. Abdülhamid'in öz torunu Mehmed Orhan Osmanoğlu'nun Atatürk hakkında düşünceleri. (1993)* [Video] Instagram: https://www.instagram.com/p/Bwd78E_FZVn/ adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019b, Nisan 9). *Cemal Süreya: "1944 yılında Dostoyevski'yi okudum, o gün bugündür huzurum yoktur."* [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/BwCbxiIHvH0/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019c, Mayıs 2). *Fazıl Say-1996, Başarılı sanatçı henüz 26 yaşında*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Bw9ef38F15i/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019d, Ağustos 1). *Her şey pahalı çok pahalı. Yedi Numara*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/B0n40SZhsS4/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019e, Temmuz 8). *Enerji Tasarrufu-TRT Sokak Röportajı-1985*. [Video] Instagram: https://www.instagram.com/p/Bzp_53oBA3v/ adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019f, Mayıs 11). *Ne tür müzik dinliyorsunuz? 1981*. [Video] Instagram: https://www.instagram.com/p/BxU_XwDFDxg/ adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019g, Temmuz 12). *Türkiye'nin ilk reality şovu Sıcağı Sıcağına. 1993'te Haluk Bilginer'in sunumuyla Show TV'de yayın hayatına başladı*.

- [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Bz1DhcnhLVM/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019h, Eylül 23). *Televole Tanıtım-1998*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/B2wWRL2gTr6/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019ı, Kasım 23). *Beyazıt Öztürk'ün Demet Şener'e yaptığı böcek şakası. Beyaz Show-1999*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/B5NtBetJw7e/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019i, Mayıs 12). *Kral Tv Müzik Ödülleri, Pop Müzik Erkek Adaylar-1996*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/BxXAAAn9lAFP/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2019j, Mart 16). *Metallica'nın İstanbul Konseri-1993*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/BvEr2H8lgt5/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2020a, Eylül 28). *Ne dedin sen? İki Kere Kiki? 2002*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CFrd159gJWL/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2020b, Mayıs 27). *Barış Manço: "Çocuklar kıymetinizi bilin, 2000'li yıllara Türkiye'yi siz taşıyacaksınız." 1995*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CAsZBOyJRb2/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2020c, Aralık 2). *Favori 90'lar Şarkılarını?* [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CITJASsskow/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2020d, Ağustos 12). *Demet Sağıroğlu-Arnavut Kaldırımı (1994)*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CDyzZ1elWXY/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2020e, Aralık 4). *1993 yılında İstanbul'da gerçekleşen konserlerin listesi*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CIYuHemMcHY/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

- [@oldlaikdays]. (2020f, Ağustos 2020). *Tenten ve Altın Post-1961*. [Video] Instagram: https://www.instagram.com/p/CD_TkN11_8b/ adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021a, Ağustos 2021). *Afgan gazeteci Nazira Karimi: "Çok üzgünüm şu anda kendimi çok kötü hissediyorum. Keşke burada Atatürk'ü daha çok dinleseydiler. Eğer Mustafa Kemal Atatürk'ü dinleseydiler ülkem bugün bu durumda olmazdı."* [Fotoğraf] Instagram: https://www.instagram.com/p/CSvkENQs_q3/ adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021b, Mart 3). *Hilafetin Kaldırılması*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CL85mEiAaTW/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021c, Kasım 4). *Çarşaf 1976*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CV17EAMMaUx/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021d, Eylül 13). *Turgut Özal: "Seçime kadar zam yapmayın."* [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CTwEElrsBto/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2024
- [@oldlaikdays]. (2021e, Mayıs 29). *TBMM-1987*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CPdl6AIAzU0/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021f, Ağustos 19). [Fotoğraf] https://www.instagram.com/p/CRjRf4assk_/ adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021g, Haziran 16). *Rock'n Coke 2006*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CQLVm3usskt/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021h, Şubat 6). *Türkiye'de kadınların sokağa çıktığında neler yaşadığını uygulamalı olarak gösteren erkekler*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CK83Tb6g14P/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

- [@oldlaikdays]. (2021ı, Haziran 29). *BBC - 1971*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CQs7KiyASFR/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021i, Ağustos 24). *Gurur Tablomuz*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CS8WDtwImR3/> adresinden alındı
- [@oldlaikdays]. (2021j, Şubat 5). *Candan Erçetin'in hiçbir özel koruma olmadan çekildiği belirtilen, İstiklal Caddesi'nde halkın arasında yürüdüğü klip*. [Video] Instagram: https://www.instagram.com/p/CK6LenggA_7/ adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021k, Mart 21). *Tatlı Hayat (2001-04)*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CMsTrJSA4G4/> adresinden alındı Erişim:04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021l, Ekim 19). *Eski 100 bin lira*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CVN3OEgMHa9/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021m, Ekim 5). *Beğendik Market'in 2000 yılına ait ürün fiyat listesi*. [Fotoğraf] Instagram: https://www.instagram.com/p/CUp_Eeusg0u/ adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021n, Aralık 19). *Yarım altın takmanın ayıp sayıldığı yıllar*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CXqmGBJA16j/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021o, Ocak 5). *Yasaklardan Önce Alkol Firmalarının Yayınladığı Veda Reklamları*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CJqX4taMck/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2021ö, Ekim 27). *Elbet Bir Gün..*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CVhm6QGMqO9/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022a, Temmuz 6). *Dünya işleri ile din işlerini ayıran Vehbi Koç*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CfrftliA9JW/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

- [@oldlaikdays]. (2022b, Ocak 22). *Aşk Olsun-1985*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CZCK9ZtKTak/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022c, Nisan 28). *Arada bir dilimiz sürçer ise affola*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Cc6BNNpgn-0/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022d, Mayıs 6). *Tüm parti liderleri seçim öncesi açık oturumda tartışıyor*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CdNkpqXgpz5/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022e, Şubat 26). *Şaşıfelek Çıkmazı*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Cac1wOkARpY/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022f, Ocak 20). *Reha Muhtar'ın, "Bu Akşam Ölürüm" şarkısından dolayı Murat Kekilli'ye söyledikleri*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CY9TaejIYaw/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022g, Ağustos 22). *Televizyon Çocuğu Jenerik - 1996*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Chc646rAMIS/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022h, Aralık 23). *Salına Salına Sinsice-1997*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CmhcCJvoxDM/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022ı, Ağustos 7). *Çağın ötesinde bir Tarkan eseri. Kır Zincirlerini-1997*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Cg9550Dgdwt/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022i, Ocak 12). *RTÜK'ün "Hüp" şarkısının klibine karşı çıkmasına Tarkan'ın tepkisi: "Çok vasat, seviyesiz programlar var. Onlarla ilgili bence RTÜK bir şeyler yapmalı."*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CYoF1VDoU1b/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

- [@oldlaikdays]. (2022j, Ağustos 23). *Festivallerin yasaklanmadığı dönemler*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/ChmpjAYo-MY/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022k, Mayıs 18). *ODTÜ Bahar Şenlikleri 1997*. [Video] Old Laik Days: https://www.instagram.com/p/CdsJel_AznJ/ adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022l, Ağustos 10). *Zeytinli Rock Fest - 2007*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/ChFiHH0M5yi/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022m, Ocak 24). *Uğur Mumcu*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CZFImBiqcG1/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022n, Mayıs 24). *19 yıl önce bugün!* [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Cd80F6vgvwQ/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022o, Haziran 22). *Tam 20 yıl önce bugün....* [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CfGp0IuAXvp/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022ö, Mayıs 4). *İstanbul plaj tanıtım videosu*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CdIdYGxATV-/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022p, Kasım 14). *İstiklal Caddesi - 2001*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Ck84h93Mkec/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2024
- [@oldlaikdays]. (2022r, Ağustos 7). *Teoman, Özlem Tekin ve Şebnem Ferah Kemancı'yı anlatıyor*. [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Cg9gNh1A3wt/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022s, Kasım 8). *Aralık 2011, Kipa yılbaşı sepetleri*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CktNnk7s-H3/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

- [@oldlaikdays]. (2022t, Ekim 7). *Tuborg Gold'un 100. yılını kutladığı 1995 senesinde; 5 şişe alıp 4 ödeme, televizyon, cep telefonu, bulaşık makinesi ve müzik seti hediye ettiği muhteşem kampanya.* [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Cja-7d1MZDd/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022u, Ekim 5). *Tarkan, kendisiyle şampanya içmek isteyen hayranını kırmıyor.* [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CjVmDoIAWjJ/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2022v, Mayıs 1). *Bayram geliyor... Likör aldınız mı?* [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CdBq5mPMZOOb/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2023a, Ocak 26). *Satıyorsun Satıyorsun Bitmiyor.* [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Cn42ZiDsQST/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2023b, Ocak 24). *Bir keskin kalem, bir kırık gözlük.* [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/Cnw6esdItoT/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2023c, Ocak 31). *Aziz Nesin'in Sivas Katliamı'nda diri diri yanmaktan komiser zannedildiği için yanlışlıkla kurtarıldığı anlar.* [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CoFSuZqgR5v/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2023d, Ocak 18). *Bir zamanlar Türkiye'nin de yer aldığı Eurovision Şarkı Yarışması.* [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CnjdIQ1oOEH/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2023e, Ocak 7). *2001 krizinin sembolü olan yazarkasa fırlatma eylemi ve eylemciyle yıllar sonra gerçekleştirilen röportaj.* [Video] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CnG6uXhITbV/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- [@oldlaikdays]. (2023f, Nisan 17). *Vatan Bilgisayar-2010.* [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CrJSQpWMbSO/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

- [@oldlaikdays]. (2023g, Şubat 4). *Ankara Birası*. [Fotoğraf] Instagram: <https://www.instagram.com/p/CoPo9f8sm31/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Orhangazi, Ö., & Yeldan, E. A. (2021). The Re-making of the Turkish Crisis. *Development and Change*, s. 1-44. doi:DOI: 10.1111/dech.12644
- Öngören, F. (1983). Türk Mizah ve Karikatürü. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 5.Cilt* (s. 1426-1432). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öniş, Z. (2012). The Triumph of Conservative Globalism: The Political Economy of the AKP Era. *Turkish Studies*, 13(2), s. 135-152. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/14683849.2012.685252>
- Özaloğlu, S. (2017). Hatırlamanın Yapıtışı Mekanın Bellek İle İlişkisi Üzerine. T. Erman, & Ö. Serpil içinde, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Toplumsal Bellek, Mekan ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* (s. 13-20). İstanbul : Koç Üniversitesi Yayınları.
- Özbek Özkan, M. (2021). Tarihsel Süreçlerde Taksim Meydanı ve Beyoğlu Bölgesinin Morfolojik Evrimi ve Sentaktik Analizleri. *Tasarım Kuram*, 14(32), s. 35-54.
- Özdemir, Ö. (2020, Haziran 9). *Ali Babacan dönemi ve sonrasında AKP'nin izlediği ekonomi politikası nasıl değişti?* BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52974356> adresinden alındı Erişim: 04.06.2024
- Özkan, A. (2004, Eylül 18). *TRT'nin Özerkliği ve Rolü*. Bianet: <https://bianet.org/bianet/medya/43272-trtnin-ozerkligi-ve-rolu> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Özlu Çevik, A. (2014, Aralık 19). *Özal'ın Sinyaliyle Kurulan Özel Televizyonlar*. Bianet: <https://m.bianet.org/bianet/medya/160908-ozal-in-sinyaliyle-kurulan-ilk-ozel-televizyonlar> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Öztürk, A. E. (2019). An alternative reading of religion and authoritarianism: the new logic between religion and state in the AKP's New Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, s. 1-20. doi:<https://doi.org/10.1080/14683857.2019.1576370>
- Öztürkmen, A. (2018). "Turkish Content": The Historical Rise of the Dizi Genre. *TV/Series (Online)*, 13, 1-12. doi:10.4000/tvseries.2406
- Özyürek, E. (2009). *Modernlik Nostaljisi Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset*. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Pamuk, Ş. (2019). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- RTÜK. (2022). *Hakkımızda*. RTÜK: <https://www.rtuk.gov.tr/hakkimizda/1749> adresinden alındı
- Sarlo, B. (2012). *Geçmiş Zaman Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*. (P. Bayaz Charum, & D. Ekinci, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Serim, Ö. (2007). *Türk Televizyon Tarihi 1952-2006*. Ocak : Epsilon.
- Smith, L., & Campbell, G. (2017). 'Nostalgia for the future': memory, nostalgia and the politics of class. *International Journal of Heritage Studies*, 7(23), s. 1-16. doi:<https://doi.org/10.1080/13527258.2017.1321034>
- Sönmez, M. (1992). *Türkiye'de Holdingler*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Spaziante, L. (2021). "So Disarmingly European". Eurovision Song Contest and the European Identity. M. Francesco, & M. Tiziana içinde, *Images of Europe* (s. 185-194). Cham: Springer.
- Sputnik Türkiye. (2015, Kasım 5). *Yılbaşı sepetlerinde artık alkollü içki olmayacak*. Sputnik Türkiye: <https://sputniknews.com.tr/20151105/yilbasi-tapdk-alkol-tutun-1018828487.html> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- Şokopop (2019, 30 Ekim). *TOKAT EXPLAINED : Sevda Demirel vs. Hande Ataizi* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=ymokMCobeVE&ab_channel=%C5%9EOKOPOP Erişim: 04.06.2023
- Tannock, S. (1995). Nostalgia Critique. *Cultural Studies*, 9(3), s. 453-464. doi: DOI: 10.1080/09502389500490511
- TBMM. (2013, 05 24). *BAZI KANUNLAR İLE 375 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMEDEDEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA KANUN*. TBMM: <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6487.html#:~:text=%E2%80%9CMADDE%206%2D%20Alkoll%C3%BC%20i%C3%A7kilerin%20her,kampanya%2C%20promosyon%20ve%20etkinlik%20yap%C4%B1lamaz.> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023
- TCMB. (2005). *Soru ve Cevaplarla Yeni Türk Lirası*. TCMB: <https://www3.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#:~:text=1%20Ocak%202005%20tarihinden%20itibaren%2C%201%20milyon%20T%C3%BCrk%20Liras%C4>

%B1%20(1.000,(1%20YTL)%20na%20e%C5%9Fittir.&text=Di%C4%9Fer%20
0bir%20ifadeyle%2C%20param%C4%B1zdan%206,ayn%C4%B1%20sat%C4
%B1n adresinden alındı Erişim:04.06.2023

Tokdoğan, N. (2018). *Yeni Osmanlılık Hınç, Nostalji, Narsisizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Toklucu, M. (2016, Haziran). *Biranın Köpürttüğü Büyük Kavga*. tarih dergi: <https://tarihdergi.com/birinin-kopurttuğu-buyuk-kavga/#:~:text=11%20Haziran%201979'da%20bira,Senato%20taraf%C4%B1ndan%20da%20onaylanmas%C4%B1%20gerekmektedir.> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

Toprak, Z. (2018, Temmuz). Bir Nostaljinin Öyküsü: Deniz Hamamından Plaja. *Toplumsal Tarih*, s. 32-45.

TRT. (2023, Mart 12). *TRT'nin Hikayesi*. TRT Kurumsal: <https://www.trt.net.tr/kurumsal/trtnin-hikayesi> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

TRT Haber. (2023, 04 30). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Biz Türkiye Yüzyılını hayal ediyoruz, onlar eski Türkiye'yi*. TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-biz-turkiye-yuzyilini-hayal-ediyoruz-onlar-eski-turkiyeyi-763791.html> adresinden alındı Erişim: 04.06.2024

Tunç, A. (2018). *Bir Maniniz Yoksa Anneler Size Gelecek*. İstanbul: Can Yayınları.

Türkyılmaz, M., Ayaokur, A., & Kırcı, A. B. (2020). *A son and a Pioneer of the Republic: Vehbi Koç (1901-1996)*. Koç Üniversitesi Dijital Collections: <https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/en/digital-exhibitions/vehbi-koc-exhibition-2020/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

Ülkar, E. (2016, Mayıs 17). *Bahar Şenlikleri Başka Bir Bahara*. Milliyet: <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/bahar-senlikleri-baska-bahara-40104957> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

Üsdiken, B. (1994). İstiklal Caddesi. İ. Tekeli içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt 4* (s. 265-271). İstanbul: İletişim Yayınları.

Wellings, B., & Kalman, J. (2019). Entagled Histories: Identity, Eurovision and European Integration. B. Wellings, J. Kalman, & K. Jacotine içinde,

Eurovisions: Identity and the International Politics of the Eurovision Sing Contest Since 1956 (s. 1-20). Palgrave.

Yapı. (2014, Temmuz 17). *Tarihi İstiklal Caddesine Asfalt Döktüler!* Yapı: http://www.yapi.com.tr/haberler/tarihi-istiklal-caddesine-asfalt-doktuler_122629.html adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

Yazıcı Ergin, M. (2019, 06 16). *90'lar Türkçe Pop Şarkıları Neden Trend Oldu?* Diken: <https://www.diken.com.tr/90lar-turkce-pop-sarkilari-neden-trend-oldu/> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

Yazıcıoğlu, T. (2023, Ocak 8). *Neşenin Nostalji İle İmtihanı*. Mayıs 23, 2023 tarihinde Birikim: <https://birikimdergisi.com/guncel/11222/nesenin-nostaljiyle-imtihani> adresinden alındı Erişim: 04.06.2023

Yelsalı Parmaksız, P. M. (2012). Giriş. P. M. Yelsalı Parmaksız içinde, *Neye Yarar Hatıralar? Bellek ve Siyaset Tartışmaları* (s. 7-18). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Yılman, S. (2005). *Televizyon Temsil Kültür*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Zürcher, E. J. (2020). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Y. Saner, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Zwingmann, C. (1973). THE NOSTALGIC PHENOMENON AND ITS EXPLOITATION. C. Zwingmann, & M. Pfister-Ammende içinde, *Uprooting and After ...* (s. 19-47). Springer.

EK-1-ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 04/07/2023</p> <p>Tez Başlığı: Yeni Medya Çağında Nostalji: Bir Bellek Mekâm Olarak Old Laik Days</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 193 sayfalık kısmına ilişkin, 04/07/2023 tarihinde çalışmam/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 12 'dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☐ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">04.07.2023</p> <p>Adı Soyadı: Sema Aydeniz Öğrenci No: N20139312 Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı: Siyaset Bilimi</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p>_____ Doç. Dr. Kadir Dede</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT**

Date: 04/07/2023

Thesis Title : Nostalgia In The New Media Age: Old Laik Days As A Memory Place

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 04/07/2023 for the total of 193 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 12 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

04.07.2023

Name Surname: Sema Aydeniz

Student No: N20139312

Department: Political Science and Public Administration

Program: Political Science-Master

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Assoc. Prof. Kadir Dede

EK 2-ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 04/07/2023</p> <p>Tez Başlığı: Yeni Medya Çağında Nostalji: Bir Bellek Mekanı Olarak Old Laik Days</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">04.07.2023</p> <p>Adı Soyadı: Sema Aydeniz</p> <p>Öğrenci No: N20139312</p> <p>Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</p> <p>Programı: Siyaset Bilimi</p> <p>Statüsü: Yüksek Lisans</p>
<p><u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">Uygundur</p> <p style="text-align: center;">Doç. Dr. Kadir Dede</p> <p style="text-align: center;">Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr</p> <p>Telefon: 0-312-2976860   Faks: 0-3122992147   E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 04/07/2023

Thesis Title: Nostalgia In The New Media Age: Old Laik Days As A Memory Place

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

04.07.2023

Name Surname: Sema Aydeniz
Student No: N20139312
Department: Political Science and Public Administration
Program: Political Science
Status: MA

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Approved

_____
Assoc. Prof. Dr. Kadir Dede